บทที่ 5

ปูนปั้นเมืองเพชรบุรี: การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่

แม้ปูนปั้นจะมีหลายสถานภาพ เช่น เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นศิลปะท้องถิ่น เป็นวิถีชีวิตและระบบความเชื่อ เป็นวัตถุที่ใช้ประดับตกแต่งศาสนอาคาร แต่งานวิจัยนี้จะมองงานปูนปั้นเมืองเพชรในฐานะของ "สื่อ" ปูนปั้นนั้นมีการสื่อสารเป็นส่วนผสมอยู่ทั้งในตัวผลงานการสื่อสารระดับบุคคล และสังคม อีกทั้งยังเป็นสื่อวัตถุในท้องถิ่นที่มีรากฐานยาวนานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถส่งผ่านความคิดความเชื่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้โดยครอบคลุมเนื้อหาทั้งส่วนที่เป็น "ศิลปวัฒนธรรม" และส่วนที่เป็น "ชีวิตวัฒนธรรม" ไว้อย่างครบถ้วน โดยงานวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี" นี้ เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นที่มีต่อปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็นหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ เนื้อหาของบทนี้จะเป็นการสรุปบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้จากสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ที่ทำกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งได้แก่ ศิลปินช่างปูนปั้นเมืองเพชร ผู้เสพงานปูนปั้น และนักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี และจากประสบการณ์รวมกับการสังเกตของผู้วิจัยในขณะลงพื้นที่ โดยจะอธิบายบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ ในรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

แสดงบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ของงานปูนปั้นเมืองเพชรในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับสังคม

	หน้าที่ที่สืบเนื่อง	หน้าที่ที่หายไป	หน้าที่ที่คลี่คลาย	หน้าที่ที่เพิ่มใหม่
1. ระดับปัจเจก	1.1 หน้าที่ในการสร้างสมาธิ 1.2 หน้าที่ในการพัฒนาตนเอง 1.2.1 ฝึกความอดทน 1.2.2 ฝึกทักษะการทำงาน 1.2.3 บ่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรม 1.2.4 เกิดพัฒนาการทางอารมณ์ 1.3 หน้าที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และเสริมสร้างจินตนาการ			
2. ระดับชุมชน	2.1 หน้าที่ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทย 2.2 หน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างปูนปั้น 2.3 หน้าที่สะท้อนตัวตนของช่าง ลักษณะท้องถิ่นและสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น 2.4 หน้าที่ในการสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น		1. การสร้างอาชีพตำปูน 2. หน้าที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่นอกเหนือจากวัดและวัง	1. หน้าที่ด้านการท่องเที่ยว 2. จำหน่ายเป็นของที่ระลึก 3. หน้าที่เป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา

ตารางที่ 1 (ต่อ)

	หน้าที่ที่สืบเนื่อง	หน้าที่ที่หายไป	หน้าที่ที่คลี่คลาย	หน้าที่ที่เพิ่มใหม่
3. ระดับสังคม	3.1 หน้าที่ในการบันทึกคำสั่งสอน บันทึกประวัติศาสตร์ และให้ความรู้ 3.2 หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม 3.3 หน้าที่ในการช่วยสืบทอดวรรณกรรมที่สำคัญของไทย 3.4 หน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสืบค้นด้านอารยธรรม ใช้เป็นพยานหลักฐานด้านโบราณคดีได้ 3.5 หน้าที่ในการโยงใยสมาชิกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม	1. การดึงคนให้เข้าไปสู่พระพุทธศาสนา		

หน้าที่ที่สืบเนื่อง

หน้าที่ที่สืบเนื่อง คือบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีต เป็นบทบาทหน้าที่ที่ยอมรับและเห็นได้ชัด แม้สังคมเปลี่ยน สื่อพื้นบ้านอย่างงานปูนปั้นก็ยังทำหน้าที่เฉกเช่นเดิม ซึ่งหน้าที่ที่สืบเนื่องของงานปูนปั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นหน้าที่ในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับสังคม ดังต่อไปนี้

1. บทบาทหน้าที่ระดับปัจเจก

1.1 หน้าที่ในการสร้างสมาธิ

จากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้ลงสนามและลองสัมผัสการปั้นปูนกับช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ พบว่า ในขณะที่ปั้นปูนนั้นสายตาของผู้ปั้นจะจับจ้องและจดจ่ออยู่กับงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา โดยจะพยายามจะปั้นแต่งลวดลายให้เหมือนกับที่ช่างทองร่วงปั้นไว้เป็นแบบอย่างมากที่สุด และผู้วิจัยได้มีโอกาสสังเกตช่างทองร่วงในขณะปั้นปูนก็พบว่าสายตาของช่างนั้นจะแน่วแน่และจับจ้องอยู่กับงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ปั้นช่างไม่ได้พูดคุยอะไรเลยจนกระทั่งปั้นเสร็จแล้ว การปั้นปูนสามารถสร้างสมาธิให้เกิดกับผู้ทำงานได้ โดยในขณะที่ปั้นนั้นจะเป็นห้วงเวลาอันเงียบสงบที่ประสานการทำงานของความรู้สึก การมองเห็น ความคิด การรับรู้ และการสัมผัสเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน และช่วยดึงความสนใจทั้งหมดของผู้ปั้นให้มาอยู่กับงานที่กำลังทำอยู่ตรงหน้าจนเกิดเป็นสมาธิขึ้น

เมื่อได้พูดคุยกับช่างปูนปั้นรุ่นต่างๆ ทั้งช่างปูนปั้นที่เป็นอาจารย์ และช่างปูนปั้นที่เป็นลูกศิษย์รุ่นเก่า ตลอดจนลูกศิษย์รุ่นปัจจุบัน คำตอบที่ได้แสดงให้เห็นว่าการปั้นปูนนั้นสามารถสร้างสมาธิให้เกิดขึ้นได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

"เป็นการฝึกในตัว เป็นสมาธิธรรมชาติ คนทำนี่ใช้งานเป็นตัวกำหนด กำหนดจิตมันจึงเป็นสมาธิธรรมชาติมากที่สุด" (สำรวย เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ

"เรานี่วันๆ หนึ่งนั่งทำงานอยู่ได้ตลอด นั่งจนมืดจนค่ำก็นั่งกันอยู่ได้ มีสมาธิทำงาน ชอบทำงาน" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากระบวนการปั้นปูนสามารถตรึงความสนใจของผู้ปั้นให้จดจ่อกับชิ้นงานของตนเองได้ตลอดเวลาที่ทำ ตัวงานสามารถสร้างสมาธิให้เกิดกับผู้ปั้นเองโดยธรรมชาติได้ ซึ่งบทบาทหน้าที่นี้ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงเด็กรุ่นปัจจุบันด้วย โดยพิจารณาได้จากคำพูดของช่างทองร่วงที่นำการปั้นปูนนี้ไปใช้ฝึกกับลูกชายของตนดังต่อไปนี้

"เวลาปั้นต้องมีสมาธิ อย่างลูกชายนี่เมื่อก่อนทำอะไรเดี๋ยวเดียวก็เลิก ทำไม่เสร็จเลยเอามาหัดปั้นปูนก็รู้สึกว่าเขาดีขึ้น เขามีอะไรทำ แล้วก็ทำได้นานขึ้น" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

การทำหน้าที่สร้างสมาธินี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวของช่างเท่านั้น ทว่าหน้าที่นี้ยังขยายไปถึงกลุ่มคนที่ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสงานปูนปั้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ด้วย ดังที่ช่างบาหยันได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงการขึ้นไปแสดงฝีมือในคราวงานพระนครคีรีว่า

ในงานพระนครคีรีนะ พอเดินขึ้นซุ้มปูนปั้น เราจะมีกระเบื้องวางไว้ให้ปั้น พอเข้าไปแล้วนะ ไม่ได้ไปเที่ยวที่อื่นเลย นั่งกันอยู่ที่นั่นจนครึ่งวัน คือว่าเราปั้นแบบเอาไปวางไว้ เขาก็ต้องทำให้เหมือนเรา เขาก็นั่งปั้นกัน ข้าวปลาไม่กิน เราบอกให้ไปกินข้าว ก็ไม่ไป เขาจะทำให้เสร็จก่อนเดี๋ยวหมดเวลา พอได้ทำแล้วก็เป็นอย่างนั้น ไม่ยอมเลิก (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการทำหน้าที่สร้างสมาธินี้สามารถสืบเนื่องมาได้จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการปั้นปูนนั้นเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความตั้งใจในการถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และความศรัทราลงในผลงานของตน โดยผู้ปั้นจะต้องประสานความรู้สึก การมองเห็น ความคิด การรับรู้ และการสัมผัสเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในการถ่ายทอดผลงานศิลปะของตนให้ปรากฏแก่สายตาผู้ที่เข้ามาชื่นชมผลงาน และขั้นตอนการทำงานนี้ก็ยังคงได้รับการสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะปั้นปูนไม่ว่าสิ่งแวดล้อมรอบข้างตัวผู้ปั้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม สายตาที่จดจ่ออยู่เพียงแค่งานตรงหน้าของผู้ปั้นจะตรึงความสนใจทั้งหมดของผู้ปั้นให้อยู่กับลวดลายที่จะปั้นจนเกิดเป็นความเพลิดเพลินไปกับลวดลายและจินตนาการของตนกระทั่งลืมคิดคำนึงไปถึงเรื่องอื่น ภาวะการทำงานเช่นนี้จึงทำให้สมาธิบังเกิดขึ้นได้กับตัวผู้ปั้นไม่ว่าผู้ปั้นจะมีอายุเท่าไร หรือมีโอกาสได้สัมผัสงานปูนปั้นมากน้อยแค่ไหนก็ตาม ซึ่งหน้าที่นี้เมื่อเทียบกับสื่อมวลชนแล้ว จะมองเห็นว่ากระบวนการทำงานปูนปั้นมีศักยภาพในการเสริมสร้างสมาธิให้กับผู้ปั้นได้อย่างเด่นชัด

1.2 <u>หน้าที่ในการพัฒนาตนเอง (Self-Formation)</u>

การพัฒนาตนเองนี้เป็นสิ่งที่ผู้ปั้นได้รับโดยตรงจากการปั้นปูน จากการสัมภาษณ์ช่างปูนปั้นหลายคนพบว่าการปั้นปูนนั้นทำให้ผู้ปั้นเกิดการพัฒนาบุคลิกภาพด้านต่างๆ ได้นับตั้งแต่ขั้นตอนการตำปูนไปจนถึงการปั้นปูน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 <u>ฝึกความอดทน</u> ขั้นตอนการปั้นปูนทำหน้าที่ฝึกความอดทนให้กับตัวคนปั้น กล่าวคือ การตำปูนเป็นขั้นตอนแรกที่ใช้ทดสอบความตั้งใจจริงของผู้ที่จะมายึดอาชีพเป็นช่างปูนปั้น โดยผู้ที่อดทนและตั้งใจจริงที่จะเข้ามายึดอาชีพปั้นปูนเท่านั้นที่จะสามารถผ่านการทดสอบนี้ได้ ดังคำพูดต่อไปนี้

"การตำปูนเป็นด่านแรกที่ทดสอบความอดทน ความตั้งใจ เพราะบางคนเข้ามาก็หวังได้เงินอย่างเดียว แต่ไม่ได้รักในอาชีพ เมื่อมาทำงานแล้วก็จะหวังแต่เงินเยอะๆ ไม่ได้คำนึงถึงงานว่าให้ดี มาทำเงินให้ได้เยอะ มาทำเงิน ไม่ได้มาทำงาน" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

หรือ

"การตำปูนเป็นการทดสอบความอดทนอย่างหนึ่ง บางคนขี้เกียจจะไปแล้วนั่นแหละครูเขาทดสอบความอดทนว่ารักงานนี้จริงไหม" (เฉลิม พึ่งแตง, สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์ช่างปูนปั้น ทำให้ทราบว่าการฝึกหัดทำปูนปั้นนั้นต้องเริ่มต้นที่หน้าครกตำปูนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ช่างปั้นทุกคนล้วนต้องผ่านการตำปูนขาว โขลกผสมทรายละเอียด กระดาษฟาง และน้ำตาลโตนดเคี่ยวปนกับกาวหนังเป็นเบื้องแรกซึ่งต้องใช้เวลานานนับชั่วโมงกว่าจะผ่านไปได้แต่ละครก จนนิ้วมืออ่อนล้า แตก และด้านแข็ง กว่าจะได้รู้จักน้ำหนักความเหนียวของปูนอย่างถ่องแท้ บางคนต้องฝึกตำปูนอยู่นานนับปีกว่าจะได้เลื่อนขึ้นไปปั้นปูนได้ การตำปูนจึงเป็นบทเรียนแรกที่ครูช่างใช้ทดสอบจิตใจของผู้ที่จะเข้ามายึดอาชีพว่ามีความอดทนและความรักในงานปูนเพียงไร และยังเป็นการใส่จิตวิญญาณความรู้สึกของผู้ตำปูนลงในเนื้อปูนด้วย

ในขณะเดียวกัน ช่างจะรู้จักและเข้าใจเนื้อปูนได้ดีจนสามารถพลิกพลิ้วฝีมือปั้นแต่งลวดลายให้ออกมาดังใจได้ ดังที่ช่างทองร่วงเรียกว่า "การรู้ใจปูน" "การทำให้ปูนเชื่อง" หรือ "การบังคับปูนได้" ซึ่งถือเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับการทำงานขั้นต่อไป ดังคำพูด

> โบราณทำด้วยมือ ทำด้วยครกที่ตำข้าว ตำปูนกว่าจะใช้ได้ใช้เวลานานกว่าจะรู้แล้วก็เข้าใจปูนมันว่ามันเป็นยังไง มันต้องใช้เวลาอยู่ประมาณนานๆ ครูเขาบอกว่าเราต้องรู้จักหัวใจปูน เราถึงจะบังคับมันได้ แต่ถ้าเราไม่รู้จักมันเราก็บังคับไม่ได้คือเราจะทำงานไม่ได้ การที่เราเข้าใจปูนแล้วบังคับปูนได้รู้หัวใจปูนเป็นสิ่งสำคัญ พอเราบังคับได้เราก็ใช้มันได้ ต่อไปเราก็ใช้ให้คนอื่นเขาตำปูนให้เราได้ถูกต้อง ถ้าเราไม่รู้ตรงนี้คนอื่นก็ตำปูนให้เราได้ไม่ถูกต้องไม่ถูกส่วน คุณภาพไม่ดีเราก็ไม่รู้ พอไม่รู้เนื้อพอปูนไม่ดีเราก็แก้ไม่ได้ คือเราจะสั่งให้คนตำแก้ว่าใส่กระดาษอีกหน่อย หรือกระดาษมากไป ปูนอีกหน่อย หรือกาวมากไป เราจะสั่งไม่ได้ เพราะเราไม่รู้ว่าเป็นยังไง
> (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

การตำปูนจึงเป็นการคัดกรองคน และความจำเป็นที่ต้องมีการคัดเลือกผู้ที่จะก้าวเข้ามาเป็นช่างปั้นนี้ก็เพื่อเป็นการดำรงคุณค่าของสื่อชนิดนี้ไว้ โดยเป็นการอนุรักษ์ไว้ในตัวบุคคลผ่านการอบรมสั่งสอน ซึ่งตัวบุคคลนี้จะเป็นสื่อที่ช่วยสืบทอดและขยายคุณค่าของศิลปะปูนปั้นนี้ให้คงอยู่ในสังคม ดังคำพูดของช่างทองร่วงที่กล่าวว่า "เป็นการอนุรักษ์ไว้ในผู้คน ไว้ในเยาวชนรุ่นหลัง ไม่ใช่แค่การอนุรักษ์ไว้โดยการสตาฟ แต่ต้องอนุรักษ์ไว้ในผู้คนให้ทำงานนี้ต่อไปได้" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ในทัศนะของช่างปูนปั้น งานปูนปั้นเป็นศิลปะชั้นสูงที่ใช้ประดับตกแต่งในวัดและวังเท่านั้น การคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาสืบสานทั้งในด้านความคิดเบื้องหลังการทำงานและกระบวนการทำงานจึงมีความสำคัญ เพราะการดำรงอยู่ของศิลปะปูนปั้นไม่ใช่เป็นเพียงแต่ในฐานะเครื่องประดับอาคารที่มีความสำคัญอย่างวัดและวังเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการส่งเสริมความสำคัญและดำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของสังคม ซึ่งได้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันศาสนาอันเป็นที่เคารพสูงสุดของผู้คนด้วย การส่งผ่านแนวความคิดในการปั้นปูนดังกล่าวจากช่างรุ่นหนึ่งไปสู่ช่างอีกรุ่นหนึ่งจึงทำให้บทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่ของงานปูนปั้นยังคงสืบเนื่องมาได้ไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านพ้นไปนานเท่าไรก็ตาม

จะเห็นว่าช่างโบราณได้วางลำดับความสำคัญในการเข้ามาฝึกปั้นปูนไว้โดยให้ความสำคัญกับ "ใจ" เป็นอย่างแรก กล่าวคือ ผู้ที่จะเข้ามาฝึกปั้นปูนนั้นต้องมีความตั้งใจจริงโดยต้องผ่านการทดสอบความตั้งใจจากการตำปูนให้ได้ก่อน และการตำปูนนี้ยังเป็นบทเรียนที่ประสานใจกับงานให้เป็นหนึ่งเดียวกันด้วย ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าที่มาจากใจได้ "ชิ้นงาน" จะเป็นสิ่งที่ช่างโบราณให้ความสำคัญรองลงมาจาก "ใจ" คือหลังจากผ่านบทเรียนที่หลอมรวมใจและงานให้เป็นหนึ่งเดียวแล้ว ผลงานอันเป็นผลผลิตที่มาจากแรงบันดาลใจและสุนทรียะของผู้ปั้นจะมีความประณีตงดงาม และสิ่งสุดท้ายที่ช่างโบราณให้ความสำคัญคือ "เงิน" เมื่อผู้ปั้นมีความตั้งใจ และสามารถสร้างผลงานที่ประณีตงดงามได้แล้วก็จะสามารถทำเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ซึ่งเงินจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากที่ผลงานของผู้ปั้นเป็นที่ประจักษ์แล้ว

อาจกล่าวได้ว่าในการสร้างสรรค์ผลงานนั้น ช่างไม่ได้ให้ความสำคัญกับผลงานซึ่งได้แก่ ปูนที่ปั้นเสร็จเรียบร้อยแล้วเป็นอันดับแรก หากแต่ให้ความสำคัญกับการ "ปั้นคน" ก่อนเป็นพื้นฐาน งานปูนปั้นจึงไม่ได้มีคุณค่าเพียงเพราะความงดงามจากผลงานที่สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้วเท่านั้น แต่สำหรับช่างแล้ว ปูนปั้นถือเป็นงานที่ช่วยหล่อหลอมและหล่อเลี้ยงชีวิตของตน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นงานที่ "ปั้นชีวิต" ของคนขึ้นมาเลยทีเดียว เป็นการสร้างคนขึ้นมาควบคู่กับการสร้างงาน เพราะในขณะที่สร้างงานนั้นก็เป็นการสร้างคนไปในตัวด้วย

การตำปูนเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่ช่างทุกคนต้องผ่านเพื่อที่จะก้าวขึ้นไปเป็นช่างปูนปั้นในขั้นต้นทั้งในด้านจิตวิญญาณและทักษะการทำงาน เพราะการตำปูนไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่ใช้วัดความตั้งใจจริงและความรักในอาชีพของช่างปูนปั้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการฝึกความอดทนไปในตัวด้วย เนื่องจากในการตำปูนนั้นต้องอาศัยความอดทนเพื่อที่จะผ่านไปให้ได้ ดังนั้นจึงถือเป็นด่านสำคัญที่คัดกรองไว้แต่คนที่มีความอดทนเป็นเลิศเท่านั้น ดังที่ช่างศิริเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า "คนที่ไม่เคยทำพอทำใหม่ๆ มือไม้ก็แตกหมด ต้องคอยแนะวิธีกำสาก ทำอย่างไรไม่ให้มือแตก"

(ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์) หรือดังที่ช่างทองร่วงกล่าวว่า "การตำปูนเป็นด่านแรกที่ทดสอบความอดทน ความตั้งใจ" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือที่ช่างบาหยันกล่าวไว้ว่า "การตำปูนทำให้เราอดทน เหมือนเป็นการทดสอบความอดทน ถ้าใครไม่อดทนก็เลิก ใครที่อดทนก็อยู่ไป" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นว่าความอดทนและความตั้งใจจริงจะมาคู่กัน กล่าวคือ เมื่อผู้ใดก็ตามที่มีความตั้งใจเข้ามายึดอาชีพปั้นปูนจริงๆ แล้ว ผู้นั้นย่อมต้องมีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ตามมาด้วย เพื่อจะได้บรรลุความตั้งใจของตนเอง ขั้นตอนการปั้นปูนจึงเป็นขั้นตอนที่ช่วยฝึกและหล่อหลอมให้ผู้ปั้นมีความอดทน มีความเพียรพยายาม และไม่ท้อถอยในการทำงาน แม้ว่าจะยากลำบากเท่าไรก็ตาม

ยิ่งไปกว่านั้นความอดทนที่ได้รับจากการหมั่นฝึกตำปูนก็ยังเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้ปั้นสำหรับการออกไปทำงานตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งโดยธรรมชาติของงานแล้ว งานปูนปั้นเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทนในการทำงาน เพราะต้องเสี่ยงอันตรายปีนขึ้นไปนั่งบนนั่งร้านสูงๆ และหากทำงานไม่ได้ดังใจ ก็ต้องทุบทิ้งและทำใหม่ ดังนั้น การฝึกความอดทนจึงไม่ได้อยู่แต่ในขั้นตอนการตำปูนเท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงวิถีชีวิตของช่างด้วย ดังที่ช่างบาหยันเล่าให้ฟังว่า "เราต้องขึ้นไปนั่งบนนั่งร้านสูงๆ อาจตกลงมาได้ ตึก 20 ชั้น เรายังขึ้นไปปั้นมา ใช้เครนยกขึ้นไป เรารับงานเขามาแล้วยังไงเราก็ต้องขึ้นไปทำ วันแรกที่ขึ้นไปนะกลัว ต่อมาก็ชิน" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์) หรือคำพูดของช่างศิริที่กล่าวว่า "คนทำงานปูนปั้นต้องมีความอดทน งานไม่หนักเหมือนงานก่อสร้าง แต่ก็ต้องอดทนมาก" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

คำพูดข้างต้นแสดงให้เห็นว่างานปูนปั้นเป็นสื่อที่เน้นความอดทนในการทำงานสูง ด้วยเหตุนี้กระบวนการปั้นปูนจึงมีส่วนช่วยหล่อหลอมและเตรียมพร้อมให้ผู้ปั้นมีความอดทนต่อการทำงานซึ่งเป็นงานเพื่อศาสนา การทำงานปูนปั้นจึงสามารถบ่งบอกความอดทนของคนได้ ดังคำพูดที่ว่า "การทำงานปูนปั้นจะบอกความอดทนของคนได้ เพราะต้องทุ่มเท ต้องศึกษางานศิลปะตลอดเวลา ต้องมีความอดทน และตั้งใจเรียนรู้ ตอนที่ผมหัดใหม่ๆ โทรทัศน์ก็ไม่มีให้ดู ขนาดไปอยู่ในที่ที่ไม่มีไฟ เรายังจุดเทียนนั่งเขียนลายกันทุกคืน" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุนี้ช่างฝีมือเยี่ยมในปัจจุบันซึ่งส่วนมากมาจากคนสู้งานอย่างแข็งแกร่ง และบางคนก็เคยทำงานก่อสร้างมาก่อน เมื่อหันมาจับงานปูนปั้น ความอุตสาหะบากบั่นที่ติดต่อกันมาเนิ่นนาน ประกอบกับใจที่รักงานอย่างแท้จริง จึงกลายมาเป็นพื้นฐานที่แน่นและมั่นคง จนสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีความงดงามได้ราวกับเนรมิต

นอกเหนือจากความอดทนในบริบทของการปั้นปูนดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ความอดทนที่ได้จากการปั้นปูนนี้ยังขยายไปสู่บริบทอื่นๆ ด้วย เช่น ในชีวิตประจำวัน ดังที่ช่างสุวรรณา

บอกว่า "พอในชีวิตมีอะไรมากระทบเราก็เฉย ไม่ร้อน ไม่หนาว ใครมาพูดว่าอะไรเรา เราก็เฉย ไม่ได้โต้ตอบ" (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าบุคลิกภาพความอดทนที่ได้รับการสั่งสมมาจากการทำงานปูนปั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในบริบทการปั้นปูนเท่านั้น หากแต่ยังช่วยหล่อหลอมผู้ปั้นให้มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวที่เข้ามากระทบในชีวิตประจำวันด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พบว่าลูกศิษย์รุ่นใหม่นั้นไม่ได้ผ่านการตำปูนมาก่อน แต่เริ่มการทำงานจากการปั้นปูนเลย ทั้งนี้เป็นเพราะงานที่มีมากขึ้นจนต้องหาคนมาทำงานให้ทัน ประกอบกับในปัจจุบันมีปูนตำขายซึ่งสะดวกมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามช่างทองร่วงก็บอกว่า "ในที่สุดแล้วเขาก็ต้องกลับมาตำปูน ถือเป็นการเรียนย้อนหลัง ไม่อย่างนั้นเขาจะผลิตปูนเองหรือสั่งคนให้แก้ปูนไม่ได้" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) คำตอบนี้เท่ากับเป็นการตอกย้ำถึงความสำคัญของการตำปูนอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมาในตอนต้น จะเห็นว่าการตำปูนเป็นการคัดกรองและฝึกความอดทนของผู้ที่จะเข้ามาสู่อาชีพช่างปูนปั้น แต่เมื่อลูกศิษย์รุ่นใหม่ไม่ได้ผ่านการคัดเลือกในขั้นต้นแล้ว คนที่เข้ามาสู่อาชีพนี้ในปัจจุบันจะเป็นอย่างไร ซึ่งช่างดอนได้ตอบข้อสงสัยนี้กับผู้วิจัยว่า "คนที่มีใจรักงานนี้จริงๆ เท่านั้นถึงจะอยู่ได้ ถ้าใจไม่รัก เขาก็จะไปเอง" (ดอน บุญแสง, สัมภาษณ์) ซึ่งคำตอบที่ได้นี้สอดคล้องกับคำตอบที่ได้จากลูกศิษย์ของเขาซึ่งตอบด้วยน้ำเสียงที่หนักแน่นว่าที่ว่า "รักงานนี้ครับ ตอนแรกนี่ยังไม่รู้สึกอะไร แต่พอทำไปแล้วก็รักมัน ไปทำงานอื่นก็ไม่ได้ต้องกลับมาทำงานนี้" (พงศ์พันธุ์ บุญแสง, สัมภาษณ์)

เมื่อบริบททางสังคมแปรเปลี่ยนไป หน้าที่ในการฝึกความอดทนนี้ก็ทำได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากคนรุ่นหลังไม่ค่อยมีความอดทนนัก ดังพิจารณาได้จากคำพูดนี้ "นี่เราก็พยายามหาคนมาทำ จะได้เป็นอาชีพติดตัว นี่ก็เป็นอาชีพที่ดีนะ แต่เดี๋ยวนี้หาที่เขาเอาจริงไม่ได้ ส่วนมากจะไม่อดทน พอเริ่มจะเป็นหน่อยก็เลิกไป" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามความอดทนที่ได้จากการฝึกตำปูนหรือปั้นปูนนั้นก็ยังมีต่อผู้ที่มีความตั้งใจจริง ล้อม เพ็งแก้ว นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมแห่งจังหวัดเพชรบุรี กล่าวกับผู้วิจัยว่าการที่เขานั่งปั้นปูนอยู่ได้นั้นไม่ใช่เพราะความอดทน แต่เป็นความสุขใจที่พวกเขาได้ทำงานที่ตัวเองรักมากกว่า เพราะไม่ว่างานนั้นจะมีความยากลำบากเท่าไร หากมีใจรักแล้ว ก็จะสามารถทำได้ ดังคำพูด "เป็นความสุขของเขานะ เขาได้ทำเขามีความสุข คนอื่นจะบอกว่าอดทนแต่ในตัวคนทำไม่ได้อดทนหรอก มันสนองศรัทธาของตัวเองเพื่อประโยชน์สุขทางใจ" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์) การทำงานปูนปั้นจึงเป็นสิ่งที่เป็นความสุขใจของผู้ปั้นที่ได้ทำงานที่ตนเองรัก และการที่เด็กรุ่นหลังไม่ค่อยหันมาจับงานปูนปั้นอย่างจริงจังนั้น อาจเป็นเพราะไม่มีใจรักงานจริง ดังนั้นพอประสบกับความยากลำบากในการทำงานก็จะเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่าย จนต้องเลิกไปในที่สุด

ด้วยเหตุนี้หน้าที่ในการฝึกความอดทนนี้จึงสามารถทำได้กับผู้ที่เข้ามาประกอบอาชีพนี้อย่างจริงจังเท่านั้น โดยจะช่วยฝึกฝนและหล่อหลอมให้คนที่มีใจรักงานมีความมานะอดทนในการทำงานยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของช่างมืออาชีพที่ไม่ยอมแพ้อะไรง่ายๆ อย่างแท้จริง ไม่ใช่กับผู้ที่สนใจงานปูนปั้นอย่างฉาบฉวย หรือเข้ามาทำงานเพียงเพราะไม่มีอะไรทำเท่านั้น

1.2.2 ฝึกฝนทักษะการทำงาน (Skills) หน้าที่การพัฒนาตนเองด้านทักษะการทำงานนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความอดทน เพราะการที่ช่างจะสามารถพัฒนาฝีมือการทำงานให้ดีขึ้นได้นั้นต้องมีความอดทนพากเพียรพยายามเป็นเบื้องต้นก่อน ขั้นตอนการปั้นปูนมีบทบาทในการฝึกฝนให้ผู้ปั้นได้พัฒนาฝีมือตนเองอยู่ตลอดเวลาดังนี้

ในขั้นตอนการตำปูนนั้นเป็นการฝึกขั้นพื้นฐานเพื่อให้ผู้ปั้นเรียนรู้เนื้อปูนที่เหมาะสำหรับการปั้น ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้ปั้นได้ศึกษาและค่อยๆ ซึมซับความสำคัญของวัสดุที่ใช้ในการปั้น จนทำให้ผู้ปั้นเกิดความเข้าใจและรู้จักเนื้อปูนได้ดีขึ้น นอกจากจะรู้จักส่วนผสมแล้ว ยังทำให้ผู้ตำรู้จักสูตรการตำปูนที่เป็นสูตรเฉพาะของช่างด้วย เนื่องจากช่างแต่ละคนจะมีสูตรไม่เหมือนกัน (Uniqueness) ดังคำกล่าวต่อไปนี้

> ปูนมีส่วนผสมไม่เหมือนกัน ของผมก็อีกอย่าง ของช่างเฉลิมก็อีกอย่าง สูตรใครสูตรมันเฉพาะตัว และถ้าจดสูตรไปแล้วเอาตำเองก็ไม่เป็น อันนี้ต้องใช้ทักษะ ไม่เป็นเพราะอะไร เพราะว่าเมื่อปูนตัวนี้ตำเสร็จแล้วส่งไปให้คนปั้น คนปั้นจะรู้ว่าปูนดีกี่เปอร์เซ็นต์ ปูนที่ดี 100% ปั้นแล้วไม่มีปัญหา ปูนดี 70-80% พอปั้นได้ ปูน 60% ชักไม่ดีแล้ว ปั้นแล้วบากไม่เข้า กระดาษมากไปบากไม่เข้า คนปั้นจะสั่งลงมาได้ งานที่ทำจะเป็นตัวกำหนดว่าจะใช้สูตรอะไรให้เหมาะกับงาน ถ้าปั้นเป็นตัวต้องใช้ปูนอะไร ทำเป็นเส้นยาวๆ ใช้ยังไง คนที่ปั้นจะรู้ แต่คนที่เอาสูตรไปตำเองจะไม่รู้หรอกว่าปูนใช้ได้หรือยัง การตำปูนเป็นด่านหน้าที่ช่างปั้นจะต้องผ่านตรงนี้ ถ้าไม่อย่างนั้นไม่มีใครผลิตปูนให้ตอนนี้ที่บ้านก็ผลิตให้ ช่างก็มาซื้อ แต่ยังไงช่างก็ต้องตำปูนให้เป็นก่อน ถ้าปูนไม่ดีจะได้สั่งแก้ถูก" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

หรือ "การตำปูนมีความสำคัญ ทำให้เรารู้ว่าแค่ไหนถึงจะพอ คนตำจะเข้าใจว่าปูนแบบนี้เหนียวหรือยัง พอหรือยัง" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

หรือ "เราจะรู้ว่าใช้ส่วนผสมอะไรบ้าง ต้องเหนียวแค่ไหน ไม่เหนียวก็ต้องตำอีก ต้องตำไม่ให้แตก ต้องตำให้เหนียว" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การตำปูนยังเป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้ตำได้เรียนรู้วิธีการทำวัสดุสำหรับปั้นด้วยตนเองอีกด้วยดังคำพูดที่ว่า

> ให้ความอดทน ให้ทักษะว่าเราจะสามารถสร้างวัสดุตัวนี้ขึ้นมาได้หรือไม่ ถ้าเราสร้างวัสดุตัวนี้ขึ้นมาเองไม่ได้ แล้วถ้าเราไปทำงานในที่ต่างจังหวัดซึ่งไม่มีคนตำปูนให้ เราก็ทำงานไม่ได้ ทีนี้ถ้าเราตำปูนไม่เป็น ดูปูนไม่ออก ช่างปั้นจะสั่งให้คนตำปูนไม่ถูก เพราะฉะนั้นช่างทุกคนต้องตำปูนเป็น แม้ว่าจะไม่ตำใช้เอง ก็ต้องตำเป็น (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จะเห็นว่าการตำปูนนั้นนอกจากจะทำให้เกิดการรวมอารมณ์ของผู้ปั้นเข้ากับเนื้อปูนให้เป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว การตำปูนยังมีเหตุผลเชิงเทคนิคด้วย กล่าวคือ เป็นการทำให้ผู้ปั้นรู้จักเนื้อปูนซึ่งเป็นวัสดุหลักของการทำงานว่ามีส่วนผสมอะไรบ้าง และส่วนผสมแต่ละอย่างมีความสำคัญอย่างไร หากเกิดปัญหากับปูน ช่างจะแก้ปัญหาอย่างไร เป็นต้น เนื่องด้วยสูตรการตำปูนของช่างแต่ละสำนักนั้นไม่เหมือนกัน การฝึกตำปูนจึงทำให้ทราบสูตรเฉพาะของช่าง (Uniqueness) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) ของช่างแต่ละคนหรือแต่ละสำนักด้วย

การตำปูนไม่เพียงแต่ทำให้ผู้ตำเกิดทักษะการสร้างวัสดุที่ใช้ในการทำงานเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้ตำซึ่งนั่งทำงานอยู่ด้านล่าง เกิดความรู้สึกอยากเลื่อนขึ้นไปเป็นช่างปั้นซึ่งทำงานอยู่ข้างบนหน้าบันบ้าง ซึ่งจะเห็นได้จากคำพูดต่อไปนี้

> ตอนที่ผมไปอยู่ใต้ ตอนนั้นต้องตำครกละ 2 ชั่วโมง ทีนี้ผมก็ตำวันหนึ่ง 4 ครก ก็ค่อนข้างลงตัว ครึ่งวันเช้าได้ 2 ครก ครึ่งวันบ่ายอีก 2 ครก ที่นี้เพื่อนเขาโกลนหุ่นน้อย[1] โกลนหุ่นบาง เอาปูนปั้นเยอะๆ ปูนวันละ 4 ครก เขาปั้นวันละ 3 ครก เหลือครกหนึ่งเราจะไปหัดปั้นก็ไม่ได้ ถ้าเราหยุดตำปูนก็จะหายไปเลย เขาไม่มีปูนปั้น เราก็มาคิดว่าจะทำอย่างไรถึงจะได้หัดปั้น ต้องพยายามตำให้มาก เราก็เลยตำใหญ่เลย ตำไม่หยุด ตำให้ได้ 6 ครกให้ได้ ถึงเราจะตำสัก 2-3 วัน แต่เดี๋ยวเราก็ขึ้นไปปั้นได้ เราคิดเลยว่าต้องปั้นให้ได้ พักให้น้อยลงเพื่อให้ได้ปูนวันละ 6 ครก แล้วก็ลองไปปั้นดู พอ อ.ทองร่วงไปดูก็ว่าใช้ได้ เขาเลยหาคนตำปูนมาแทน (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

---

[1] การขึ้นรูปโกลน คือ การใส่ปูนแปะไปตามแนวเส้นร่างที่ขึ้นเป็นเค้าโครงไว้ โดยใช้เกรียงตักปูนแตะให้ติดเป็นพื้นบางๆ ให้ทั่วพื้นที่เป็นรูปภาพหรือลวดลาย

จากคำพูดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการตำปูนมีบทบาททำให้ผู้ตำเกิดความพยายามที่จะเลื่อนตนเองให้เป็นช่างปั้นให้ได้ ซึ่งเป็นการฝึกฝนและพัฒนาทักษะการทำงานให้ก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งในการประกอบอาชีพช่างปูนปั้น

การฝึกฝนทักษะการทำงานนี้ไม่ได้มีเพียงแต่ในขั้นตอนการตำปูนเท่านั้น ขั้นตอนการปั้นปูนก็มีบทบาทสำคัญทำให้ผู้ปั้นเกิดการเรียนรู้และหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำไปใช้ในงาน ตลอดจนพัฒนาฝีมือตนเองให้ดีขึ้นด้วย ดังคำพูดของช่างศิริที่ว่า

"เราต้องเรียนรู้เยอะ ต้องเรียนรู้พุทธประวัติ วรรณคดี เทพต่างๆ เราต้องเรียนรู้ไปด้วยประกอบอาชีพไปด้วย อย่างปั้นพระพรหมก็ต้องรู้พรหมถืออะไรบ้าง มือไหนถืออะไร บางครั้งเราก็ต้องใช้ตำราประกอบ หรือถามผู้รู้ด้วย" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

ทว่าในการศึกษาและเรียนรู้นั้นไม่ได้เป็นเพียงการหาความรู้แต่ในตำราเท่านั้น ผู้ที่เป็นช่างปูนปั้นยังต้องอาศัยการสังเกตสิ่งรอบตัวเพื่อนำไปใช้ในการสร้างผลงานด้วย ซึ่งเป็นการฝึกทักษะการสังเกตไปในตัวด้วย ดังที่ช่างสมบัติเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า "ผมเข้าป่าทุกปี เข้าไปดูลายเถาวัลย์ว่าเลื้อยยังไง แล้วเอามาใช้ในงาน" (สมบัติ พูลเกิด, สัมภาษณ์) หรือ

> ที่ผมปั้นภาพต่างๆ นั้นก็อาศัยการสังเกต เมื่อก่อนตำราปูนปั้น ตำราลวดลายต่างๆ ยังไม่ค่อยมี ทีนี้พอปั้นภาพเราก็อาศัยการสังเกต นั่งอยู่บนนั่งร้านก็นั่งดูหูคนที่เดินผ่านไปมาเอา ไม่มองอย่างอื่น มองหูอย่างเดียว หูอยู่ตรงไหน จะปั้นอย่างไร เราก็ต้องเลือกมองว่าหูแบบไหนสวยแบบไหนไม่สวย ตรงนี้สำคัญนะ เพราะคนเราจะไม่เหมือนกัน ช่างต้องพยายามเรียนรู้ให้ได้ว่าคนสวยต้องมีลักษณะอย่างไร เวลาเราปั้นภาพจะทำอย่างไรให้ภาพสวย องค์ประกอบมันเยอะ (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์) หรือ

"ต้องเรียนรู้ลักษณะของพระพุทธรูป อย่างแขนก็ต้องเรียวดังงวงไอยรา เราก็ต้องดูว่างวงช้างมันเรียวอย่างไร ภาพพุทธศิลป์หรือภาพเทพต่างๆ จะต่างจากภาพคน ภาพคนต้องมีกล้ามเนื้อ หน้าตากร้าน แต่ภาพเทพจะอ่อนหวานนุ่มนวล จะไม่มีโครงแบบคน" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการสั่งสมความรู้ของช่าง และกระบวนการเรียนรู้การทำงานนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ปั้นปูน ในบางครั้งช่างบางคนสามารถพัฒนาฝีมือการปั้นของตนให้สามารถบอกเล่าเรื่องราวในวรรณคดีโดยเลียนแบบภาพจิตกรรมฝาผนังได้ด้วย อย่างภาพทศกัณฐ์ออกศึก ที่วัดเขาบันไดอิฐ ซึ่งช่างทองร่วงได้เล่าให้ฟังว่าได้ปั้น

เลียนแบบภาพจิตรกรรมไว้ โดยช่างทองร่วงได้นำแนวคิดนี้มาปรึกษากับครูพิณ อินฟ้าแสง[2] ว่า "ภาพจิตรกรรมยังทำเป็นเรื่องได้ ปูนปั้นก็น่าจะทำได้" ซึ่งครูพิณก็ให้ลองทำดู โดยบอกว่า "ไหนๆ จะทำแล้วก็ให้ทำชุดใหญ่เสียเลย เอาตอนทศกัณฐ์ออกศึกละกัน แต่จะทำไหวหรือเปล่า" แล้วก็ว่ากลอนให้ฟัง

รถเอยรถที่นั่ง
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล
คุมวงกงหันเป็นควันคว้าง
สารถีขี่ขับเข้าดงแดน
นทีตีฟองนองระลอก
เขาพระสุเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน
ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท
บดบังแสงสุริยะยันตะวันเบือน
(ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน
ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน
เทียมสิงห์วิ่งวางข้างละแสน
พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ
คลื่นกระฉอกกระฉ่อนชลข้นขุ่น
อานนท์หนุนดินดานสะท้านสะเทือน
สุธาวาสไหวหวั่นลั่นเลื่อน
คลาดเคลื่อนจัตุรงค์ตรงมา

ในการปั้นภาพตอนทศกัณฐ์ออกศึกนี้ช่างทองร่วงได้บอกกับผู้วิจัยว่า "ต้องจำกลอนตรงนี้ให้ได้ เพื่อจะได้เอาไปลำดับภาพที่จะปั้น และต้องปั้นให้สื่อเรื่องตามวรรณคดีให้ได้ อย่างท่อน "เทียมสิงห์วิ่งวางข้างละแสน" เราก็ต้องปั้นให้ออกมาเป็นข้างละแสน หรือ "สารถีขี่ขับเข้าดงแดน พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ" นี่เราจะต้องทำออกมาให้ได้ว่าฝุ่นคลุ้งนี่เป็นอย่างไร" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 28
ปูนปั้นภาพรถทศกัณฐ์

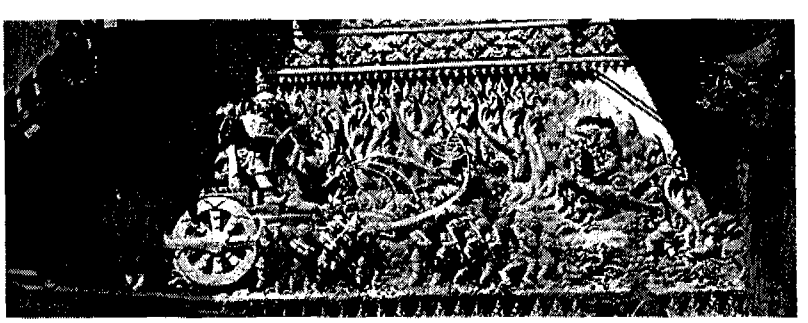

ปูนปั้นภาพรถทศกัณฐ์ วัดเขาบันไดอิฐ

[2] พิณ อินฟ้าแสง (ถึงแก่กรรม) ช่างจิตรกรรมและประติมากรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเพชรบุรี เป็นครูที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้กับช่างทองร่วง เอมโอษฐ์

จากบทสัมภาษณ์นี้ได้แสดงให้เห็นถึงการถ่ายโยงเนื้อหา (Intertextuality) จากสื่อวรรณกรรมไปยังงานปูนปั้น โดยการนำเอางานวรรณกรรมมาใช้เป็นเนื้อหาในการปั้นปูนตามแนวคิด "ศิลปะต่างส่องทางให้แก่กัน" ซึ่งทำให้เนื้อหาในวรรณกรรมมีความแพร่หลายยิ่งขึ้น และยังเป็นการสืบทอดวรรณกรรมให้คงดำรงอยู่ได้ในขณะเดียวกันด้วย ผลงานของช่างซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาผู้ชมนั้นแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาฝีมือการทำงานในขั้นสูงอันเกิดจากการสั่งสมความรู้และการฝึกฝนทักษะการปั้นมาเป็นเวลานานได้เป็นอย่างดี

การพัฒนางานปูนปั้นนี้ยังรวมถึงวัสดุที่ใช้ในการทำงานอีกด้วย กล่าวคือแต่ก่อนงานปั้นปูนจะใช้ปูนขาวทำให้งานปูนปั้นที่สร้างสำเร็จแล้วมีสีออกขาวหม่น แต่ปัจจุบันมีการดัดแปลงนำเอาปูนแดงมาใช้ในงานปูนปั้น ดังคำกล่าวของช่างศิริที่ว่า

> ช่างสำรวยเขาจะคิดหาอะไรมาแต่งให้ดูแปลก อย่างเช่นปูนแดงนี่เขาเป็นคนคิดมาก่อน เขาก็มาคุยกับผมว่าจะเอาปูนแดงที่กินกับหมากที่มาใช้ พอปั้นแล้วมันจะสวย ก็ลองดู พอทำแล้วปูนแดงนี่มันไม่แดงทีเดียว ก็ต้องคิดต่อไปอีกว่าจะทำอย่างไรให้มันแดงทน ให้แดงมากขึ้นอีก เขาก็ขับรถไปตามราชบุรี แล้วก็คิดว่าเอาหินมาแทนทรายท่าจะดี ก็เอาหินมาตำแทนทราย ตำให้ละเอียด แล้วก็ใช้ปูนกินกับหมาก ปูนกินกับหมากก็คือปูนขาวนี่แหล่ะ เขาเอาไปใส่กับขมิ้น พอปูนกับขมิ้นมาเจอกันมันก็แดง ก็เลยกลายเป็นปูนแดง (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

หรือ การนำเอาถ้วยเบญจรงค์มาใช้ประดับงาน

> จะเห็นว่าโบราณเขาเอาถ้วยเบญจรงค์ไปติดแล้วก็ปั้นลายประกอบเป็นลูกๆ ผมก็เอามาทำที่กุฏิท่านเจ้าคุณ คือสำรวยเขาเอามาคิดใหม่อีก เขาไปเจอถ้วยเบญจรงค์แตกๆ ตามวัดเยอะ ก็เลยคิดว่าเอาถ้วยมาประดับดีกว่า เอามาประดับที่พื้น แล้วก็ปั้นลายให้ดี ก็กลับดีอีก อย่างที่แท่นพระวัดมหาธาตุ เดิมเราแค่เอามาติดพื้น แต่นี่เอามาประดับเป็นลวดลายด้วย (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

จะเห็นว่าช่างไม่ได้ละเลยที่จะนำเอาวัสดุในท้องถิ่นอย่างปูนแดงหรือถ้วยเบญจรงค์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน การพัฒนาวัสดุนี้เป็นการพัฒนาโดยใช้ภูมิความรู้เดิมเป็นฐาน ซึ่งทำให้งานปูนปั้นมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้น

การเรียนรู้และพัฒนาการทำงานนี้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง กล่าวคือ ต้องฝึกต้องทำเพื่อให้ได้คุณค่าของความงามออกมา และรับรู้ได้ถึงความงดงามนั้น ซึ่งผู้ปั้นต้องลงมือทำ

อย่างจริงจัง ทั้งการตำ บด โขลก หรือปั้น ตลอดจนศึกษากรรมวิธีที่จะให้เนื้อปูนสำหรับปั้นที่ดี เพื่อจะนำไปปั้นแสดงความงดงามได้ตามที่ตนต้องการ

บทบาทหน้าที่ในการฝึกฝนทักษะการทำงานทั้งการตำปูนหรือการปั้นแต่งลวดลายนี้มีส่วนเสริมสร้างความเข้าใจ ความซาบซึ้งในตัวงานโดยผ่านการสัมผัสทางร่างกาย (Touching) ซึ่งจะนำไปสู่ความศรัทธาและกำลังใจในการสืบต่อ ผู้ปั้นที่ผ่านการฝึกฝนการทำงานมาเป็นอย่างดีแล้วจะค่อยๆ สะสมแนวคิดการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ขึ้น โดยเป็นการพัฒนาผลงานบนพื้นฐานของงานเดิมที่มีอยู่ การพัฒนาแบบนี้จึงเป็นการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ กล่าวคือเป็นการสืบทอดสิ่งที่มีอยู่ที่เป็นอยู่แล้ว ทั้งรูปแบบ แนวคิด ให้คงอยู่ตลอดไป แต่ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างสรรค์ผลงานรูปแบบใหม่บนพื้นฐานเดิมจนกลายเป็นความหลากหลายขึ้นด้วย การประสานความรู้ แนวความคิด และการพัฒนาทักษะฝีมือด้านต่างๆ ทั้งการพัฒนาในด้านวัสดุ รูปแบบเรื่องราวที่สื่อออกมา ซึ่งช่างสั่งสมมาเข้ากับความชำนาญในเชิงช่างให้เป็นหนึ่งเดียวกันนี้ยังผลให้ศิลปะประเภทนี้เป็นชิ้นงานที่มีความงดงามสะกดตา

1.2.3 <u>บ่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรม</u> จากการสัมภาษณ์ช่างปูนปั้นพบว่าการปั้นปูนช่วยบ่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรมให้กับผู้ปั้น โดยจริยธรรม/คุณธรรมเบื้องต้นที่ครูช่างให้การอบรมแก่ลูกศิษย์คือการพัฒนาจิตใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาจิตใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่การทำงานปูนปั้นเริ่มแรก ดังคำพูดของช่างทองร่วงต่อไปนี้

> เราต้องทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ในหัวออกไป ต้องทำน้ำให้พร่องแก้วก่อนที่จะเติมลงไป ถ้าน้ำยังเต็มแก้วด้วยความโลภ ถ้าเป็นช่างปั้นแล้วยังโลภอยู่ โลภอยากได้เงิน โลภอยากรวย สิ่งดีๆ ก็จะไม่เข้าไป เพราะสิ่งเลวๆ นี่มันเต็มแล้ว ดังนั้น ถ้าจะเรียนก็ต้องหาวิธีเทน้ำออกจากแก้วให้เยอะๆ แล้วเติมสิ่งที่ดีเข้าไป ก็จะไปถึงที่หมาย (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ

"ผู้เรียนต้องถอดความโลภออกก่อน ถอดความโง่ความไม่รู้เรื่องออกก่อนในการศึกษาต้องทำใจให้เป็นกลางๆ อย่าโลภ" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

"การถอดความโลภและความโง่ออก" นี้เท่ากับเป็นการลดอัตตา ลดการยึดมั่นถือมั่น โดยการถอดตัวเองวางไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเปิดรับเรื่องราวต่างๆ ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อตนเองได้มากขึ้น ทำให้จิตใจมีความละเอียดอ่อนและงดงามพร้อมสำหรับการเรียนรู้ แนวคิดการละทิ้งความโลภเป็นสิ่งที่ครูช่างติดตั้งให้กับผู้ที่เข้ามาเป็นศิษย์ เนื่องด้วยปูนปั้นเป็นผลงานที่ทำขึ้นเพื่อศาสนาเป็นสำคัญ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในวัดจึงเป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงศรัทธาของคนในชุมชน วัดเป็นสถานที่ส่วนรวม ดังนั้นการฝากผลงานไว้กับพระศาสนานี้จึงถือเป็นการ "ให้"

แก่ส่วนรวมอย่างหนึ่ง การประคองตัวไม่ให้ลุ่มหลงไปกับสิ่งยั่วยุหรือความโลภ โดยดำรงตนอยู่ท่ามกลางทางสายกลาง รู้จักความพอดี มีจิตใจอันบริสุทธิ์นี้ จะก่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนาความคิดและฝีมือในงานช่างของตน การทำงานเพื่อตั้งใจฝากผลงานไว้ในแผ่นดินเช่นนี้ จะช่วยหล่อหลอมและกล่อมเกลาจิตใจผู้ปั้นให้พ้นจากกิเลส ซึ่งได้แก่อำนาจของเงินตรา ดังคำพูดนี้

ช่างทองร่วง : การทำงานช่างต้องมีเหตุผล มีที่มาที่ไป มีศีลธรรม เมื่อเป็นเจ้าของร่วมกันทั้งหมด ความมีหรือไม่มีก็จะหมดไป ถ้าเราทำเรื่องส่วนตัวให้เป็นสาธารณะหมด เราก็ไม่ต้องไปเป็นเจ้าของอะไรอีก เราไม่ต้องแย่งชิง ไม่ต้องเสียดาย เพราะไม่มีอะไรเป็นของเรา ไม่ต้องโลภ ไม่ต้องห่วงอนาคตทำปัจจุบันให้ดี

ผู้วิจัย : การสร้างภาพที่เป็นคำสอนก็หมายถึงการให้คนดูไปด้วย

ช่างทองร่วง : ใช่ สิ่งที่สูงสุดของการให้คือการให้ความรู้ ให้ธรรมะ อยู่เหนือการให้ทั้งปวง อย่าไปคิดให้ในสิ่งที่มันหมดได้ ต้องให้ในสิ่งที่มันไม่รู้จักหมด เราให้คำสอน ให้ศีล ให้พร (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

และช่างทองร่วงยังได้กล่าวถึงการปั้นปูนด้วยว่า

เป็นงานกล่อมเกลาจิตใจ เป็นงานฝึกสมอง ฝึกจิต และฝึกความคิด ฝึกวิจารณญาณ เพราะคนที่เป็นช่างทำงานนี่จิตต้องเป็นเอก เป็นหนึ่ง เรียกว่าเอกคตาจิต จิตต้องแน่วแน่และเป็นหนึ่ง เมื่อทำงานขึ้นมางานก็จะดี ถ้าจิตกระสับกระส่ายจิตวอกแวก จิตไปสองทางสามทางก็จะทำงานไม่ได้ดี จิตที่เต็มไปด้วยความโลภ และจิตที่มีแต่ความดีจะไปด้วยกันไม่ได้ จะต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่อกุศลจิตคือความโลภเกิดกุศลจิตจะเกิดไม่ได้ กุศลจิตคือความเสียสละจะตรงข้ามกับความโลภ สองอย่างนี้จะเกิดพร้อมกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นการฝึกจิตให้มีความเสียสละคือการตั้งใจทำให้พระศาสนา ให้กับส่วนรวม ให้กับแผ่นดิน ให้กับพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน แผ่นดินทั้งหมดเป็นของพระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้นการทำไว้ในแผ่นดินก็คือทำไว้ให้พระมหากษัตริย์ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ผลงานซึ่งปราศจากส่วนผสมของความโลภนี้ จึงเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจของผู้สร้างสรรค์อย่างแท้จริง เป็นผลงานที่ตั้งใจทำขึ้นเพื่อ "งาน" ไม่ใช่เพื่อ "เงิน" ซึ่งจะเห็นได้จากคำพูดต่อไปนี้

> บางทีเราปั้นเองแล้วรู้สึกไม่ชอบก็คิดว่าคนที่ดูก็ต้องรู้สึกไม่ชอบบางทีปั้นเสร็จแล้วก็ดูว่าสวย แต่ไม่ได้เข้าข้างตัวเองนะ คนที่ดูเขาก็ว่าสวย เราก็ต้องติตัวเองด้วย แต่ถ้าภาพไหนไม่สวยมันจะรู้สึกติดใจอยู่นั้นแหละ ก็ต้องเอาออก บางทีเวลาผ่านไป ดูแล้วไม่ถูกใจก็ให้รื้อทำใหม่ ไม่ได้คิดหรอกว่าต้องเสียค่าแรงเท่าไหร่ เพราะทำงานปั้นนี่ถ้าใจเราโลภมาก งานมันก็ไม่ออก (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์) หรือ

"ถ้าปั้นออกมาแล้วมันไม่ได้ดี ไม่พิถีพิถัน ไม่ละเอียด ก็ไม่ภูมิใจ จะมาปั้นเพื่อที่จะให้งานเสร็จไวๆ ปั้นเพื่อทำเป็นเงินมันไม่ได้" (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์)

นอกจากการกล่อมเกลาจิตใจแล้ว สำหรับลูกศิษย์รุ่นใหม่ งานปูนปั้นยังช่วยขัดเกลานิสัย และช่วยดึงคนให้ออกห่างจากอบายมุขด้วย ซึ่งช่างสุวรรณาได้บอกกับผู้วิจัยว่า "พี่จะว่าเสมอว่าช่างปูนแรกๆ นี่ก็ดี แต่ถ้ากินเหล้าแล้วหยำเปกันทุกคน มันเสื่อมนะ พี่จะบอกเลยแหล่ะว่าถ้าแกกินเหล้านะ ต่อไปฝีมือแกจะตก พี่จะสอนหมดเลยลูกน้องนี่ ถ้าจะปั้นเทพนะ วันไหนกินเหล้าห้ามปั้น มันก็เชื่อ ไม่กล้าทำ" (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์) หรือที่ช่างได้เล่าถึงประสบการณ์การไปทำงานที่วัดสุทธิวนาราม จังหวัดหนองคายให้ผู้วิจัยฟังว่า

> ที่วัดสุทธิวนาราม จังหวัดหนองคายนี่ คนขี้เมาจะปั้นไม่ได้ รูปเทพนี่เขาไม่ให้คนกินเหล้าปั้น สูบบุหรี่นี่พอได้ แต่อย่าไปสูบในวัด เขาจะศักดิ์สิทธิ์หมด มีช่างมาทำหลายคนแล้ว ทำไม่เสร็จ คือเขาไม่มีสัจจะ เขาห้ามไม่ให้กินเหล้าก็กิน ทีนี้พอขาดสัจจะแล้ว ก็เกิดอุบัติเหตุบ้างอะไรบ้าง ทำงานต่อไม่ได้ (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุนี้ การทำงานปูนปั้นจึงมีส่วนช่วยทำให้เกิดการบ่มเพาะจริยธรรมให้กับผู้ทำงาน ทำให้ช่างมีความรับผิดชอบ และในขณะเดียวกันก็ช่วยฝึกให้ช่างตั้งมั่นอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม โดยใช้การทำงานช่วยฝึกไปในตัว และเมื่อมีการบ่มเพาะจริยธรรมแล้ว สิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงจริยธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ก็คือความศักดิ์สิทธิ์ (Sacredness) โดยความศักดิ์สิทธิ์จะช่วยกำกับจริยธรรมของผู้ปั้นให้เป็นไปตามแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม

ปูนปั้นไม่ได้เป็นเพียงเครื่องประดับศาสนาสถานเท่านั้น หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่าเบื้องหลังศิลปะปูนปั้นนั้นเป็นการทำบุญร่วมกันของผู้คนในสังคม ดังนั้นการปั้นปูนก็เป็นเสมือนการสานต่อความตั้งใจความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อพระศาสนาให้แสดงออกมาเป็นรูปธรรม

อย่างงดงามที่สุด "จะสร้างมันก็อยู่ที่ใจเรา ใจเรามีแค่ไหน งานที่ทำมาจากเงินที่เขาทำบุญ เราทำกุศลมันดีที่สุด ให้มันออกมาดี" (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์) ปูนปั้นเป็นศิลปะที่อยู่ควบคู่กับศาสนา ดังนั้นการทำงานที่ต้องอยู่ในกรอบคำสอนของศาสนาจึงช่วยขัดเกลากิเลสของผู้ปั้นในทางจิตใจได้

เนื่องด้วยปูนปั้นเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากพัฒนาการทางจิตใจ ดังนั้นผลงานที่สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้วนั้นจึงสามารถบ่งบอกจิตใจของผู้สร้างได้ด้วย ดังพิจารณาได้จากคำพูด

> คนเราทำงานช่างก็เพื่อยังชีพ การทำงานศิลปะก็ทำเพื่อจิต บางทีทำแล้วไม่ได้ใช้หรอก ตั้งไว้เฉยๆ ตั้งไว้ดู แต่ชิ้นงานชิ้นนั้นจะบ่งบอกถึงปัญญา จิตที่มาที่ไป การพัฒนาจิตของคนทำ งานศิลปะเป็นการแสดงออกของจิตให้คนอื่นได้อ่านได้เห็นจิตที่มีลักษณะวิจิตรโดยแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม จิตคนสามารถแยกแยะได้ว่าเสียงนกร้องหรือเสียงคนร้อง จิตสามารถมองใบหน้าคนแล้วแยกออกว่าตอนนี้เขากำลังโศก กำลังอาฆาต จิตที่ฝึกดีแล้วจะสามารถแยกออกได้ว่าใครเป็นอย่างไรจากการสนทนากัน ศิลปะเป็นการพัฒนาจิต เมื่อจิตคิดอะไรได้ก็จะทำออกมาซึ่งสามารถอ่านถึงความคิดได้ เพราะคนเรานี่มีทั้งจิตที่เป็นจินตนาการและจิตที่เป็นวิจารณญาณ จิตที่คิดประกอบไปด้วยอะไรมันจะออกมา จิตนี่เป็นน้ำ ถ้าเปรียบน้ำก็คือน้ำใสๆ สีเขียวสีแดง รสที่อยู่ในน้ำไม่ใช่จิต น้ำเหมือนกับจิตที่สัมผัสไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เหมือนจิตที่เฉยๆ สิ่งอื่นที่อยู่ในจิต เช่น ความโลภ ความโกรธ ความถือตัวนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับจิตและดับไปพร้อมกับจิต เหมือนสี เหมือนรสที่อยู่ในน้ำ ซึ่งมันไม่ใช่น้ำ น้ำนี่ไม่มีสีไม่มีรสมองไม่เห็น ไอ้ที่เราเห็นว่าเป็นน้ำเพราะเรารู้ได้จากการมีแสงเข้ามาตกกระทบ เราสามารถจะรู้จิตของคนได้ด้วยกิเลสของเขาที่ปนอยู่ในจิต แต่คนที่จะรู้ได้นั้นต้องมีการฝึกจิตมาเป็นอย่างดี (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ยิ่งไปกว่านั้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติม ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบด้วยว่าหน้าที่ในการกล่อมเกลาและพัฒนาจิตใจนี้ได้ขยายไปสู่บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ช่างปูนปั้นด้วย เช่น นักโทษของกรมราชทัณฑ์ที่มาฝึกปั้นปูน ซึ่งช่างสมบัติได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเคยไปสอนมา "ตอนแรกมีนักโทษแค่ 2 คน (หัวเราะ) วันแรกใช่มั้ยฮะ พอวันที่สาม วันที่สี่ยังไม่มี เพราะมันยังไม่ก่อผลงานไง พอก่อผลงาน 60 กว่าคนเต็มห้องเลย ไม่ยอมถอย พอไม่ยอมถอย มันก็สนุกกับงาน มีสมาธิ ไม่มีสิ่งรบกวน แล้วทางราชทัณฑ์เขาก็เปิดโอกาสให้ด้วยใครที่อยากจะเรียนศิลปะมาเลยเขาส่งเสริมทันทีเลย แล้วก็ประสานกับผมให้มาสอน" และช่างสมบัติยังกล่าวถึงการสอนต่อไปว่า

> เราสอนให้เขาเขียนลายก่อน ก็แจกกระดาษกันคนละแผ่น จะเขียนอะไรก็ได้ จะวาดอะไรก็ได้สุดแท้ โอ้ไอ้นี่ชอบเขียนพระ โอ้นู้นชอบเขียนยักษ์ บางคนก็ชอบเขียนลายดอกไม้ ลายกระหนก งานศิลปะนี่ช่วยกล่อมเกลาจิตใจเขา ทำให้เขามีความสุข และมีสมาธิ แล้วผลงานของเขาออกมาก็ได้รับความนิยม ถึงจะเรียนระยะสั้น 6 เดือนก็จริง แต่เขาจำหน่ายได้แล้วตอนนี้ (สมบัติ พูลเกิด, สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าศิลปะปูนปั้นนั้นมีบทบาทช่วยกล่อมเกลาและขัดเกลาจิตใจให้กับผู้ที่ได้มีโอกาสสัมผัสงานนี้ได้ โดยทำหน้าที่ช่วยบำบัดจิตใจของนักโทษ ซึ่งเป็นเสมือนผู้ป่วยประเภทหนึ่งในสังคม เพื่อทำให้พวกเขามีความอ่อนโยนขึ้น ใจเย็นขึ้น และยังเป็นวิธีที่ช่วยปลดปล่อยจินตนาการความคิดที่อยู่ภายในใจของเขาให้ถ่ายทอดออกมา

หน้าที่ในการพัฒนาจิตใจนี้ไม่เพียงแต่จะมีต่อผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะเท่านั้น หากแต่ยังขยายไปถึงผู้รับสารหรือผู้ที่ได้รับชมความงดงามของงานปูนปั้นอีกด้วย จากการสัมภาษณ์ผู้ชมงานปูนปั้นซึ่งเป็นคนเพชรบุรีรุ่นเก่าพบว่าปูนปั้นที่อยู่ในวัดมีส่วนช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้เกิดความสงบ ก่อให้เกิดสติในการดำเนินชีวิต และยังช่วยยกระดับจิตใจของผู้ชมที่ได้สัมผัสถึงความงดงามในงานศิลปะด้วยเช่นกัน ดังคำพูดที่ว่า

"ดูแล้วจิตใจสงบ ถ้าเราดูในวัดได้ดูภาพพระพุทธเจ้าเราก็สงบขึ้น เพราะภาพที่สื่อออกมาช่วยให้เราสงบขึ้นได้ พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ทำให้เราอยากอยู่ในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ สามารถโน้มน้าวจิตใจเราให้หันไปทำความดีได้ เห็นแล้วเราก็อยากเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี" (รัตนา นิลผึ้ง, สัมภาษณ์) หรือ

> เมื่อเห็นพระพุทธรูปแล้วก็จะเกิดความสงบ เมื่อใจสงบแล้วเราก็จะมีสติและมีปัญญาด้วย จากนั้นสมาธิก็จะตามมา เมื่อเห็นภาพที่เป็นเรื่องราวคำสั่งสอนต่างๆ เราก็จะได้สติ ได้ข้อคิดในการใช้ชีวิตด้วย ภาพล้อการเมืองก็ให้แง่คิดได้ด้วย อย่างภาพคึกฤทธิ์ที่วัดมหาธาตุก็ให้ข้อคิดว่าคนเป็นนายกต้องเสียสละต้องรับผิดชอบงานที่หนักมาก คนเราต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ทุกคนมีภาระต้องรับผิดชอบ ใครมีหน้าที่อะไรก็ควรทำหน้าที่นั้นให้ดีที่สุด หรือรูปฤาษีอ้วนก็ทำให้เราได้ข้อคิดว่าสิ่งไหนควรไม่ควร เป็นพระดาบสก็ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะไม่เหมาะสมกับความเป็นดาบส ให้ข้อคิดว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ เป็นดาบสไม่ควรฆ่าสัตว์ ควรอยู่ในศีลในธรรม ไม่ควรทำตัวไม่เหมาะสม (รัตนา นิลผึ้ง, สัมภาษณ์)

ปูนปั้นเป็นงานที่มีการประสานกันอย่างลงตัวระหว่าง "ความดีงาม" จากเรื่องราวเนื้อหาที่เป็นคำสั่งสอน ซึ่งหลอมเป็นหนึ่งเดียวกับ "ความดีงาม" จากความหมาย ความมีระเบียบของรูปทรงทางศิลปะ ซึ่งเป็นการแสดงออกตามทัศนะของช่าง ความดีงามทั้งหมดทั้งปวงเหล่านี้จึงมีส่วนช่วยขัดเกลาจิตวิญญาณทั้งของผู้ปั้นและผู้ดูให้ละเอียดอ่อน และชักจูงนำไปสู่ความดีงามที่สูงขึ้นกว่าเดิม

1.2.4 <u>เกิดพัฒนาการทางอารมณ์</u> จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ปั้นปูนจะมีอารมณ์เย็นขึ้น สงบขึ้น ดังคำพูด

"บางคนอารมณ์ร้อนก็เย็นขึ้น มันจำกัดอยู่ พวกเขียนภาพศิลปะพวกนี้ ถ้าอารมณ์ร้อนเดี๋ยวก็เสร็จ โมโหกรีดก็เสียหมด ศิลปะการปั้นก็เหมือนกันจะทำให้เย็นขึ้น มีสมาธิดี เพราะใจจะมุ่งกับงาน" (เฉลิม พึ่งแตง, สัมภาษณ์) หรือ

"ถ้าใครได้เข้ามาอยู่ตรงนี้แล้วอารมณ์มันจะผิดไป คือใจเย็นขึ้น" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

การทำหน้าที่ด้านการพัฒนาอารมณ์นี้ ไม่ได้มีแต่เพียงช่างรุ่นก่อนเท่านั้นที่ได้รับ แต่ยังสืบเนื่องไปถึงลูกศิษย์รุ่นใหม่ที่เข้ามาทำงานด้วย ดังที่ช่างสุวรรณาเล่าว่า

> มีลูกน้องอยู่คน เมื่อก่อนเขาบอกว่างานแบบนี้ทำไม่ได้หรอก เขาใจร้อน ใจเย็นไม่พอ แต่เดี๋ยวนี้ทำได้แล้ว ใจเย็นขึ้น เวลาทำเราต้องใจเย็นๆ ใจนิ่งๆ ทำให้สวย ไม่ต้องรีบ ออกมาให้งานดีๆ ถ้ารีบทำแล้วงานออกมาใช้ไม่ได้ ก็ป่วยการ ก็ต้องทำใหม่ ต้องทำให้ดี ทำให้เรียบร้อย ก็เป็นการฝึกไปในตัว ถ้าเราทำงานเรียบร้อยเราก็จะประณีตเรียบร้อยตามไปด้วย แต่ถ้าเราทำงานชุ่ย มันก็จะติดเป็นนิสัยไป เราก็ได้ฝึกไปด้วย เราเคยฝึกงานละเอียดจะให้ไปทำงานหยาบๆ ก็ไม่ได้ (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์)

ทั้งนี้คำพูดช่างสุวรรณาข้างต้นก็สอดคล้องกับคำพูดของลูกศิษย์รุ่นใหม่ที่ว่า "จากที่เคยใจร้อน มาทำงานนี่แล้วใจเย็นขึ้น ทำงานไปเราก็เพลิน ใจเย็นขึ้น แล้วเราทำงานอยู่กับวัดด้วย ก็ไม่มีใครเข้ามาหาเรื่องเรา เราก็อยู่สงบๆ" (บุญส่ง รักมิตร, สัมภาษณ์)

หลายคนอาจคิดว่าคนที่จะเข้ามาทำงานปูนปั้นนี้ต้องเป็นคนใจเย็นเท่านั้น แต่ช่างพงศ์พันธุ์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์รุ่นใหม่ได้บอกกับผู้วิจัยด้วยสีหน้ายิ้มๆ ว่า "บางทีก็มีคนบอกว่าเขาใจร้อนทำงานแบบนี้ไม่ได้หรอก แต่จริงๆ แล้วไม่จำเป็นต้องเป็นคนใจเย็นหรอกที่จะทำได้ คนใจร้อนพอมาทำงานนี้ก็เย็นลงได้ อย่างผมนะเมื่อก่อนใจร้อน พอมาทำงานไปเรื่อยๆ ก็รู้สึกว่าเราใจเย็นลง มันเย็นลงเอง" (พงศ์พันธุ์ บุญแสง, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ความใจเย็นนี้ไม่ได้เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเฉพาะเวลาที่ช่างทำงานปั้นปูนเท่านั้น จากการสัมภาษณ์พบว่าช่างได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองให้เป็นคนใจเย็น และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย ดังคำพูด "การที่เรามีจิตใจอย่างนี้อยู่แล้ว ก็เอามาใช้กับชีวิตจริง งานที่เราทำ ทำให้เราใจเย็น พอในชีวิตมีอะไรมากระทบเราก็เฉย ไม่ร้อน ไม่หนาว ใครมาพูดว่าอะไรเรา เราก็เฉย ไม่ได้โต้ตอบ" (สุวรรณา ภัทรพลแสน, สัมภาษณ์)

การพัฒนาทางอารมณ์นี้เป็นสิ่งที่งานปูนปั้นได้ให้กับผู้สร้างผลงานโดยตรง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะการทำงานที่ต้องใช้สมาธิ จินตนาการในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ โดยช่างต้องนั่งทำงานอยู่กับตัวเองตลอดเวลา และช่วงเวลาที่ช่างปั้นลวดลายนั้นก็เป็นเวลาที่เกิดการกล่อมเกลาอารมณ์ให้มีความสงบ เกิดความเพลิดเพลินไปกับงานที่ทำงาน ซึ่งแม้แต่นักท่องเที่ยวก็ยังสามารถรับรู้บุคลิกภาพและความใจเย็นของช่างจากผลงานที่พบเห็นได้ด้วย ดังคำพูดของกลุ่มตัวอย่างผู้รับสารที่เป็นนักท่องเที่ยวที่ว่า "พอเห็นงานปูนปั้นแล้วรู้สึกคิดถึงใจของช่างว่าเขาคงมีความประณีต ใจเย็นมากๆ กว่าจะได้งานมาแต่ละชิ้น คิดถึงคนทำว่าเขาต้องมีนิสัยอย่างไร รู้สึกว่าเราควรจะมีความใจเย็นที่จะทำงานอะไรให้ได้แบบนี้บ้าง" (พรฤทธิ์ สุขสุเดช, สัมภาษณ์)

ไม่เพียงแต่ช่างปูนปั้นเท่านั้น ความเพลิดเพลินที่ได้จากการชมงานปูนปั้นมีส่วนช่วยกล่อมเกลาและพัฒนาอารมณ์ผู้ชมให้เกิดความสงบ คลายความก้าวร้าว และความเครียดลงได้ด้วยเช่นกัน

"เวลาเราดูนะ เราจะได้ความอ่อนช้อย ความสวยงาม เวลาดูแล้วจะรู้สึกเพลิน คลายอารมณ์ คลายความก้าวร้าว ผ่อนคลายความตึงเครียดได้ ดูแล้วรู้สึกว่าจิตใจสงบลง" (สมุทร ไม้จันทน์, สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นว่านอกจากปูนปั้นจะก่อให้เกิดสุนทรียภาพในจิตใจคนเราแล้ว ยังมีบทบาทหน้าที่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและจิตใจคนเราได้ ไม่ว่าผู้นั้นจะมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับงานปูนปั้นมากน้อยเพียงใดก็ตาม

1.3 <u>หน้าที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และเสริมสร้างจินตนาการ</u>

งานปูนปั้นเป็นการส่งสารที่เน้นผู้ส่งสารเป็นสำคัญ เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้ผู้ปั้นสามารถคิดสร้างสรรค์ลวดลายอันเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเอง (Expressive Media) ได้ ผู้ปั้นจึงสามารถสื่อ "สาร" ลงในชิ้นงานได้ตลอดเวลา แม้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานของช่างนั้นจะเป็นแบบแผนที่สืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้ผสมผสานกับความชำนาญในการปั้นแต่งลวดลายให้มีความงดงามและมีคุณค่า โดยอาศัยหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาและเนื้อหาในวรรณคดีต่างๆ เป็นแหล่งข้อมูลแห่งปัญญาและจินตนาการที่ไม่จำกัด

ทว่าการทำงานของช่างเมืองเพชรนั้นไม่ได้จำกัดอยู่ในขนบนิยมและประเพณีนิยมซึ่งครูบาอาจารย์กำหนดไว้เป็นแบบแผนเสียทั้งหมด แต่ยังมีการคิดสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ๆ อันเกิดขึ้นจากการบ่มเพาะและงอกเงยขึ้นจากผลงานเก่า เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ยังต้องอยู่ในกรอบแบบแผน ดังที่สุนันท์ นีลพงษ์ นักวิชาการสายวัฒนธรรมพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี กล่าวว่า "มีรากเหง้าที่ติดยึดอยู่ระดับหนึ่ง ทำอย่างศิษย์มีครู มีรากเหง้าของภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นพื้นไม่ใช่นึกอยากจะปั้นอะไรก็ปั้นลงไป" (สัมภาษณ์ 15 ตุลาคม 2548) ดังนั้น การคิดสร้างสรรค์ลวดลายต่างๆ ของช่างปั้นจึงเป็นผลมาจากความคิดจินตนาการที่อยู่ในหัวของช่าง โดยช่างจะผสมผสานภาพต่างๆ เช่น เทพ คน สัตว์ ต้นไม้ที่เป็นธรรมชาติเข้ากับความคิดจินตนาการจนเป็นรูปแบบที่มีลักษณะพิเศษขึ้น เช่น ภาพเทพ ภาพคน ภาพสัตว์ และภาพตัวอื่นๆ ในงานปูนปั้นจะไม่นิยมทำกล้ามเนื้อให้เห็น ทั้งนี้เพราะอุดมคติของไทยนั้นเน้นความเกลี้ยงเกลา กลมกลืนเป็นรูปทรงที่สง่างาม ภาพคนหรือสัตว์จึงมีลักษณะแปลกไปจากธรรมชาติจริง ในการปั้นภาพต่างๆ นั้นช่างแต่ละคนก็จะคิดจินตนาการถึงสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกันกันไป ดังคำพูด "ตัวละครต่างๆ อย่างในเรื่องพระอภัยมณี หรือรามเกียรติ์จะเป็นจินตนาการของช่างนี้ เพราะว่าช่างอีกคนหนึ่งอาจไม่ได้จินตนาการแบบนี้" (สุนันท์ นีลพงษ์, สัมภาษณ์) ปูนปั้นจึงเป็นพื้นที่สำหรับบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์และปลดปล่อยจินตนาการที่โลดแล่นอยู่ในหัวของช่าง

การดำรงอยู่ของจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์นี้จะทำให้ช่างสามารถคิดลวดลายใหม่ๆ ที่จะปั้นได้ตลอดเวลา อันจะทำให้ผลงานที่ปรากฏแก่สายตาคนดูนั้นมีความหลากหลาย และยังแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมาด้วย เนื่องด้วยผลงานที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นมานั้นไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นโดยอิสระ แต่เป็นผลงานที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของสิ่งเดิมอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ผู้ปั้นมีอยู่แล้ว และนำมาคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ๆ เกิดเป็นความงามเฉพาะตัว

ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการนั้นมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ จินตนาการเป็นบ่อเกิดของความคิดสร้างสรรค์ เมื่อมีจินตนาการ ความคิดใหม่ๆ ก็จะออกตามมาด้วย ดังที่ล้อม เพ็งแก้ว นักวิชาการสายวัฒนธรรมอีกท่านหนึ่ง กล่าวว่า "จินตนาการมันต้องเกิดจากการเรียนรู้เยอะๆ แล้วมาจินตนาการเยอะๆ พอมีจินตนาการแล้วมันก็จะเกิดการสร้างสรรค์ ไม่มีการสร้างสรรค์ใดที่เกิดขึ้นโดยไม่มีจินตนาการ การสร้างสรรค์ที่ไม่มีจินตนาการเขาไม่เรียกว่าการสร้างสรรค์ เขาเรียกว่าการลอกเลียน การเลียนแบบ" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์) ดังตัวอย่างภาพพระอาทิตย์ชักรถ ซึ่งช่างทองร่วงได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า "ภาพพระอาทิตย์ชักรถ พระอาทิตย์ขี่รถม้า แล้วก็มีเทพอรุณเป็นสารถี เพราะอรุณรุ่งนี่มาก่อนพระอาทิตย์ ก็ต้องอยู่ข้างหน้าพระอาทิตย์ ต้องมีนางอุษาอยู่หน้าเทพอรุณ เพราะอุษาสางมาก่อนอรุณ" (ทองร่วง เอมโอษฐ์,

สัมภาษณ์) จะเห็นว่าลวดลายที่ออกมานั้นได้ผ่านกระบวนการคิดและแปลความหมายสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบและมีเหตุผลจนออกมาเป็นจินตภาพของตนเองก่อนที่จะปั้นลวดลายต่างๆ ออกมาเพื่อให้ผู้ชมรับชม

นอกจากนี้ การฝึกฝนทักษะการปั้นปูนจนเกิดความชำนาญนั้นมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ช่างปั้นเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการปั้นลวดลายต่างๆ ผลงานที่ปรากฏออกมาจึงเป็นการเพิ่มความสำคัญของคุณค่าทางความงามและแสดงถึงการรู้จักสื่อความหมายให้เข้ากับเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในสังคม เช่น ที่วัดมหาธาตุมีการปั้นรูปเทพต่างๆ เป็นหางหงส์ ซึ่งช่างทองร่วงได้กล่าวเอาไว้ว่า "ทำเป็นรูปคน ทำเป็นรูปเทพต่างๆ ให้แปลกออกไป ซึ่งที่อื่นยังไม่มีใครทำกัน ก็เป็นความคิดที่สอดใส่เข้าไปใหม่" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) ปูนปั้นจึงถือเป็นสื่อที่สร้างตัวบทที่เปิด (Open Text) กล่าวคือ ปูนปั้นสามารถเปิดรับต่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา

ช่างปูนปั้นที่มีความคิดสร้างสรรค์จะสามารถคิดสร้างผลงานโดยอาศัยการรวบรวมความรู้ที่ได้จากประสบการณ์แล้วนำมาเชื่อมโยงกับงานที่ทำ ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงานนี้เป็นการพัฒนาการรับรู้ด้านวัตถุไปสู่ความคิดและจินตนาการ แล้วสร้างสรรค์จินตนาการออกมาเป็นผลงานศิลปะ ทำให้เกิดสิ่งใหม่ตามต้องการได้ "ช่างแต่ละคนก็ทำไปตามใจของช่าง ของเราจะปั้นตามจินตนาการเราเอง ไปตามภาษาเรา มีนก มีกระแต เราชอบทำอะไรติดๆ ให้มันสวย" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์) ลวดลายที่ปรากฏออกมาจึงเป็นความเคลื่อนไหวภายในจิตใจของช่างที่ถ่ายทอดออกมาสู่ภายนอก เป็นการคิดคำนึงถึงภาพต่างๆ ตามความต้องการของตนเอง ซึ่งทำให้อารมณ์ความรู้สึกในส่วนลึกของช่างได้รับการถ่ายทอดออกมาจนเป็นที่ปรากฏแก่สายตา

เมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับเด็กที่มาหัดเขียนลาย ซึ่งเป็นขั้นตอนพื้นฐานขั้นตอนหนึ่งของการปั้นปูนก็พบว่าการเขียนลายมีส่วนช่วยเสริมสร้างจินตนาการให้แก่เด็กซึ่งมีอายุ 10-11 ปี เหล่านี้ได้ เช่น การคิดต่อเติมลวดลายเพิ่มจากลายแม่แบบเข้าไป อย่างลายนางเงือกที่ยังไม่มีเกล็ดก็จะเติมเกล็ดเข้าไป เป็นต้น ซึ่งความคิดที่พวกเด็กๆ แต่งเติมลงในภาพนั้นต่างก็มาจากสิ่งที่พวกเขาเคยพบเห็นและจดจำไว้ ดังคำพูด "ก็ประมาณว่าหาประสบการณ์ด้วยตัวเองอะไรแบบนี้ ดูจากโทรทัศน์ เคยเห็น แล้วก็เก็บไว้ในสมองแล้วก็เอามาวาดเป็นลาย" (กฤตภาส ม่วงน้อย, สัมภาษณ์) แสดงว่าจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์นั้นมีที่มาหลากหลาย ทั้งจากวัตถุดิบที่เป็นสื่อดั้งเดิม เช่น วรรณคดี และสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ ทั้งนี้แล้วแต่รุ่นหรือช่วงอายุ (Generation) ของแต่ละบุคคล โดยช่างรุ่นเก่านั้นใช้วรรณคดีเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ ในขณะที่เด็กรุ่นใหม่อาศัยการสังเกตจากสื่อโทรทัศน์

จากคำบทสัมภาษณ์ข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าสื่อสมัยใหม่อย่างโทรทัศน์นั้นไม่ใช่คู่ตรงข้ามกับสื่อพื้นบ้านเสียทีเดียว หากแต่เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่นั้นก็กลับกลายมาเป็นวัตถุดิบแห่งจินตนาการให้กับเด็กรุ่นใหม่ได้ ปูนปั้นจึงสามารถผนวกเอาเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อสมัยใหม่เข้าไปผสมผสาน (Articulation) เกิดเป็นภาพแห่งจินตนาการให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างสื่อสมัยใหม่และสื่อพื้นบ้านที่ลงตัว

สำหรับในส่วนของคนดูนั้น ศิลปะปูนปั้นก็มีส่วนส่งเสริมให้คนดูเกิดจินตนาการตามภาพที่เห็นด้วย ดังคำพูด

"เวลาดูแล้วเราจะคิดๆ ไปว่าเอ๊ะมันเป็นแบบนี้ ดูแล้วเกิดจินตนาการ เกิดความเพลิดเพลิน" (สมุทร ไม้จันทน์, สัมภาษณ์)

รูปแบบลักษณะตัวภาพในงานปูนปั้นที่ช่างได้ออกแบบไว้นั้นเป็นรูปแบบในอุดมคติที่แสดงออกทางความคิดให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและความสำคัญของภาพ เช่น รูปเทพต่างๆ จะมีลักษณะงามเด่นสง่าด้วยลีลาอันซดช้อย แสดงอารมณ์ความรู้สึกยินดี หรือโศกเศร้าด้วยอากัปกิริยาท่าทาง ถ้าเป็นรูปยักษ์รูปมารก็แสดงออกด้วยใบหน้าและท่าทางที่บึกบึนแข็งขัน ช้าง ม้า และเหล่าสัตว์ทั้งหลายก็มีรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ หรือลวดลายเถาวัลย์ ลายดอกไม้ ก็มีการปั้นแต่งให้เลื้อยเลี้ยวลดไปตามธรรมชาติ ซึ่งลวดลายต่างๆ เหล่านี้ ช่างได้พยายามศึกษา สังเกต ถ่ายทอดอารมณ์ และสอดแทรกความรู้สึกได้อย่างน่าหลงใหล ชวนให้ผู้พบเห็นคิดคำนึงเพลิดเพลินกับลีลาการสร้างสรรค์ที่อ่อนช้อยงดงาม ปูนปั้นจึงเป็นสื่อที่เป็นเสมือนพื้นที่ในการปลดปล่อยความคิดและจินตนาการทั้งของผู้สร้างและผู้ชม ช่วยให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายสงบนิ่ง และเพลิดเพลินเป็นสุขทั้งในด้านการสร้างสรรค์และการเสพผลงาน

2. <u>บทบาทหน้าที่ระดับชุมชน</u>

2.1 <u>หน้าที่ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทย</u>

งานปูนปั้นที่ได้รับการสร้างสรรค์สืบต่อกันมานั้นเป็นการส่งผ่านความคิด ค่านิยม และขนบในการปั้นจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ปูนปั้นจึงเป็นที่บรรจุความคิด ความเชื่อตลอดจนค่านิยมของคนในสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมให้สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ศิลปะปูนปั้นมีบทบาทในการธำรงและสืบทอดคติความเชื่อและขนบนิยมในการปั้นมาเป็นเวลานาน โดยพิจารณาได้จากคำพูด

> ลวดลายนี่หลักๆ ขึ้นอยู่กับ 3-4 อย่าง พุทธศิลป์ก็คือ วงกลมนี้ วงกลมหมายถึง วัฏจักร ก็คือ ธรรมจักร สี่เหลี่ยมหมายถึงเนื้อนาบุญ สามเหลี่ยม

(กระจัง) หมายถึง นามหรือรูปนามของพระพุทธเจ้า แล้วกระจังนี้เขาจะเรียก กระจังปฏิญาณ หมายถึง พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ที่สำเร็จแล้ว เราเอามาแทน เป็นการสืบต่อ สืบทอด สืบเนื่องพระพุทธศาสนา คือลายทุกอย่างจะมีความหมายอยู่ (สำรวย เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

งานปูนปั้นเป็นงานศิลปะที่ใช้ตกแต่งอาคารที่มีความสำคัญอย่างวัดและวังเท่านั้น ช่างทองร่วงได้กล่าวถึงงานปูนปั้นว่า "รูปแบบของบ้านจะไม่มีงานปูนปั้น ไม่มีจิตรกรรมฝาผนัง งานปูนปั้นจะมีเฉพาะกับที่วัดและวังเท่านั้น ดังนั้นงานปูนปั้นจึงทำเพื่อรับใช้วัง รับใช้พระศาสนา" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) ซึ่งความเชื่อที่ว่าปูนปั้นทำหน้าที่รับใช้สถานที่สำคัญหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ทำให้เมื่อมีการนำปูนปั้นไปทำเป็นของที่ระลึกจึงไม่ค่อยได้ผลเท่าใดนัก

จากการสังเกตพบว่านอกจากพระพุทธรูปแล้ว จะไม่มีงานปูนปั้นใดที่ปรากฏเป็นผลงานอิสระอย่างแท้จริง กล่าวคือเราจะเห็นงานปูนปั้นแฝงอยู่ในเครื่องตกแต่งต่างๆ เช่น เป็นลวดลายประดับประตู หน้าบัน เป็นต้น การปั้นปูนประดับตกแต่งศาสนสถานต่างๆ เพื่อเป็นพุทธบูชานั้น จึงเป็นการสืบทอดขนบนิยมในการปั้นที่ยึดถือแบบอย่างกันมาแต่โบราณ โดยมีคติความเชื่อในการสร้างงานปูนปั้นประดับศาสนสถานต่างๆ เพื่อเป็นศาสนบูชา ปูนปั้นเป็นงานที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาของคนในชุมชน เป็นผลงานที่เป็นเครื่องมือสำหรับช่วยให้เกิดความสุขทางใจ เพื่อสนองศรัทธาของตัวเอง ซึ่งแสดงถึงความซาบซึ้ง อิ่มเอมใจในความงดงามของศิลปะที่ตนมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือ บริจาค ทำบุญ อันสะท้อนถึงความคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธศาสนา ซึ่งช่วยสืบทอดความเชื่อและค่านิยมของคนในชุมชนให้ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ดังจะพิจารณาได้จากคำพูดของช่างทองร่วงดังต่อไปนี้

> ธรรมดาพระจะมาทำอะไรสวยๆ ไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่อนุญาต อยากจะอยู่ใหญ่ๆ ทำเป็นปราสาทแข่งกับเทวดาไม่ได้ นอกจากจะมีเจ้าภาพสร้างให้แล้วก็ถวายวัด เจ้าภาพสมัยก่อนก็คือพระมหากษัตริย์หรือคนที่ร่ำรวยซึ่งจะมาสร้างวัดให้สวยงาม เมื่อตนเองต้องการอะไรก็จะทำให้พระอย่างนั้น เมื่อตัวเองขาดอะไร ก็จะทำบุญสิ่งนั้น โดยหวังว่าชาติหน้าจะได้อยู่ดีมีสุขอย่างที่ต้องการ วัดก็เลยเหมือนกับปราสาทราชวัง มียอดได้ มีช่อฟ้าได้ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ
>
> การปั้นปูนประดับวัดถือเป็นการทำบุญครึ่งหนึ่ง ทำคุณครึ่งหนึ่ง คือมันมีบุญกับคุณ ทำบุญนี่เอาติดตัวติดใจไป ทำคุณนี่เอามากิน หาเลี้ยงชีพ คุณค่า 1 แสน คุณค่า 1 หมื่น คุณนี่ตีออกมาเป็นค่าได้ แต่บุญนี่ตีออกมาเป็นค่าไม่ได้

ต้องไปเอาชาติหน้า บุญนี่ยังเอาเก็บไว้เป็นบารมีด้วย ไม่ได้ใช้ก็เก็บไว้เป็นบารมี (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

การที่ปูนปั้นยังคงทำหน้าที่สืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทยนี้ไว้ได้ หรือที่ล้อม เพ็งแก้ว เรียกว่าเป็นการทำหน้าที่ "ครอบคง"[3] เป็นเพราะช่างปูนปั้นได้สร้างสรรค์ผลงานที่เกี่ยวเนื่องกับการรับใช้ความต้องการสร้างภาพลักษณ์ของศาสนาเป็นสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นรูปแบบของงานปูนปั้นจึงถูกจำกัดด้วยกรอบที่เป็นขนบนิยมและประเพณีนิยมมาเป็นลำดับ การที่ช่างปูนปั้นยังคงคุ้นเคยอยู่กับการสร้างสรรค์งานประติมากรรมปูนปั้นแบบขนบนิยม ก็เนื่องด้วยวัดยังมีความต้องการงานแบบขนมนิยมฝ่ายหนึ่ง กับช่างปูนปั้นยังต้องการยึดการจ้างงานจากวัดเป็นอาชีพอีกฝ่ายหนึ่ง งานประติมากรรมปูนปั้นจึงได้รับการสืบทอดต่อมาผ่านช่องทางวัดเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากคำพูดต่อไปนี้

"วัดมีส่วนกำหนดลวดลาย น้อยวัดที่จะปล่อยเราให้ออกแบบอิสระ การจ้างของผมจะเป็นแบบว่าเขาชอบงานของเรา เขาก็เลยจ้าง บอกว่าอยากจะได้แบบโน้นอยากจะได้แบบนี้ เราก็ทำให้เขาได้ ออกมาแล้วมันก็ดีอย่างที่เขาดู ก็เลยเป็นผลงานที่ต่อเนื่อง" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์) หรือ

"ลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นในแนวพระพุทธศาสนา เพราะวัดชอบแบบนี้" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

ประการต่อมาคือ การที่ช่างปูนปั้นของเพชรบุรีนิยมปั้นสด ซึ่งเป็นการปั้นด้วยมือโดยไม่ใช้แม่พิมพ์ทำให้เกิดการสืบสานความคิด ค่านิยม และขนบในการปั้นให้อยู่ในตัวบุคคลแต่ละรุ่นเรื่อยมา ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นผลงานจนถึงปัจจุบัน ประติมากรรมปูนปั้นจึงยังคงทำหน้าที่สืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทยไว้ได้จนถึงทุกวันนี้

และประการสุดท้าย คือ ความเชื่อ การที่ปูนปั้นยังเป็นศิลปะที่อยู่คู่วัดคู่วังตราบจนทุกวันนี้นั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเชื่อเกี่ยวกับขนบการปั้นที่ลงรหัสการสื่อสารไว้เฉพาะกับวัดและวังเท่านั้น ดังที่ช่างบาหยันได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

ช่างบาหยัน : เวลาไปปั้นที่บ้านคนนะ ไม่รู้เป็นอะไร ทำงานมา 20 ปีกว่าแล้ว ปั้นกับคนนี่ ไม่ได้เลย ถ้าปั้นกับคนนี่จะเกิดเรื่อง

ผู้วิจัย : ปั้นกับคนนี้คือปั้นตามบ้านหรือเปล่าคะ

ช่างบาหยัน : ปั้นตามบ้านเขา อย่างเขาไปเจอลายดอกไม้ที่เราปั้นแล้วชอบเขารวย ปลูกบ้านใหญ่มาก ปลูกมาหลายปีแล้วก็ไม่เสร็จ

---

[3] ครอบคงเป็นภาษาไทยหมายถึงการอนุรักษ์

สักที พอมาเห็นลายปูนปั้นแล้วก็ชอบ ก็บอกให้เราไปปั้นที่บ้านเขาที พอทำๆ ไปก็เกิดปัญหา ไม่ได้เกิดปัญหากับเจ้าของนะ แต่เกิดปัญหากับลูกน้องที่เราพาไปทะเลาะกัน ลูกน้องก็ไปเล่าให้เจ้าของฟังอย่างนั้นอย่างนี้ พอเราเห็นเป็นอย่างนี้ ก็เลยให้ลูกน้องทำต่อไป แล้วเราก็กลับ ทุกที่เลยจะเกิดปัญหา แล้วก็เรื่องที่หัวหิน ที่เพชรบาร์เบอร์[4] เราไม่รู้ว่าที่ตรงนั้นเป็นซ่องเก่า เราก็ไปปั้นพระพรหม พระพรหมองค์นี้ศักดิ์สิทธิ์มากเลย ทีนี้เจ้าของคนนี้เขาจะเอาพระพรหมมาเป็นสิทธิของเขา เขาก็เลยซื้อตึกตรงนั้นแล้วย้ายพระพรหมออกมา แล้วก็จ้างเราไปปั้นศาลที่ครอบพระพรหม ทีนี้เราก็เอาลูกน้องไปปั้น เขาก็ให้เราไปนอนอยู่กับผู้หญิงที่ขายตัวข้างบน ทีนี้เขาก็หาว่าคนงานเราเข้าหา แต่เรื่องของเรื่องคือเขาจะโกงเรา ก็เลยเกิดเรื่องทะเลาะกัน เงิน 2 แสน ไม่ได้เอากลับมาเลย งานจะเสร็จอยู่แล้วก็ทะเลาะกัน แต่ก่อนจะทะเลาะกัน ตอนเช้ามืดฝันว่ามีคนมาบอกว่าวันนี้พระพรหมจะพัง ศาลจะพัง เราก็ตกใจตื่น ตอนนั้นตี 5 พอประมาณ 6 โมงเย็นก็เกิดเรื่องเลย พอไปปั้นกับคนแล้วจะเกิดเรื่อง ไม่รู้เป็นอะไร อยู่กับคนไม่ได้ แต่ถ้าอยู่กับพระจะปั้นไปได้ตลอด คิดว่าปูนปั้นน่าจะเหมาะกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มากกว่า แล้วที่ตรงนั้นมันเปิดเป็นซ่องด้วย พอมาเล่าให้ช่างทองร่วงฟัง แกก็บอกว่าก็ตรงนั้นมันเป็นซ่อง แล้วเข้าไปปั้นทำไม ก็ว่าเรา ตอนนั้นบอกที่หน้าศาลพระพรหมว่าถ้าใครคิดไม่ดีกับลูก ลูกเข้ามาทำแต่สิ่งที่ดีๆ ไม่เคยมาทำอะไรให้เลยเชื่อไหมว่าคนที่เข้าไปเล่าให้เจ้าของฟังเดินไม่ได้เลย ตอนนี้เขาเป็นอัมพาตไปเลย เขาหาว่าเราไปจุดธูปแช่งเขา เราก็บอกครูบาอาจารย์ว่าเราไม่เคยลบหลู่เลย เราเอาอาชีพมาแลกกับเงิน ไม่เคยคิดไม่ดีกับใคร ศักดิ์สิทธิ์จริงๆ นะ แกเดินไม่ได้จนถึงทุกวันนี้ ตั้งแต่นั้นก็บอกเลยว่าเลิกทำกับคนแล้ว คนหัวอ่อน แต่พระจะใจกว้างกว่าฟังคนโน้น

[4] ชื่อสถานเริงรมย์

> บ้างคนนี้บ้าง แกจะฟัง แต่ถ้าเป็นคนจะโกรธไปเลย คือใจไม่เป็นกลาง ใครไปเล่าอะไรก็เชื่อเลย งานก็พัง คนที่ไม่มีจิตใจเย็นเหมือนพระ ปั้นของพวกนี้ไม่ได้หรอก พอปั้นแล้วจะร้อนของพวกนี้พอใครเข้ามาศึกษาแล้วนะ ถ้ารักจริงๆ ถึงจะอยู่ได้ ต้องรักที่จะทำ ถ้าคิดว่าจะไปดูถูกดูหมิ่นนี่เลิกเลย มีช่างอยู่คนหนึ่ง เขาอยู่บ้านลาด เข้ามายึดอาชีพนี้เพราะไม่รู้จะไปทำอาชีพอะไร ขึ้นไปปั้นกระหนกเขาด่าเลย ปั้นเท่าไรๆ ก็ไม่ได้ เลยใช้คำด่าหยาบๆ ออกมา พอตกกลางคืนไม่รู้ว่าอะไรไปทับแกร้องลั่นเลยว่าผมกลัวแล้วๆ ตั้งแต่วันนั้นถึงวันนี้ไม่จับปูนปั้นอีกเลย เราก็คิดว่าอาชีพนี้เป็นของอยู่สูงนะ เป็นของสูง (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

เห็นได้ว่าความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่คอยรักษางานปูนปั้นไว้สำหรับสถานที่ที่มีความสำคัญอย่างวัดและวัง โดยการสร้างลักษณะความศักดิ์สิทธิ์เพื่อการสักการะทางศาสนาขึ้น

2.2 <u>หน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างปูนปั้น</u>

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสม สะสม เป็นความรู้ที่สามารถสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือถ่ายทอดความรู้เดิมจากบรรพบุรุษที่มีอยู่ในท้องถิ่น การสร้างสรรค์งานปูนปั้นขึ้นมานั้นต้องอาศัยความรู้และความชำนาญของช่างแต่ละคนซึ่งผ่านการฝึกฝนมาเป็นเวลานาน ผลงานปูนปั้นที่ปรากฏอยู่ทั่วจังหวัดเพชรบุรีจึงมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรดาช่างเมืองเพชรดังนี้

2.2.1 ภูมิปัญญาในการรู้จักและเข้าใจนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อรับใช้ศรัทธาที่มีต่อศาสนา ปูนปั้นเป็นงานที่สร้างขึ้นมาโดยอาศัยวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อเป็นวัตถุดิบสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น น้ำตาลโตนด เปลือกประดู่ กระดาษฟาง (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) วัตถุดิบเหล่านี้เป็นวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นและมีราคาถูก จึงทำให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีภาระเรื่องค่าใช้จ่ายมากนัก วัตถุดิบแต่ละอย่างต่างก็มีคุณสมบัติสำคัญต่อการนำมาใช้ปั้นปูน ดังคำพูด

> เรามีส่วนผสมเป็นปูนขาว ทราย กระดาษ ทรายทำให้แกร่ง กระดาษทำให้มีใยไม่ให้แตก น้ำตาลทำให้แข็งมากขึ้น กาวทำให้เหนียว แต่ของช่างบัติเขาจะใส่นมข้นด้วย ใช้แทนน้ำตาล แต่นี่ยังไม่เคยใส่ แต่ละคนจะมีสูตร ของเราจะพื้นๆ ถ้าเอาไปปั้นลายดอกไม้ก็จะเน้นข้าวเหนียวหน่อย ใช้ข้าวเหนียวตัด

ปูนจะเหนียวและแข็ง ต้องโขลกจนกว่าข้าวเหนียวกับปูนจะเข้ากัน ไม่ให้รู้เลยว่ามีข้าวเหนียวตัด มันจะเหนียวหนึบ พอปั้นลายดอกไม้ จับจีบแล้วโอ้โห้ (ทำท่าประกอบ) (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

งานปูนปั้นเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากสั่งสมทุนความรู้ ซึ่งแสดงถึงการเรียนรู้ของคนในชุมชนและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมในการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตผลงานทางศิลปะ

ปูนตำโบราณมีความคงทนถาวร ดังจะเห็นได้จากงานปูนปั้นสมัยโบราณที่ล่วงเลยผ่านกาลเวลามานานนับร้อยปีและยังหลงเหลือให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างลายปูนปั้นที่วัดไผ่ล้อม หรือที่วัดสระบัว เป็นต้น ปูนสำหรับปั้นนั้นจะผ่านการผสมจนพร้อมที่จะปั้น โดยจะมีความเหนียวนุ่ม เหมาะกับวิธีการปั้น การกด การบีบให้เกิดเป็นรูปทรงตามต้องการ เป็นกระบวนการที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาที่สามารถคงสภาพที่แท้จริงของฝีมือผู้ปั้นไว้ได้อย่างครบถ้วน

วัตถุดิบที่นำมาใช้สร้างสรรค์งานซึ่งมีความคงทนนี้ ช่างสมบัติได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า "เมื่อเวลาผ่านไป วัสดุต่างๆ ก็จะค่อยเสื่อมสลายไป โดยวัตถุดิบที่เป็นกระดาษจะเสื่อมสลายไปก่อน จนในที่สุดก็เหลือแค่ปูนขาวกับทรายเท่านั้น ซึ่งทั้ง 2 อย่างนี้จะรวมตัวกันจนกลายเป็นหิน ซึ่งเป็นการกลับสู่วัตถุดิบเดิมก่อนที่จะเป็นปูนขาวนั่นเอง" (สมบัติ พูลเกิด, สัมภาษณ์)

2.2.2 ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาการสร้างสรรค์รูปแบบทางทัศนศิลป์ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัสดุคือปูนให้มีความกลมกลืนในการแสดงออก โดยเนื้อปูนและสีของปูนซึ่งเป็นสีขาวหม่นนั้นมีความงดงามอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว แม้ไม่ต้องทาสีทับ ความงดงามของปูนปั้นจึงผสานเข้ากับสถาปัตยกรรมได้อย่างลงตัว ปูนปั้นจึงเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับสถาปัตยกรรมมาโดยตลอด ช่างทองร่วงได้กล่าวถึงภูมิปัญญาในการนำปูนมาปั้นไว้ดังนี้

"เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่จะทำให้หินก้อนๆ นิ่ม แล้วค่อยนำมาปั้นเป็นรูปเป็นร่าง แทนที่จะใช้สิ่วสกัดแบบฝรั่ง ซึ่งวิธีแบบนั้นไม่ค่อยฉลาดเท่าไร การทำให้หินนิ่มแล้วค่อยนำมาปั้นตามใจชอบนั้นฉลาดกว่า" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

2.2.3 ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาพื้นที่ว่างในอาคารที่เป็นศาสนสถาน ปูนเป็นวัสดุที่มีความสำคัญต่อการก่อสร้างให้มีความมั่นคงถาวรมาตั้งแต่อดีต แต่การใช้ปูนนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่เป็นวัสดุสำหรับการก่อสร้างเท่านั้น ช่างสามารถนำปูนมาใช้ในการสร้างงานประติมากรรมตกแต่งผิวภายนอกอาคารให้มีคุณค่าเพิ่มขึ้นได้ด้วย เช่น งานปูนปั้นประดับพื้นที่หน้ากระดาน เช่น ลายดอกประจำยาม หรืองานปูนปั้นที่มีลักษณะเป็นภาพนูนต่ำหรือภาพลอยตัว อย่างภาพพระพุทธเจ้า ภาพเทพยดา และภาพสัตว์ต่างๆ เช่น ภาพทวารบาล ภาพนาค เป็นต้น

ปูนปั้นได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับในด้านการประดับตกแต่งเพื่อการรับใช้พุทธศาสนามาช้านาน โดยงานปูนปั้นจะเป็นส่วนประกอบร่วมในการตกแต่งอย่างมีสาระ มีความหมาย มีความเหมาะสม และมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ศาสนสถานนั้นมีความสำคัญยิ่งขึ้น โดยช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานจะสอดแทรกเรื่องราวที่เป็นคำสอนต่างๆ หรือภาพที่เกี่ยวเนื่องกับความสำคัญของสถาปัตยกรรมนั้นๆ ช่างทองร่วงได้กล่าวถึงการสอดแทรกคำสอนต่างๆ ลงในผลงานว่า

"มีการใส่คำสอนต่างๆ เข้าไปด้วย ปูนปั้นทำหน้าที่รับใช้บ้านเมืองโดยใช้ความสวยงามดึงดูดคนให้มาดู มาอ่านเรื่องราวที่นำเสนอในนั้น ถือเป็นงานศิลปะที่รับใช้ชาติ ไม่ได้มีแค่ความสวยงามเท่านั้น" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของช่างทองร่วงข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปูนปั้นไม่เพียงแต่จะใช้ประดับตกแต่งเพื่อเพิ่มคุณค่าความสวยงามให้แก่ตัวอาคารเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาของช่างในการสอดแทรกคำสอนต่างๆ ลงในผลงาน ทำให้พื้นที่ว่างมีความงดงาม กลายเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า และมีบทบาทในการให้ข้อคิด ให้คำสั่งสอนแก่ผู้ชมไปในตัว

2.3 <u>หน้าที่สะท้อนตัวตนของช่าง ลักษณะท้องถิ่น และสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น</u>

อัตลักษณ์เป็นสิ่งสร้างขึ้นมาโดยคนในท้องถิ่นเพื่อบ่งบอกความเป็นตัวตนของคนในท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างตัวเราและสังคมที่เราอยู่ ทำให้คนในท้องถิ่นสามารถระบุได้ว่า "เรา" เป็น "ใคร" และ "เรา" ต่างจาก "คนอื่น" อย่างไร อัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างผ่านงานปูนปั้นนี้มีทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) เมื่อผู้วิจัยนำรูปถ่ายปูนปั้นไปให้ช่างแต่ละคนดู ช่างแต่ละคนสามารถระบุได้ว่าภาพไหนเป็นผลงานของผู้ใด และคำตอบที่ได้จากช่างแต่ละคนนั้นไม่ผิดเพี้ยนกัน แสดงว่าลวดลายปูนปั้นนั้นสามารถบ่งบอกลักษณะตัวตนของช่างผู้สร้างผลงานได้ กล่าวคือ ช่างแต่ละคนจะมีฝีมือที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น เมื่อผู้วิจัยนำรูปให้ช่างศิริดู ช่างศิริก็สามารถบอกได้ว่าอันไหนเป็นผลงานของตน อันไหนเป็นผลงานของผู้อื่น โดยสามารถระบุชื่อของช่างได้

ช่างศิริ : อันนี้ของพี่บัติ

ผู้วิจัย : เห็นแล้วรู้เลยหรือคะว่าเป็นฝีมือของใคร

ช่างศิริ : รู้ครับ

ผู้วิจัย : ดูจากอะไรคะ

ช่างศิริ : เป็นความคุ้นเคยลีลาการออกแบบกัน

(ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

จากคำตอบที่ว่า "คุ้นเคยลีลาการออกแบบกัน" แสดงให้เห็นว่าการออกแบบนั้นเป็นตัวสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวของช่างแต่ละคน ดังที่ช่างสำรวยได้บอกกับผู้วิจัยว่า

> ช่างบัติเขาจะออกลายแนวอยุธยานะ แต่เอามาประดิษฐ์เอง สลับซับซ้อนมากมายหลายชั้น พี่ร่วงนี่จะเปลี่ยนไปเรื่อย แล้วแต่เหตุการณ์ แล้วแต่จะคิด คือจะไม่ออกให้ซ้ำกัน เหมือนมวยครบเครื่อง (หัวเราะ) แต่พี่เหลิมนี่จะออกลายเดียว คือลายอยุธยา เคยออกยังไงก็ออกอย่างนั้น เป็นมวยเดิม (สำรวย เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

การที่ช่างสามารถระบุฝีมือการปั้นของช่างคนอื่นได้นั้นเป็นเพราะช่างแต่ละคนต่างก็คลุกคลีกันจนเกิดความคุ้นเคยในฝีไม้ลายมือของกันและกัน ไม่เพียงแต่ในเรื่องการออกแบบเท่านั้น แม้ช่างแต่ละคนจะปั้นลายเดียวกัน แต่ลวดลายที่แสดงออกมานั้นก็สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้ปั้นได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

> ผู้วิจัย : (เอารูปให้ดู) อันนี้ปั้นนานหรือยังคะ
>
> ช่างบาหยัน : หลายปีแล้ว ตอนนั้นอยู่ว่างๆ ไม่ได้ไปทำงานที่ไหน หลวงพ่อเลยให้มาปั้นฐานโบสถ์ เราก็ว่ามันจะเป็นยังไง นกมันจะมาขี้หรือเปล่า (หัวเราะ) เลยนั่งปั้น นี่ปั้นมือเดียวนะ มีไม่กี่ซ่องหรอก นอกนั้นลูกน้องจะลง เป็นซ่องๆ แต่ละซ่องลายจะไม่เหมือนกัน เราจะปั้นแบบให้ดูแล้วลูกน้องก็ทำตาม คนไหนอยากเก่งก็พยายามเลียนแบบให้เหมือนเราเลย บางคนก็ขี้เกียจ ทำๆ ให้เสร็จๆ ไป คนเรามีหลายแบบนะ ดูจิตใจได้จากงานปั้น มีลูกน้องผู้ชายอยู่คนหนึ่ง ปั้นลายดอกไม้ได้เหมือนเราเลย เก่งมาก
>
> ผู้วิจัย : อย่างนี้ถ้าลูกน้องเลียนแบบจนเหมือนของเรา เราจะดูออกไหมคะว่าอันไหน เป็นฝีมือใคร
>
> ช่างบาหยัน : ไม่เหมือนเป๊ะหรอกนะ แต่มองแล้วจะคล้ายๆ กัน ดูใช้ได้ คือว่าปั้นได้ แต่ถ้าจะให้เหมือนเป๊ะนั้นไม่มี ช่างแต่ละคนก็ทำไปตามใจของช่าง ของเราจะปั้นตามจินตนาการเราเอง ไปตามภาษาเรา (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

ลวดลายปูนปั้นเป็นผลงานที่ออกมาจากจิตใจของผู้สร้าง ดังนั้นผลงานจึงสามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนของผู้สร้างได้ ดังคำพูดต่อไปนี้

ช่างทองร่วง : ช่างด้วยกันจะดูฝีมือกันออกว่านี่ลูกศิษย์ใคร และที่ลึกไปกว่านั้น ยังดูใจกันออกด้วยใครบอกว่าดูไม่ออกนะคนนั้นหลุดไปอยู่ท้ายแล้ว

ผู้วิจัย : เราสามารถอ่านคนได้จากผลงานหรือคะ

ช่างทองร่วง : ใช่ อ่านได้จากผลงาน ถ้าอ่านกันออก ก็จะรู้ทันกัน แต่ถ้าอ่านไม่ออกนะ หนึ่งก็คนอ่านนั่นแหล่ะไม่รู้เรื่อง สองช่างทำไม่มีภูมิคนทำทำไม่ได้เรื่องอย่างคนดูดูไม่เป็นอย่าง มันต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

นอกจากการแสดงอัตลักษณ์เฉพาะตัวของช่างแต่ละคน (Individual Identity) แล้ว ประติมากรรมปูนปั้นยังสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) ได้อีกด้วย เพราะเป็นแหล่งรวบรวมความรู้สึกนึกคิด และรายละเอียดทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ ปูนปั้นจึงเป็นเสมือนระบบสัญลักษณ์ร่วมของคนเมืองเพชรที่แตกต่างจากที่อื่น และยังแฝงความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองไว้ด้วย ลวดลายปูนปั้นนี้ทำให้คนดูรู้ได้ว่านี่คือ "ศิลปะสกุลช่างเมืองเพชร" ซึ่งเป็นศิลปะที่ทำขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี และมีแบบฉบับที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่เหมือนท้องถิ่นอื่น จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถสรุปสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของงานปูนปั้นเมืองเพชรได้ดังนี้

1. <u>ปูนปั้นเมืองเพชรเป็นการปั้นสด</u> ปูนปั้นเมืองเพชรนั้นเป็นผลงานที่ได้รับการปั้นแต่งขึ้นมาจากมือทั้ง 2 ข้างของช่างผู้เชี่ยวชาญจริงๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นการปั้นสด ไม่มีการใช้แม่พิมพ์ และเอกลักษณ์นี้ก็ยังได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งช่างทองร่วงบอกว่า

> ปูนปั้นเมืองเพชรก็คือปั้นจริงๆ ไม่ค่อยพิมพ์ ถึงพิมพ์ก็พิมพ์เป็นหุ่นแล้วมาปั้นเสริม เพราะฉะนั้นลายที่เหมือนกันเยอะๆ นั่นเป็นลายที่พิมพ์แล้วปั้นเสริม ไม่ใช่ลายพิมพ์ ถ้าเป็นลายที่เป็นชิ้นเดียวจะปั้นเอา การปั้นพิมพ์จะทำงานถึง 2-3 ครั้ง คือ ปั้นพิมพ์ครั้งหนึ่ง เทหล่อเป็นแม่พิมพ์อีกครั้งหนึ่ง เอาปูนใส่เพื่อคว่ำออกมาให้เป็นตัวสำเร็จอีกครั้งหนึ่ง เอาขึ้นไปติด เอาลายขึ้นไปเขียน แล้วก็เอาตัวปูนขึ้นไปติดอีกครั้งหนึ่ง ต้องทำงานถึง 4 ครั้ง แต่ถ้าปั้น ช่างดินปั้นเสร็จช่างปูนก็ขึ้นไปปั้นเลยเสร็จ งานพิมพ์จะมีประโยชน์ตรงที่เราสามารถนำไปใช้ที่อื่นได้ แต่ช่างเพชรไม่นิยมทำเหมือน เราจะออกลวดลายใหม่ๆ ตลอด ช่างที่ทำงานมานานจะออกลายลำบากเพราะกลัวจะซ้ำกับที่อื่น การออกลายนี่ก็เหมือนกับการย่ำอยู่กับที่แต่ก็พยายามคิดลายใหม่ๆ การเอาลาย

> เดิมมาผูกใหม่ก็ยังชื่อว่าเป็นลายเดิมอยู่ ลายอาจไม่เหมือนซะทีเดียว แต่ก็ยังเป็นลายเดิมอยู่ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

หรือที่ช่างศิริบอกว่า

"คนที่ติดตามงานจะรู้ว่านี่ปืนผลงานของช่างเพชรบุรี เพราะที่อื่นเขาจะใช้บล๊อกพิมพ์เอา แต่ของเพชรบุรีจะเป็นงานปูนปั้น คือปั้นสด อย่างปั้นลายนี่เราจะปั้นสดเลย" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

2. <u>การออกลายแบบไม่สมมาตร</u> (Asymmetry) เช่น ลายหน้าบัน วัดส่วนใหญ่ถ้าเป็นท้องถิ่นอื่นจะเขียนลายแบบสมมาตรในกรอบหน้าจั่ว แต่ช่างเมืองเพชรจะเขียนลายตรงยอดของจั่วให้ต่างกันเล็กน้อย เพื่อเวลาพับแล้วทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาจะไม่เหมือนกัน ดังที่ล้อม เพ็งแก้ว กล่าวว่า

> ลายหน้าบันเป็นภาพลักษณะ ซ้าย-ขวา ที่เขาเรียกว่า Symmetry ส่วนมากเลยหละ แต่ของเมืองเพชรนี่ส่วนยอดนี้จะปิดอยู่เสมอ จะมีตัวอยู่ตัวหนึ่งคอยปิดไม่ให้มันสมมาตร คือข้างล่างที่เป็นฐาน 2 ข้างนี่สมมาตรหมด พอถึงส่วนยอดตรงนี้จะไม่มีลักษณะสมมาตร บางทีเขาทำเป็นกระหนกปิดเสียนั่นให้เห็นว่าลายของเมืองเพชรนั้นผ่าไม่ได้ (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

จากลักษณะของลายที่มีลักษณะไม่สมมาตรนี้ สามารถบ่งบอกตัวตนความเป็นคนเพชรบุรีได้ว่า "คนเมืองเพชรเขาไม่ยอมใคร เพราะฉะนั้นลายที่เขาออกแบบต้องผ่าไม่ได้ และต้องไม่เหมือนใครด้วย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ใหญ่ที่สุดของเมืองเพชรเลย" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

3. <u>ลักษณะการบากลาย การปั้นลายเถากลม และรูปลักษณ์ของลวดลาย</u> ก็สามารถบอกความเป็น "สกุลช่างเมืองเพชร" ได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งล้อม เพ็งแก้ว และช่างศิริได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า

> ลายเมืองเพชรจะมีลักษณะก้านลาย ก้านกลม แล้วก็เป็นกาบหุ้มลาย อย่างของเมืองเหนือมันจะแตกกิ่งออกไป นึกออกนะแตกกิ่งนี้เป็นกิ่งออกไป แต่ว่าของเมืองเพชร เป็นกาบหุ้มแล้วก็ออกมาเป็นใบเป็นอะไร คือมันไม่ใช่แตกกิ่งแต่มันเป็นลักษณะกาบหุ้มลาย แล้วพอเห็นปั๊บ ช่างเมืองเพชรเขารู้ทันทีเลยว่านี้ของเมืองเพชร คือลักษณะมันจะไม่เหมือนกันเลย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะแกะสลัก หรือปั้นก็เหมือนกัน (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

หรือที่ช่างศิริบอกว่า

> ลายที่เพชรบุรีจะเป็นลักษณะลายเถากลม แต่เถาแบนก็มี แต่ลีลาการบากจะต่างกัน จะดูออกว่าเป็นลายเพชรบุรี งานพิมพ์ส่วนมากจะเป็นเถาตั้งเหลี่ยม

> แต่งานปูนปั้นส่วนมากจะตั้งเถากลม ถ้าตั้งเถาเหลี่ยมก็ประเภทลายเปลว ลายเปลวลีลาก็จะต่างจากของกรุงเทพ ลายพิมพ์ที่กรุงเทพจะเน้นขมวด แต่ของเมืองเพชรจะเว้า ถ้าปั้นลายเล็กๆ ก็จะต่างกัน อย่างลายตาอ้อยของเพชรบุรีก็จะปั้นแล้วก็แตะกันเลย แต่ของกรุงเทพที่เป็นงานพิมพ์ก็จะเขาจะดันตรงกลางให้โค้งแล้วก็บดขอบ (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

4. <u>การครอบครู</u> การครอบครูเป็นแบบแผนบรรทัดฐาน (Normative Pattern) ที่วางแนวทางปฏิบัติของคนในกลุ่มช่างแต่ละสำนัก การเข้าสู่พิธีครอบครูเป็นการแสดงถึงการยอมรับการฝึกฝนจากครูช่าง และเมื่อมีการยอมรับแล้วศิษย์ผู้นั้นก็จะสามารถสร้างผลงานออกมาได้ตามแบบแผนที่ครูช่างวางไว้ โดยครูช่างจะเคยตำหนิติเตียนผลงานจนกว่าจะออกมาได้ดังใจ ดังนั้นการที่ช่างปูนปั้นจะสามารถออกลายที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะเมืองเพชรได้นั้น ล้อม เพ็งแก้ว ได้บอกกับผู้วิจัยว่าต้องผ่านการครอบครูเสียก่อน

> ศิลปินช่างเมืองเพชรนี่มันมีอยู่ 2 พวก พวกหนึ่งเรียนจากครู ได้ครอบครูเป็นช่างเมืองเพชร อย่างนั้นแล้วจะรู้หมด แต่ถ้าหากเป็นช่างเมืองเพชรประเภทไม่มีครู แต่ว่าไปเรียนที่เมืองหลวงมากไป เพราะฉะนั้นเวลาออกแบบหน้าบันก็ออกแบบสมมาตรเลย เพราะความที่ไม่ได้ครอบครูเมืองเพชร คือถ้าจะถามว่าลักษณะตัวตนของช่างเมืองเพชรนะ มันพูดยากนิดหนึ่ง มันอยู่ที่ว่าจบมาจากสำนักไหนล่ะ ถ้าหากไปฝึกอบรมจากสำนักในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพ มันจะคนละเรื่องเลย ไปอีกทางหนึ่งเลย แต่ว่าถ้าเขาได้เรียนโดยประเพณีของคนเพชรแท้แล้ว นั่นแหละตัวตนของคนเพชรถึงจะออกมา (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

การครอบครูจึงเป็นเสมือนการครอบจิตวิญญาณของการเป็นช่างปูนปั้นเมืองเพชรที่แท้จริง เป็นเสมือนการสืบทอดผลงานศิลปะที่ลงลึกไปถึงราก เพื่อดำรงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ของฝีมือช่างเมืองเพชรไว้ให้คงอยู่ในระดับจิตวิญญาณ

จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของงานปูนปั้นนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่งได้แก่ การปั้นสด การออกลายแบบไม่สมมาตร (Asymmetry) ลักษณะการบากลาย การปั้นลายเถากลม และรูปลักษณ์ของลวดลาย การครอบครู และส่วนที่เป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Individual Identity) อันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์เฉพาะของช่างที่ยังอยู่ภายใต้แบบแผนของงานปูนปั้นที่เป็น “ศิลปะสกุลช่างเมืองเพชร” เพราะการปรับเปลี่ยนลวดลายที่ปั้นใหม่จากลายเดิมนั้น ช่างผู้ปั้นสามารถทำได้ตลอดเวลาตามความคิดและจินตนาการของช่าง ซึ่งจะสะท้อนความเป็นตัวตนเฉพาะของช่างแต่ละคนที่แตกต่างจากผู้อื่น และในขณะเดียวกัน

อัตลักษณ์ร่วมที่บ่งบอกความเป็นคนเพชรบุรีก็ยังดำรงอยู่ จึงอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าทั้งอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Individual Identity) นี้เป็นการแสดงวิธีคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (ปัจเจก) กับสังคม (โครงสร้าง) กล่าวคือ คนเราทุกคนต้องอยู่ภายใต้แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นได้ภายใต้แบบแผนนั้น

สำหรับคนเมืองเพชรแล้ว ปูนปั้นที่มีความงดงามอย่างมีเอกลักษณ์นี้สร้างความภูมิใจให้กับคนเมืองเพชรไม่น้อย ดังพิจารณาได้จากคำตอบของผู้รับสารซึ่งเป็นคนเพชรบุรี เมื่อผู้วิจัยถามว่าเห็นปูนปั้นแล้วดูออกไหมว่าแบบไหนเป็นของช่างเมืองเพชร ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่า "ของเรามีความสวยงามอ่อนช้อย ลวดลายไม่เหมือนใคร คือมันนุ่มนวลอ่อนช้อยกว่ากัน อย่างเราไปดูตามที่ต่างๆ ฝีมือจะบอกนะว่านี่ของที่ไหน เหมือนเวลาเราดูพระ" (สาลี่ แสนสุด, สัมภาษณ์) และเมื่อถามต่อว่ารู้สึกอย่างไรต่องานปูนปั้นเมืองเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์ยิ้มให้ผู้วิจัย พร้อมกับตอบว่า "รู้สึกภูมิใจซิคะ คนดีอยู่ที่เมืองเพชรทำไมจะไม่ภูมิใจละ เราเป็นคนเพชรนะ" (สาลี่ แสนสุด, สัมภาษณ์)

2.4 <u>หน้าที่ในการสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น</u>

ในแง่เศรษฐกิจงานปูนปั้นนั้นมีบทบาทในการสร้างงานให้กับคนในท้องถิ่นมาตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์อาชีพหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรีมาช้านาน ดังที่ช่างทองร่วงพูดว่า

> คนที่จบป. 6 บ้าง ป.4 บ้างก็มายึดอาชีพงานปูนก่อน มาปั้นปูน ก็ทำได้ทั้งนั้น แต่ที่อื่นไม่มีอย่างนี้ เวลาทำงานศิลปะต้องจ้างช่าง ที่เพชรบุรียึดเป็นอาชีพที่เพชรบุรีเมื่อเลิกงานแล้วก็มาทำงานช่าง มาฉาบปูน มาทำช่างไม้มาทำงานอะไรก็แล้วแต่ที่เป็นงานฝีมือ นี่เป็นเอกลักษณ์ของเพชรบุรีอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราน่าจะภูมิใจอย่างหนึ่งของเพชรบุรีก็คือเพชรบุรีเป็นช่างมาแต่อดีต เป็นเมืองที่มีความเจริญ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

และช่างทองร่วงยังได้บอกกับผู้วิจัยอีกว่า งานปูนปั้นเป็นการแก้ปัญหาเรื่องคนไม่มีงานทำหรือคนทำงานไม่เป็น ดังคำพูด

> จากคนที่ไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรเลย คนเหล่านั้นมันก็ต้องเริ่มมาตั้งแต่ศูนย์ เราจะไปช่วยคนเหล่านั้น เราจะไม่รับคนที่จบสถาบันศิลปะเอามาทำงาน เราจะไม่หาคนอย่างนั้น แต่เราจะหาคนที่ไม่มีอะไรจะทำ ทำอะไรก็ไม่เป็น เริ่มจากศูนย์มาเลย เพราะว่ามันเป็นการแก้ปัญหาเรื่องคนทำงานไม่เป็น เป็นการแก้ปัญหาเรื่องอาชีพของคน เขาไม่มีอาชีพแล้วเราไปดึงให้เขามาทำ

> แต่คนที่เขาเรียนหนังสือ เขามีอาชีพอยู่แล้ว จบมาเขาก็มีอาชีพ มีเงินเดือน เขามีทางเลือก แต่ว่าคนที่ไม่มีทางเลือก คนที่มันเป็นปัญหาสังคมเราต้องไปช่วยคนประเภทนี้ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

อาชีพปั้นปูนจึงเป็นอาชีพที่โดดเด่นของจังหวัดเพชรบุรี โดยมีทั้งช่างที่ประกอบอาชีพนี้อย่างจริงจัง และช่างที่ทำเป็นอาชีพเสริม ดังที่ช่างทองร่วงเล่าว่า

> คนที่มาทำงานนี้ส่วนมากมาจากชาวนา เขาจะทำงานพิเศษนอกเหนือจากการทำนา เป็นงานเสริม แต่ว่าพอทำๆ ไปแล้วมันก็เป็นงานหลัก แต่ว่าการทำนาเราก็ส่งเสริมว่าเวลาหน้านาแล้วควรจะไปทำนา เพราะคนเราต้องกินข้าว แต่ว่าเมื่อเลิกนาแล้วให้มาทำงานช่าง มันควรจะเป็นอย่างนี้ การทำนาควรเป็นงานหลัก แต่ว่างานช่างควรเป็นงานใช้เวลาหลังเลิกเก็บเกี่ยว คนพวกนี้เป็นอย่างนี้ก็คือว่า เลิกนาแล้วก็ออกหางานทำ ส่วนมากจะเป็นงานช่างโดยทั่วๆ ไปนะ หรือพอไปอยู่ที่จังหวัดอื่นงานช่างไม่ค่อยมีให้ทำ เพราะผู้รับเหมาบริษัทจะเหมาเอาไปทำหมด ก็มีคนงานที่เป็นอาชีพช่างทำอยู่แล้วจะเป็นลักษณะอย่างนี้ แต่ที่เพชรบุรีนี้ชาวนาจะเข้าเมืองมาหางาน (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จากแนวคิดที่ต้องการแก้ปัญหาเรื่องคนทำงานไม่เป็นหรือไม่มีงานทำนี้ ทำให้ช่างทองร่วงนำการปั้นปูนมาฝึกเป็นอาชีพ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เข้ามาสู่อาชีพนี้ส่วนใหญ่มักได้รับคำตอบว่า "ก็อยู่ว่างๆ ไม่มีอะไรทำ" หรือ "ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ" ซึ่งคนเหล่านี้มักจะได้รับการชักชวนจากญาติพี่น้องหรือคนรู้จักให้เข้ามาทำงานปั้นปูนโดยเริ่มจากการเป็นลูกน้องไปก่อนแล้วค่อยๆ พัฒนาฝีมือตนเองจนแยกตัวออกมาเป็นผู้รับเหมาและมีลูกน้องเป็นของตัวเอง

การแยกตัวของลูกศิษย์ออกมาเป็นผู้รับเหมาเองนั้นเป็นผลมาจากการที่ช่างทองร่วง พยายามฝึกฝนลูกศิษย์ของตน โดยช่างได้บอกกับผู้วิจัยว่า

> ต้องสอนให้เป็นผู้รับเหมาเต็มตัว สอนให้เขียนแบบ ออกแบบเองได้ แนะนำให้ไปหาต้นแบบที่อื่น ไปหาข้อมูลเพิ่มเติม สอนให้คิดราคาเองเป็น เพื่อให้งานออกมาตรงตามเป้าหมายตามลักษณะท้องถิ่น ช่างควรมีความคิดริเริ่มเองด้วย เราต้องสอนให้รอบด้านเพื่อให้เขาสามารถออกไปทำงานเองได้ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จากการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือการปั้นปูนของช่างหลายๆ คน ทำให้อาชีพช่างปูนปั้นกลายเป็นอาชีพที่โดดเด่นของจังหวัดเพชรบุรี ดังคำพูด

> ช่างปูนปั้นนี่เป็นงานที่สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดเพชรบุรีได้เลยนะ พอเขาถามว่ามาจากไหน เราตอบว่าจากเพชรบุรี เขาจะรู้เลย ศิลปะเราดังอยู่แล้ว พอเราไปทำงานที่ไหนนะ เขาก็จะพูดว่านี่จ้างช่างจากเพชรบุรีมาเลยนะ เขาต้องว่าแบบนี้ทุกวัดเลย เหมือนกับพูดว่านี่มาจากต่างประเทศเลยนะ ของเรามีชื่อศิลปะล้ำเลิศก็ต้องที่เพชรบุรี (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

หรือ

> อาชีพปั้นปูนเป็นอาชีพที่โดดเด่นของเมืองเพชร ที่ไหนจะปั้นปูนก็จะเอาช่างเมืองเพชรไป แต่ต้องเป็นวัดที่อยากได้ศิลปะที่ดีด้วย บางวัดที่ไม่ได้คิดอะไรมาก เอาอะไรก็ได้ ดูลายไม่เป็น แต่วัดต้องมีลาย อย่างนั้นใครทำเมื่อไรก็ได้ บางวัดเขาก็เอาช่างที่กรรมการแนะนำ กรรมการก็ได้เปอร์เซ็นต์ (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

จากข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับจำนวนช่างปูนปั้นที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 ว่ามีไม่น้อยกว่า 300 คน แสดงให้เห็นว่าปูนปั้นได้สร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นจำนวนไม่น้อย คนที่เข้ามาประกอบอาชีพนี้มีทั้งคนที่มีอายุมากกว่า 40 ปี จนถึงเด็กที่มีอายุ 14-15 ปี โดยบางคนไม่ได้เรียนหนังสือต่อ และมีคนชักชวนให้เข้ามาหัดตำปูน ปั้นปูน การปั้นปูนจึงทำหน้าที่รองรับคนที่ไม่มีงานทำ และดึงคนให้เข้ามาสู่อาชีพนี้ได้

หน้าที่การสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นนี้ถือเป็นหน้าที่ที่อยู่ในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการสืบทอดงานปูนปั้น เนื่องจากช่างไม่อาจยืนหยัดอยู่ได้ด้วยแรงศรัทธาหรืออุดมคติแต่เพียงอย่างเดียว แต่ย่อมต้องการปัจจัยพื้นฐานเพื่อการยังชีพเฉกเช่นคนทั่วไป ดังนั้น การที่ปูนปั้นจะดำรงอยู่ได้ในสังคม การปลูกฝังในระดับจิตสำนักอาจไม่เพียงพอ แต่ต้องมีการทำหน้าที่ที่สอดรับกับความเป็นจริงด้วย เพราะตัวช่างเองก็ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายและมีครอบครัวให้รับผิดชอบ ดังคำพูด "เมืองเพชรเป็นเมืองช่าง เป็นเมืองศิลป์ ว่าไปแล้วงานศิลป์ของเรายังผูกอยู่กับศาสนา เป็นศิลปะเพื่อศาสนา แต่ช่างก็ต้องอยู่ต้องกิน มีภาระครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบ เขาก็ต้องหาเงินมาเลี้ยงชีพด้วย" (สัณฐาน ถิรมนัส, สัมภาษณ์) การทำหน้าที่ที่รองรับความเป็นจริงนี้เองที่ทำให้งานปูนปั้นยังคงดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันในฐานะศิลปะเพื่อศาสนาและศิลปะเพื่อชีวิต โดยผลงานที่ออกมานั้นมีความเชื่อถือได้ในเรื่องฝีมือ เชื่อถือได้ในเรื่องของความเป็นศิลป์ และเชื่อถือได้ในเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ คุณสมบัติทั้ง 3 ประการข้างต้นได้ประกอบรวมกันเป็นจุดขายที่ทำให้ผลงานมีคุณค่า ทำให้ปูนปั้นเป็นศิลปะและเป็นการประกอบอาชีพที่โดดเด่นของจังหวัดเพชรบุรี

3. **<u>บทบาทหน้าที่ระดับสังคม</u>**

3.1 <u>หน้าที่ในการบันทึกคำสั่งสอน บันทึกประวัติศาสตร์ และให้ความรู้</u>

ศิลปะปูนปั้นทำหน้าที่เป็นสื่อในการบันทึก "สาร" ทั้งที่เป็นเนื้อหาทางโลก (secular) ซึ่งได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองต่างๆ และทางธรรม (Sacred) ได้แก่ ชาดก พุทธประวัติ โดยใช้การพรรณนาเรียงลำดับที่ผู้ชมสามารถมองเห็นได้ด้วยตา ลวดลายที่นำเสนอนั้นถือเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และแง่คิดต่างๆ ให้แก่คนในสังคมตลอดจนคนรุ่นหลังในเวลาต่อมา จากการสัมภาษณ์พบว่าช่างปูนปั้นมีแนวคิดในการสร้างผลงานให้เป็นของส่วนรวมการบันทึกสารต่างๆ ของช่างปูนจึงมิใช่เพียงแค่การบันทึกเพื่อเก็บรักษาเรื่องราวต่างๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือเป็นร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมเท่านั้น แต่เป็นการบันทึกเพื่อเผยแพร่คำสอน ข้อคิด หรือความรู้ต่างๆ สู่สาธารณชน ซึ่งถือเป็นการให้ที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป โดยพิจารณาได้จากคำพูดต่อไปนี้

ช่างทองร่วง : เมื่อเป็นเจ้าของร่วมกันทั้งหมด ความมีหรือไม่มีก็จะหมดไป ถ้าเราทำเรื่องส่วนตัวให้เป็นสาธารณะหมด เราก็ไม่ต้องไปเป็นเจ้าของอะไรอีก เราไม่ต้องแย่งชิง ไม่ต้องเสียดาย เพราะไม่มีอะไรเป็นของเรา ไม่ต้องโลภ ไม่ต้องห่วงอนาคตทำปัจจุบันให้ดี

ผู้วิจัย : อย่างนั้นการปั้นลวดลายที่เป็นคำสอนก็หมายถึงการ "ให้" คนดูไปด้วยใช่ ไหมคะ

ช่างทองร่วง : ใช่ สิ่งที่สูงสุดของการให้คือการให้ความรู้ ให้ธรรมะ อยู่เหนือการให้ทั้งปวง อย่าไปคิดให้ในสิ่งที่มันหมดได้ ต้องให้ในสิ่งที่มันไม่รู้จักหมด เราให้คำสอน ให้ศีล ให้พร (ทองร่วงเอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่างานปูนปั้นที่ประดับตามโบสถ์ วิหารต่างๆ นั้นเป็นบันทึกคำสั่งสอนที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต เนื้อหาเรื่องราวของงานปูนปั้นที่ถ่ายทอดออกมานั้นจะเป็นคติความเชื่อทางศาสนา เช่น ภาพเทพชุมชน พุทธประวัติ โดยช่างสามารถผสานทักษะความชำนาญส่วนตัวในการสร้างผลงานเข้ากับความคิดความเชื่อซึ่งเป็นคตินิยมทางศาสนาได้อย่างลงตัวจนเป็นที่ประจักษ์ทางสายตา และเกิดเป็นหลักธรรมแห่งปัญญาแก่ผู้ที่ได้ชม การที่ปูนปั้นยังทำหน้าที่ให้คำสั่งสอนอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ชมนี้ ทำให้ช่างพื้นบ้านกลายเป็นช่างที่มีบทบาทในสังคม เป็นส่วนหนึ่งในสังคมที่ช่วยโน้มนำให้คนอยู่ในกรอบของการทำความดี ละเว้นความชั่ว

การสอดแทรกเนื้อหาคำสอนและข้อคิดต่างๆ ของช่างลงในลวดลายปูนปั้นเป็นการบันทึกเรื่องราวและเป็นการสื่อ "สาร" ที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม คำสอน หลักการต่างๆ ของคนรุ่นก่อนที่สั่งสมไว้ และสะท้อนถึงลักษณะการเมืองการปกครอง และสภาพเศรษฐกิจสังคม ซึ่งถือเป็น "กากทางวัฒนธรรม" หรือสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ในสังคม ดังคำพูดต่อไปนี้

> คนที่ดูงานปูนปั้นได้อย่างมีรสชาตินั้นมันเท่ากับการอ่านประวัติศาสตร์ย้อนหลัง ดูว่าคนสมัยก่อนเป็นอยู่กันอย่างไร มีวัฒนธรรมอย่างไร มีการปกครองอย่างไร มีชีวิตอย่างไร กินอะไร อิฐก้อนหนึ่งก็สามารถบอกได้ว่าเขากินข้าวเหนียวหรือข้าวนึ่ง อย่าว่าแต่งานที่เต็มไปด้วยความหมายเลย แม้แต่อิฐที่อๆ ก้อนเดียวก็สามารถบอกอะไรได้มากมาย เพราะฉะนั้นมันเป็นเรื่องของคุณค่าที่เป็นกากวัฒนธรรมที่ให้เราอ่าน ประวัติศาสตร์ศิลป์ ประวัติศาสตร์เชื้อชาตินั้นสามารถพิสูจน์ได้จากวัตถุที่เป็นชิ้นศิลปะเป็นโบราณวัตถุยืนยัน ประวัติศาสตร์ถ้าไม่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานมายืนยัน ประวัติศาสตร์ก็จะไม่สมบูรณ์ นักประวัติศาสตร์จะคิดหรือคาดการณ์อะไรไม่ได้ถ้าไม่มีอะไรมายืนยัน และในขณะเดียวกันงานศิลปะก็ต้องมีประวัติศาสตร์มารองรับเช่นกัน (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 29

ปูนปั้นบันทึกภาพวิถีชีวิตของคนเมืองเพชร

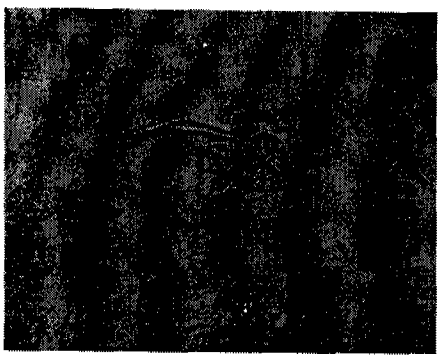

ภาพวิถีชีวิตของคนเมืองเพชรซึ่งได้รับการบันทึกไว้ในรูปแบบงานปูนปั้น
สถานีรถรางไฟฟ้า เขาวัง

ปูนปั้นเป็นงานที่บ่งบอกวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เนื่องด้วยเป็นงานที่สร้างขึ้นมาจากฝีมือของคนในท้องถิ่น ดังที่ช่างทองร่วงบอกว่า "ให้ฝีมือฝากไว้ในหมู่บ้านเขา ในตำบลของเขา พอเราไปดูงานของเขา ก็จะเห็นถึงชีวิตของเขาด้วย" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) โดยปกติแล้วคนเราเมื่ออยู่ในสังคมใด ก็มักจะมีความเชื่อและศรัทธาในวัฒนธรรมนั้น เมื่อผู้สร้างสรรค์ผลงานใช้ชีวิตกินอยู่อยู่กับวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน การปั้นปูนโดยคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมจึงเท่ากับเป็นการบันทึกความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาของคนลงไปโดยผ่านรูปแบบและจินตนาการของผู้ปั้น ด้วยเหตุนี้ช่างทองร่วงจึงบอกกับผู้วิจัยว่า

> การที่ไปเอาช่างต่างเมืองมาทำงาน การเอาศิลปะต่างถิ่นเข้ามาใช้รู้สึกว่ามันไม่ค่อยจะถูกต้อง เพราะว่าเป็นการทำให้การมองในวิถีชีวิตของวัฒนธรรมท้องถิ่นผิดไป อย่างเช่นช่างกรุงเทพฯ ไปทำที่เชียงใหม่เขาก็ทำศิลปะทางกรุงเทพฯ เขาไป มันก็เป็นสิ่งแปลกปลอมทางด้านวัฒนธรรม คนที่จะไปเที่ยวเชียงใหม่ก็อยากจะไปดูล้านนา เพราะฉะนั้นผมถึงว่าจะปฏิเสธคนที่เชียงใหม่เขาโทรมาให้ไปทำงานที่เชียงใหม่ ผมก็ต้องบอกไปเลยว่า มันต้องเอาช่างเชียงใหม่ทำ ไม่ใช่ช่างเพชรบุรีหรือช่างกรุงเทพฯ ไปทำ เราจะทำให้คนกรุงเทพฯ เขาดู ถ้าคนกรุงเทพฯ เขาไปแล้ว เขาไปเห็นงานกรุงเทพฯ อีก เขาก็ไม่ต้องการตรงนั้น (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

และช่างทองร่วงยังอธิบายต่อไปอีกว่า

> คนท้องถิ่นเขาจะสะท้อนของเขาได้ดีกว่า บางอย่างมันมีรากเหง้ามา งานศิลปะมันมีรากเหง้ามาว่าทำกันมายังไง มาทางไหน มันจะมีแนวทางของมันมา แต่อยู่ๆ เอาศิลปะเพชรบุรีไปใส่ มันก็เลยแปลกปลอม มันอาจจะสวย แต่ว่ามันแปลก เราคิดดูแบบนี้ก็เหมือนกัน พวกฝรั่งที่เขามาเที่ยวเมืองไทย แล้วเห็นอาคารโรมันในเมืองไทยที่เราเอาของเขามา เขาจะรู้สึกยังไง (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

คำกล่าวข้างต้นแสดงถึงการต่อรองที่น่าสนใจของช่างปูนปั้น ซึ่งเงินหรือค่าตอบแทนมิใช่สิ่งสำคัญสำหรับการทำงาน แต่สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ต่างหากที่สำคัญกว่าซึ่งน่าจะมีการนำเสนอแก่บุคคลภายนอกเพื่อให้พวกเขาได้เข้าใจสิ่งที่เรียกว่าวิถีวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ผ่านงานฝีมือที่ช่างในท้องถิ่นฝากไว้

นอกจากการบันทึกวิถีชีวิตวัฒนธรรมและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แล้ว ปูนปั้นยังสามารถบ่งบอกยุคสมัยได้ด้วย แม้ว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะปูนปั้นจะไม่มีการระบุวันที่ที่ทำเพราะไม่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ อีกทั้งการบันทึกวันที่โดยใช้วิธีการระบุตัวเลขเพียงไม่กี่ตัวยังเป็นการแสดงถึงความด้อยภูมิปัญญาของช่างเกินไป แม้กระนั้นก็ตามเราก็สามารถทราบยุคสมัยที่สอดแทรกช่วงเวลาปั้นปูนได้จากตัวผลงาน เช่น ในการปั้นภาพล้อการเมืองโดยปั้นรูปนักการเมืองที่สำคัญในสมัยนั้นไว้ ก็จะสื่อให้คนดูรู้ได้ว่าลวดลายที่ปั้นนั้นทำขึ้นในสมัยใด ดังคำพูด "มันไม่ต้องบอกวันที่ ไม่ต้องบอก พ.ศ.ว่าปั้นในสมัยไหน อย่างที่วัดอินทร์ที่ปั้นไว้ก็จะบอกว่าปั้นในสมัยชวน ที่วัดนี้ก็บอกว่าสร้างในสมัยทักษิณ เป็นการบอกว่าสร้างในสมัยไหน เป็นการบันทึกวันที่ไปในตัว" (สำรวย เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ

> สามารถบอกยุคบอกสมัย บอกได้ว่าแบบนี้ของอยุธยา ของสุโขทัย ของรัตนโกสินทร์ตอนต้น สามารถบอกยุคบอกสมัยได้ คนที่เรียนรู้จริงๆ ผมว่าน่าจะมองได้อีกว่าศิลปะเปรียบเหมือนดนตรีมีหนักมีเบา เป็นสามมิติ หรืออาจมองได้ว่าทำไมเมื่อก่อนงานมีความอ่อนช้อย เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยจะอ่อนช้อย คือลายจะลีบ ไม่มีตังค์ทำ (หัวเราะ) อย่างไปดูของอยุธยา วัดใหญ่ วัดสระบัว เราจะเห็นว่างานงดงามมาก เรายอมรับว่าเรายังทำไม่ถึงขั้นนั้น เหมือนกับว่าเศรษฐกิจยุคก่อนดี คนอยู่แบบสบาย ไม่ต้องดิ้นรนมาก แต่เดี๋ยวนี้ต้องแข่งกันหลายๆ อย่าง ต้องรีบ จะมัวทำแบบหยดย้อยไม่ได้ จะมัวใส่อารมณ์อยู่ไม่ได้ เหมือนกับขาดอารมณ์ ศิลปะแบบมีอารมณ์จะมีความเคลื่อนไหวด้านอารมณ์ ศิลปะแบบตายคือดูแล้วมันแข็ง ไม่มีความเคลื่อนไหว คนที่ดูลึกๆ จะดูอารมณ์ของคนปั้นคนทำด้วย ซึ่งก็เปรียบไปได้ถึงยุคสมัย สมัยนี้เร่งรีบอยู่

> จะมัวมาทำงานสวยๆ อยู่ได้ยังไง ก็ทำแค่พอให้มี บอกได้ถึงอารยธรรมความเป็นอยู่ของคน (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

หรือการปั้นภาพล้อการเมือง เพื่อเป็นบันทึกเหตุการณ์บ้านเมือง เช่น

> ปั้นภาพ 14 ตุลาซ่อนไว้ในเรื่องของพระอภัยมณี เมื่อเวลาผ่านไปก็ค่อยเปิดไปทีละนิดๆ กระแสต้านคน 14 ตุลานี่มันหมดไปแล้วพวก14 ตุลาได้มาเป็นรัฐมนตรีแล้ว กระแสต้านน้อยลงแล้วถึงจะเปิดได้ ไม่งั้นเปิดไม่ได้หรอก พวกจะหาว่าคุณนี่เอียงซ้าย บางทีเราทำเรื่องจริง แต่สังคมยังรับไม่ได้ยังไม่ถึงเวลาเวลาต้องได้ สถานที่ต้องได้ เนื้อเรื่องต้องใช่ บุคคลต้องถูกต้องทั้ง 4 อย่างถูกอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ บางทีต้องปิดไว้ ให้กาลเวลามันเปิดเอง (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

งานปูนปั้นล้อการเมืองนี้เป็นกระจกสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของประชาชนต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง และบริบททางการปกครองในเวลานั้น เป็นการสื่อสารกับผู้ชม และเป็นการสะท้อนเรื่องราวและบันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองไว้เป็นประวัติศาสตร์ ซึ่งประเด็นนี้จะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

ฝีมือการปั้นลวดลายที่ช่างปูนปั้นฝากไว้นั้นต่างก็เป็นผลงานที่ออกมาจากใจและเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมในยุคสมัยนั้นๆ แม้วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่งานปูนปั้นก็ยังคงทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังมาอ่านอยู่เสมอมา ซึ่งล้อม เพ็งแก้ว บอกว่าเป็น "การบันทึกสังคมจริงของชาวบ้านที่เขาพบเขาเห็น" กล่าวคือ ปูนปั้นทำหน้าที่บันทึกชีวิต ความคิด ความเชื่อ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยชาวบ้านซึ่งอาจไม่ตรงกับบันทึกของรัฐ "บันทึกประวัติศาสตร์คือบันทึกของผู้ชนะ ประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริงไม่เหมือนกัน บันทึกของชาวบ้านกับที่เป็นในประวัติศาสตร์มันคนละเรื่อง แต่ศิลปะเขาบันทึกสังคมจริงที่เขาพบเขาเห็น" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

3.2 <u>หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม</u>

หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วยการปั้นภาพล้อการเมืองที่กล่าวถึงในที่นี้นั้น ตัวอย่างที่โดดเด่นก็คือกรณีของช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ ภาพล้อการเมืองเป็นงานที่ช่างทองร่วงพยายามปั้นแต่งขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนั้นถือเป็นการสื่อสารระหว่างศิลปินกับผู้ชมผลงาน โดยงานปูนปั้นจะเป็นสัญลักษณ์ของการสื่อสารในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ปั้นไปสู่ผู้ชมผลงาน ดังคำพูดของอาจารย์ด้านคติชนวิทยาอย่างสุนันท์ นีลพงษ์ที่ว่า

> เขาได้ระบาย ได้ระบายสิ่งที่อยู่ในใจของเขา อย่างเช่น เขาเกิดความคับข้องใจในสังคมปัจจุบัน นักเขียนก็ระบายออกไปถ่ายทอดสื่อสารลงในงานเขียน

> ช่างปูนปั้นก็ถ่ายทอดลงไปในศิลปะปูนปั้น จะเห็นได้ เช่น รูปคึกฤทธิ์ที่วัดมหาธาตุ มีนายกรัฐมนตรีบางคนถูกเด็กต่อยที่วัดสนามพราหมณ์ ภาพชนชั้น (หัวเราะ) ที่เขาถ่ายทอดออกมา เป็นการระบายอย่างหนึ่ง เป็นการสื่อให้รู้ถึงจิตใจของเขาในขณะนั้น ซึ่งผู้ชมก็จะได้รู้ว่าเขามีความคิดอย่างไร (สุนันท์ นีลพงษ์, สัมภาษณ์)

ผลงานที่เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดต่อเรื่องราวการเมืองของผู้ปั้นนี้ให้ทั้งความบันเทิงกับผู้พบเห็น และยังแฝงไปด้วยสาระของประวัติศาสตร์การเมืองไทยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นความคิดของผู้ชมด้วยในขณะเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ โดยถามถึงความตั้งใจในการนำเรื่องราวทางการเมืองมาสร้างเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นนั้น ผู้วิจัยได้รับคำตอบว่า

> เพื่อที่จะบันทึกการกระทำของบุคคลที่เป็นผู้มีอำนาจในยุคสมัยนั้นๆ ว่าใช้อำนาจยังไง เขามีความสำคัญกับผู้เกี่ยวข้องยังไง เขามีความขัดแย้งอย่างนั้นไหม เป็นที่น่ายกย่องไหม แสดงออกในรูปนั้น เป็นที่น่าสรรเสริญไหม หรือเป็นที่น่าตำหนิ มันจะมีในนั้นบอก เพราะฉะนั้นให้เขารู้ว่าถ้าบันทึกในหนังสือในจดหมายเหตุมันก็ถูกปิด ใส่ตู้ ถ้ามันมีที่เจดีย์ที่โบสถ์ ที่วัดมันไม่ถูกปิด (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ช่างทองร่วงได้พูดถึงเบื้องหลังแนวคิดการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองว่า "การล้อมีธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่ง ส่วนมากคนที่ล้อกันจะเสมอกัน คนต่างศักดิ์ต่างวัยกันจะล้อกันไม่ได้ ต้องมีอะไรบางอย่างที่รู้ทันกัน รู้กึ๋นกัน มองทะลุกันถึงจะล้อได้ ไม่อย่างนั้นล้อไม่ได้ ต้องเอาตัวรอดได้" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าการที่ช่างทองร่วงเลือกที่จะวิจารณ์การเมืองผ่านปูนปั้นที่ตนเองถนัดนั้นเป็นเพราะปูนปั้นมีความคงทนถาวร สามารถข้ามผ่านกาลเวลาได้ ดังนั้นสารที่ช่างต้องการจะบอกกล่าวจึงสามารถสื่อไปยังคนรุ่นหลังได้ด้วย ดังที่ช่างทองร่วงได้บอกว่า "ให้ปูนมันพูด ปูนพูดได้ตลอดเวลา" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) จากการสังเกตพบว่าพื้นที่ที่ช่างทองร่วงปั้นภาพล้อการเมืองไว้นั้นมีอยู่ทั่วไปทั้งในที่สาธารณะที่ผู้คนมองเห็นได้ง่าย เช่นภาพ 14 ตุลาตรงหน้าบันศาลาบุญประคอง ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร หรือในที่ที่ต้องอาศัยการสังเกต อย่างรูปปั้น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ตรงบริเวณฐานพระหลวงพ่อดู่ทองวัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นต้น

ภาพที่ 30
ปูนปั้นบันทึกเหตุการณ์บ้านเมือง

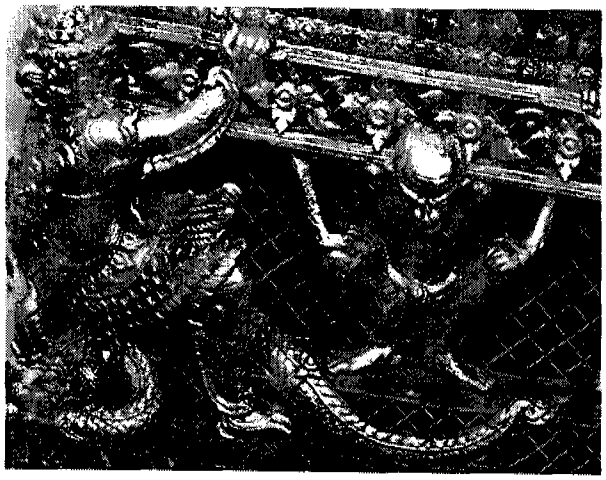

ผู้แบกรับภาระแผ่นดินที่แท้จริงคือ ชาวบ้าน ซึ่งมักถูกหลอกให้เชื่อว่าพวกเจ้านายที่กดขี่มาตลอดคือเทวดาที่มาช่วยแก้ปัญหา หากแท้จริงแล้วนักการเมือง ขุนนาง ข้าราชการ ก็คือยักษ์มาร ซึ่งมุ่งหน้าทำงานให้แผ่นดินโดยคิดถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่เท่านั้น (ฐานพระหลวงพ่ออู่ทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร)

ภาพที่ 31

ปูนปั้นล้อการเมืองเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

อดีตนายกรัฐมนตรีสวมหัวหมา สัญลักษณ์ของการตระบัดสัตย์เมื่อเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และมีภาพนักการเมืองฝีปากกล้าคนหนึ่งหัวเราะอย่างสาสมใจที่สามารถจุดชนวนให้ทหารและนักการเมืองปะทะกันได้ (ฐานพระพรหม สถานีรถรางไฟฟ้า เขาวัง)

ภาพที่ 32

ปูนปั้นบันทึกเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

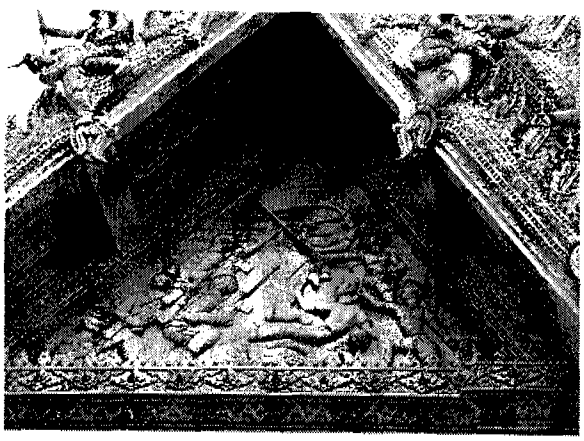

14 ตุลาคม 2516 บันทึกการต่อสู้ของประชาชนผ่านรูปปูนปั้นที่หน้าบันศาลา นางสาวอัมพร บุญประคอง วัดมหาธาตุวรวิหาร

งานประติมากรรมปูนปั้นล้อการเมืองและสังคมนี้เป็นแนวความคิดที่ช่างทองร่วงได้นำเสนอผลงานศิลปะเชิงวิพากษ์เรื่องการเมืองการปกครอง โดยภาพที่ปั้นออกมาได้สะท้อนความสนใจการเมืองของศิลปิน และการแสดงออกโดยสื่อผ่านผลงานประติมากรรมปูนปั้นนั้น ทำให้งานปูนปั้นเป็นศิลปะเพื่อสังคม เพื่อประชาชน ซึ่งช่างทองร่วงได้เคยกล่าวไว้ว่าปูนปั้นเป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นของส่วนรวม การปั้นภาพล้อเลียนไม่ได้ก่อให้เกิดความตลกขบขันเท่านั้น แต่ยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์การเมือง และกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดทางการเมืองด้วยในขณะเดียวกัน เมื่อผู้ชมได้รับชมก็จะได้รับแง่คิดที่แฝงไว้ด้วย ดังเช่น

> ภาพที่ฐานพระ ลองสังเกตดูจะเห็นว่าคนที่แบกฐานจะเป็นผู้ที่ไม่แต่งองค์ทรงเครื่องใดๆ เป็นคนธรรมดา แต่คนที่แต่งองค์ทรงเครื่องนั่นแหล่ะที่ไม่ได้แบกฐาน เพียงแต่จับเอาไว้เฉยๆ นั่นก็หมายความว่าชาวบ้านธรรมดานั่นแหล่ะที่แบกแผ่นดินไว้ แบกภาระเต็มที่เลย ชาวบ้านรับเข้าไปเต็มเปาไม่มีทางปฏิเสธไปไหนเลย แล้วไม่มีอสรพิษคอยดูหน้าดูหลังด้วย นั่นแสดงว่า ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองไปอยู่กับพวกนี้ พญาครุฑ พญายักษ์ พวกเหล่านี้ พวกชีสิบทั้งปวง กินผลประโยชน์มากกว่าคนอื่นที่เคยมีเพลงสมัยหนึ่งเขาว่าทำงานทั้งวันได้พันห้า เดินไปเดินมาได้ห้าพัน อะไรที่เขาร้องกัน (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

หรือ

> รูปคึกฤทธิ์ที่วัดมหาธาตุก็ให้ข้อคิดว่าคนเป็นนายกต้องเสียสละ ต้องรับผิดชอบงานที่หนักมาก คนเราต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานทุกคน มีภาระต้องรับผิดชอบ ใครมีหน้าที่อะไรก็ควรทำหน้าที่นั้นให้ดีที่สุด หรือรูปฤาษีอ้วนก็ทำให้เราได้ข้อคิดว่าสิ่งไหนควรไม่ควร เป็นพระดาบสก็ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะไม่เหมาะสมกับความเป็นดาบส ให้ข้อคิดว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ เป็นดาบสไม่ควรฆ่าสัตว์ ควรอยู่ในศีลในธรรม ไม่ควรทำตัวไม่เหมาะสม (รัตนา นิลผึ้ง, สัมภาษณ์)

บทบาทหน้าที่อีกประการหนึ่งที่แฝงมากับการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองนี้ก็คือหน้าที่ในการบันทึกประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งบันทึกนี้สามารถสะท้อนภาพเหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยต่างๆ ได้ เพราะเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากสภาพสังคมในสมัยต่างๆ และยังสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ของคนในสังคมที่มีต่อเรื่องราวการเมืองได้ด้วย บันทึกนี้จึงเป็นเสมือนสิ่งที่ใช้อ้างอิงเหตุการณ์การเมืองได้เป็นอย่างดี และยังอาจก่อให้เกิดการสืบค้นต่อไปได้ ดังคำพูด "การนำเสนอของช่างทองร่วงนั้นเขาทำได้เหมือนบุคคลจริง เห็นแล้วจะรู้ว่าเป็นใคร เช่น เปรม

คึกฤทธิ์ ซึ่งทำให้คนที่มาเห็นเกิดความสงสัย และสืบค้นเรื่องราวในภาพนั้น การสืบค้นนี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ซึ่งก็จะบรรลุความตั้งใจของคนปั้น" (นิยม นิลผึ้ง, สัมภาษณ์)

การทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองนี้เป็นการควบคุมทางสังคมทางหนึ่ง (Social Control) ดังที่ล้อม เพ็งแก้วกล่าวว่า "เป็นการควบคุม ก็ควบคุมสังคมไม่ให้คนมันทำเลวมากนัก ให้สังคมเป็นยังไงก็มีลักษณะกล่อมเกลา ดูแล คัดค้าน คัดค้านก็คือ Sanction อะไรทำไม่ดีก็ไปปั้นรูปเอาไว้ อย่างเป็นต้นว่าปั้นรูปบิ๊กสุไว้ ใส่หัวหมามั่ง ปั้นรูปชวนไถนา นี่คือลักษณะคัดค้านสังคม คัดค้านอย่างแรก" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

ปูนปั้นเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นโดยศิลปินในฐานะผู้รับรู้และวิพากษ์วิจารณ์การเมือง การวิพากษ์การเมืองผ่านงานปูนปั้นนี้มีลักษณะที่ต่างจากสื่ออื่น เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ คือเป็นการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีสุนทรียะ โดยผ่านการตีความของช่างฝีมือออกมาเป็นเรื่องราวที่ซ่อนความหมายไว้อย่างแยบยล ซึ่งคนดูก็จะได้รับรู้ทั้งความงดงาม ความขบขัน ตลอดจนแง่คิดทางการเมืองไปในขณะเดียวกัน โดยเนื้อหาปูนปั้นจะสอนและกระตุ้นจิตสำนึกทางการเมืองของผู้ชมไปด้วยในขณะเดียวกัน ดังที่ล้อม เพ็งแก้ว บอกว่า "การเมืองเป็นความชั่วร้ายที่จำเป็น การวิจารณ์จะทำให้คนรู้ทันมากขึ้น คนส่วนใหญ่จะได้ไม่เลือกเขาในวันข้างหน้า เพราะฉะนั้นศิลปะมันสอน มันสอนคนส่วนใหญ่ ไม่ใช่ไปสอนนักการเมือง นักการเมืองสอนเขาไม่ได้ สอนประชาชน เมื่อประชาชนเข้าใจแล้วอาจจะดีขึ้น" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

การวิพากษ์วิจารณ์การเมืองผ่านงานปูนปั้นนี้ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคม กล่าวคือเป็นการแสดงความคิดเห็น และสะท้อนภาพสังคมที่ควรได้รับการแก้ไข และการบอกเล่าเรื่องราวทางการเมืองได้อย่างน่าสนใจนี้ยังทำให้ผู้ชมเกิดจินตนาการร่วม และเกิดความคิดที่หลากหลาย อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบการเมืองไทยต่อไป และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ปูนปั้นล้อการเมืองนี้เป็นการขยายศิลปะจากโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ไปสู่ชีวิตประจำวันของผู้คนจริงๆ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ "ศิลปะเพื่อการรับใช้ชีวิต" อย่างแท้จริง

3.3 <u>หน้าที่ในการช่วยสืบทอดวรรณกรรมที่สำคัญของไทย</u>

ผลงานที่ช่างถ่ายทอดออกมาเป็นงานปูนปั้นนั้น มักมีที่มาจากเรื่องราวในวรรณคดีที่สำคัญของไทย เช่น ภาพปูนปั้นตอน "หนุมานเข้าห้องนางวารินทร์" "วิรุณจำบังหลบหนุมาน" "ศึกมังกรกัณฐ์" "ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5" จากเรื่องรามเกียรติ์ ภาพนางสินสมุทรจากเรื่องพระอภัยมณี เป็นต้น หรือตำนานเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้ประชาชนที่อ่านหนังสือไม่ออกได้เข้าใจ การนำเอาเรื่องราวในวรรณคดีซึ่งได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมานำเสนอในรูปแบบศิลปะที่สื่อด้วยสายตานั้นมีความแตกต่างจากงานเขียน ซึ่งผู้อ่านต้องใช้ทักษะการอ่านในการรับรู้เรื่องราว

แต่สำหรับภาพปั้นนั้น สารที่สื่อออกมาจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นจับต้องได้และยังสามารถสื่อสารอารมณ์ได้ด้วยในขณะเดียวกัน ผู้ชมสามารถรับรู้เรื่องราวได้จากการมองเห็น

ภาพที่ 33
ปูนปั้นภาพนางสินสมุทรจากเรื่องพระอภัยมณี

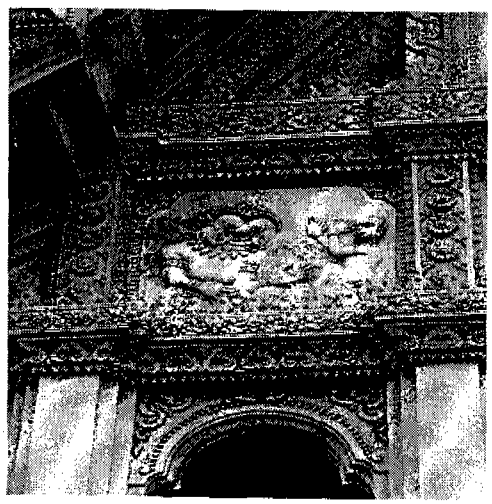

ปูนปั้นภาพนางสินสมุทรจากเรื่องพระอภัยมณี ศาลานางสาวอัมพร บุญประคอง วัดมหาธาตุวรวิหาร

ภาพที่ 34
ปูนปั้นภาพหนุมาน

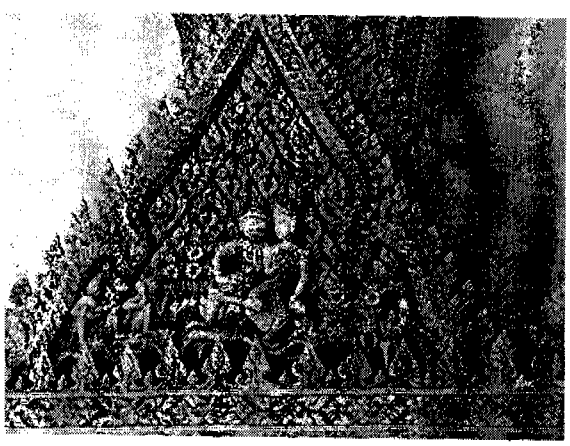

ปูนปั้นภาพหนุมานเข้าห้องนางวารินทร์ วัดพลับพลาชัย

บทบาทหน้าที่นี้ของงานปูนปั้นแสดงถึงนัยยะ "ศิลปะต่างส่องทางให้แก่กัน" โดยช่างได้ถ่ายโยงเนื้อหาในวรรณคดีมาสู่ผลงานปูนปั้น (Intertextuality) กล่าวคือ ปูนปั้นได้นำเอาเนื้อหาหรือ "ตัวบท" (text) ในวรรณคดีมาใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับปั้นแต่งตามจินตนาการ โดยการเรียบเรียงความรู้ความคิดที่ถักทอสืบสานอยู่ในสังคมซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วไปใช้ในงานปั้นซึ่งเป็นการบรรยายเรื่องเพื่อให้ผู้ชมรับรู้เรื่องราวและความงามได้ด้วยตา ปูนปั้นจึงเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างตัวบทต่างๆ ทำให้เกิดการสืบทอดและแพร่หลายยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการหยิบยกเนื้อหาซึ่งผู้ชมมีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีอยู่แล้วมาปั้นนี้ จะทำให้ผู้ชมที่ได้รับชมภาพปูนปั้นนั้นรำลึกเรื่องราวนั้นๆ ได้ เมื่อรำลึกถึงเรื่องราวนั้นบ่อยๆ ก็จะเกิดเป็นความคุ้นเคย และเมื่อเห็นงานบ่อยๆ ก็จะเกิดการรับรู้ได้โดยง่าย ซึ่งความคุ้นเคยเป็นเวลานานนี้จะทำให้เกิดการซึมซับและเกิดความซาบซึ้งในที่สุด ด้วยเหตุนี้ศิลปะปูนปั้นจึงมีส่วนช่วยดำรงและสืบทอดสุนทรียะของงานวรรณกรรมให้คงอยู่ในสังคมและในการรับรู้ของคนในชุมชนด้วยในขณะเดียวกัน

3.4 <u>หน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสืบค้นด้านอารยธรรม ใช้เป็นพยานหลักฐานด้านโบราณคดีได้</u>

จากการสัมภาษณ์พบว่างานปูนปั้นนั้นเป็นหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดี โดยช่างสามารถใช้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลหาร่องรอยประวัติของศิลปะปูนปั้นได้ ดังคำพูดต่อไปนี้

> เมื่อคราวที่ไปซ่อมวัดพระแก้ว เราก็ไปรื้อของเก่า ปรากฏว่ามีปูนตั้งอิ้ว[5] ซ่อมไว้แล้ว แล้วในปูนตั้งอิ้วไปก็เป็นปูนตำแบบนี้ เป็นปูนโบราณ แต่ยังแข็งอยู่ ก็เลยยืนยันได้ว่ารัชกาลที่ 3-5 ใช้ปูนปั้นตัวนี้ เมื่อมีการปั้นปูนพอกเข้าไปเรื่อยๆ เป็นชั้นๆ ในรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 ในสมัยที่ครูพิณไปซ่อมแล้วมาสมัยที่ผมไปซ่อมนี่ รื้อเข้าไปก็จะเป็นชั้นๆ ทำให้เราหาหลักฐานได้ว่างานปูนมันมีอะไรมากั้น หลังสมัยรัชกาลที่ 3 นี่มีปูนจีนเข้ามาซ่อมคือปูนน้ำมันตั้งอิ้ว ถ้าตากแดดตากฝนแล้วคุณภาพจะไม่ดี สู้ตัวนี้ไม่ได้ (ทองร่วง เอมโอษฐ์,สัมภาษณ์)

หรือ

---

[5] ปูนน้ำมันตั้งอิ้ว เป็นปูนสดแบบจีน ใช้น้ำมันเป็นส่วนผสม เป็นปูนที่ไม่เหมาะกับสภาพทนแดดทนฝน เหมาะสำหรับการใช้ภายในอาคาร เพราะมีส่วนผสมของน้ำมันที่ยึดเกาะกับวัตถุแห้งๆ ได้ดีกว่าที่ที่มีความชื้น หากนำไปใช้ในที่ที่ถูกแดดถูกฝนมากๆ จะเกิดการยืดหดตัวมากเกินไปจนเกิดรอยร้าวบริเวณรอยต่อได้

> ผมได้เข้าโครงการวัดพระแก้ว ตำแหน่งหัวหน้าช่างถอดพิมพ์ใส่ลาย ตอนแรกที่เข้าไปก็ต้องศึกษาดูว่าอันไหนเป็นงานซ่อม อันไหนเป็นงานเดิม ก็วิเคราะห์กันดูกับกลุ่มช่างด้วยกัน วัดพระแก้วมีการซ่อมมาเรื่อยๆ การใช้วัสดุก็จะต่างกัน เช่น แต่เดิมโบราณใช้ปูนตำแบบเดียวกับที่เราใช้ แต่ก็มีบางช่วงที่เขาซ่อมแล้วใช้ปูนน้ำมันตั้งอิ้ว เราก็เคาะดูแล้วพยายามถอดแบบออกมาให้เหมือนของเดิมจริงๆ (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

เนื่องด้วยปูนปั้นเป็นสื่อที่มีความคงทนถาวร ปูนปั้นจึงสามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดี สามารถใช้สืบค้นเรื่องราวในอดีตได้ ปูนปั้นไม่เพียงแต่สามารถสืบค้นวัสดุที่ใช้ในการทำในอดีตได้เท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานที่สามารถใช้สืบค้นลวดลายในอดีตได้อีกด้วย จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่าในอดีตช่างมักไปเรียนรู้ลวดลายการปั้นปูนตามวัดเก่าๆ ในสมัยอยุธยา เช่น วัดสระบัว หรือวัดไผ่ล้อม เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในลักษณะ "ครูพักลักจำ" เพื่อนำมาใช้ฝึกหัดเป็นพื้นฐานในการปั้นปูน ทั้งนี้เพราะปูนปั้นเป็นสื่อวัตถุที่มีความคงทน สามารถทนแดดทนฝนผ่านเวลานับเป็นร้อยปีได้ ลวดลายในอดีตจึงยังคงอยู่เพื่อให้ช่างรุ่นต่อมาสามารถใช้สืบค้นลวดลายจากผลงานจริงได้ เพราะแต่ก่อนนั้น ยังไม่มีการบันทึกความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้ต่างๆ จึงบรรจุอยู่ในผลงานที่สามารถข้ามผ่านกาลเวลาได้ ซึ่งในเรื่องนี้นั้นช่างสมบัติ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> ได้ไปดูลายที่วัดสระบัว แล้วสังเกตเห็นว่าลายที่ฐานเสมาทิศต่างๆ นั้นไม่เหมือนกัน คือ ลายมุมฐานของเสมาหนึ่งจะเป็นลายธรรมดา ไม่ซับซ้อนแต่พอเดินไปดูที่เสมาอีกทิศหนึ่งลายก็เพิ่มความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ จนเมื่อเดินมาบรรจบที่เสมาสุดท้ายลายยิ่งมีความสลับซับซ้อนขึ้น (สมบัติ พูลเกิด, สัมภาษณ์)

และจุดนี้เองที่เป็นจุดให้ช่างสมบัติ หัดเขียนลาย วาดลายโดยเริ่มจากลายพื้นฐานธรรมดาที่ฐานเสมาแล้วค่อยๆ พัฒนาฝีมือวาดเป็นลายที่ซับซ้อนขึ้นได้

3.5 <u>หน้าที่ในการโยงใยสมาชิกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม</u> (Socialisation)

เนื่องด้วยปูนปั้นเป็นงานที่เกิดขึ้นจากฝีมือของช่างในท้องถิ่น งานปูนปั้นจึงเป็นที่บรรจุสารที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ ออกมาผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ ให้ผู้ชมได้เห็น รับรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม และซึมซับโลกทัศน์ที่ช่างได้สื่อเอาไว้อย่างแนบเนียน ค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่สื่อออกมานั้นถือเป็นคุณค่าส่วนหนึ่งที่ช่างได้นำเสนอหยิบยื่น และปลูกฝังให้กับสมาชิกในสังคมถือเป็นแบบแผนที่โยงใยสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่นำไปสู่กรอบวิถีชีวิตและสังคม โดยการสอนให้สมาชิกในสังคมรู้จักวัฒนธรรมของชุมชนทางอ้อม ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าปูนปั้นมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับระบบ

ความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ความกตัญญูกตเวที และการทำความดีละเว้นความชั่ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1 ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ปูนปั้นไม่เพียงแต่รับใช้พระศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังรับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย นารายณ์ทรงครุฑเป็นลวดลายที่เราสามารถพบเห็นได้ตามวัดที่มีความสำคัญซึ่งพระมหากษัตริย์เคยเสด็จฯ มา ภาพนารายณ์ทรงครุฑจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างหนึ่ง เพราะตามระบบความเชื่อแล้ว เราถือว่าพระมหากษัตริย์ก็คือพระนารายณ์ที่อวตารลงมาเพื่อปราบยุคเข็ญ และพระนารายณ์ก็มีครุฑเป็นพาหนะ ซึ่งช่างทองร่วงอธิบายให้ฟังว่า

> ข้อตกลงของพระนารายณ์กับครุฑที่รบกันแล้วไม่แพ้ชนะกัน ก็เลยทำข้อตกลงสงบศึก ครุฑมีข้อเสนอว่าตามปกติแล้วครุฑต้องอยู่เหนือพระนารายณ์ แต่ถ้าพระนารายณ์จะไปไหนครุฑจะเป็นพาหนะให้พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระราม พระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นพระรามที่อวตารมาจากพระนารายณ์เพื่อมาปราบยุคเข็ญ เพราะฉะนั้นเวลาพระมหากษัตริย์จะไปไหนก็จะต้องมีธงครุฑติดไว้ที่หน้ารถ แต่เมื่อเสด็จลงจากรถแล้ว คนขับรถก็ต้องรีบไปชักธงออกมา เมื่อท่านเสด็จเข้าไปในวังแล้ว ครุฑก็จะอยู่เหนือกว่าคืออยู่บนหน้าจั่วตามข้อตกลงตามคตินิยม (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

จากคำพูดข้างต้นจะได้ว่าการปั้นครุฑซึ่งเป็นสัญลักษณ์เหนือที่ประทับของพระมหากษัตริย์นั้นช่วยเสริมความเชื่อในเรื่องนารายณ์อวตาร ซึ่งเป็นระบบความเชื่อของคนไทยมาช้านาน ปูนปั้นเป็นสื่อที่แสดงความคิดความเชื่อออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อให้คนรับรู้ได้ด้วยการดูและเท่ากับเป็นการโยงใยให้เกิดการผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม

3.5.2 ความกตัญญูกตเวที

ภายในกลุ่มช่างนั้น จะมีช่างส่วนหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้มาจากครูช่างในอดีต และช่างบางคนที่อาศัยการเรียนรู้ลวดลายในลักษณะ “ครูพักลักจำ” จากวัดโบราณ เช่น วัดสระบัว วัดไผ่ล้อม หรือวัดเขาบันไดอิฐ เป็นต้น ไม่ว่าช่างคนไหนจะมีครูเป็นตัวตนหรือไม่ ช่างทุกคนก็ถือว่าตนเองมีแหล่งความรู้ที่อ้างอิงได้ ไม่เพียงเท่านั้น ช่างยังคิดด้วยว่าลายไทยนั้นมีครูคอยกำกับอยู่ ดังที่ช่างบาหยันเล่าว่า “มีช่างอยู่คนหนึ่ง เขาอยู่บ้านลาด เข้ามายึดอาชีพนี้เพราะไม่รู้จะไปทำอาชีพอะไร ขึ้นไปปั้นกระหนกเขาด่าเลย ปั้นเท่าไรๆ ก็ไม่ได้ เลยใช้คำด่า

หยาบๆ ออกมา พอตกกลางคืนไม่รู้ว่าอะไรไปทับ แกร้องลั่นเลยว่าผมกลัวแล้วๆ ตั้งแต่วันนั้นถึงวันนี้ไม่จับปูนปั้นอีกเลย" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

เมื่อตระหนักถึงความสำคัญของการมีครูเช่นนี้ ช่างจึงจัดพิธีไหว้ครูขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูกตเวทีของช่างที่มีต่อครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นผู้ประสิทธิประสาทวิชาให้

> เราไหว้ครูทุกปี ทำที่บ้านแหล่ะ เราจะไหว้ครูใหญ่ก่อนตอนเดือนเมษา คำว่าบูชาครูนี่หมายถึงทุกครูที่เราเคารพนับถือ ที่เราได้วิชามา รวมถึงการไปมองของเก่าแล้วมาทำด้วย อันนี้มันสำคัญนะ การเคารพคือการอ่อนน้อมถ่อมตน นั่นเป็นสิ่งที่ดี แล้วเมื่อลูกศิษย์เห็นเราบูชาครู เคารพครู ลูกศิษย์ก็ไม่กล้ากระด้างกระเดื่อง แล้วลูกศิษย์ของลูกศิษย์ก็เหมือนกัน ทำแล้วมีความเจริญ เป็นสิ่งดีนะ เป็นสมบัติชิ้นหนึ่งที่สำคัญที่ควรมอบต่อๆ กันไป เพราะไม่มีใครที่เกิดมาโดยไม่มีครู (สำรวย เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ
>
> สมมติวันนี้จะไปปั้นหน้าเทพหน้ายักษ์ เราก็ยกมือไหว้บอกเจ้าที่เจ้าทาง บอกเทพาอารักษ์ว่าจะปั้นแล้วนะ ขอให้เจ้าของวัดเจ้าของวาชอบ บอกครูบาอาจารย์ที่เป็นครูพักลักจำว่าปั้นรูปเทพแล้วให้เขาชอบ พอปั้นออกมา เขาชอบหมดแหล่ะ เราต้องบอกนะ ของพวกนี้ครูแรงนะ หมายถึงว่า ถ้าทำไม่ดีครูจะเข้าตัวเรา จะเกิดบ้า พอปั้นๆ ไปจิตจะเตลิด จะเคลิ้มไปเลย พอถึงปีก็ต้องไหว้ครู เขาก็จะเขียนใบบูชาครูให้เรา แล้วเราก็ซื้อ ปูปลามาไหว้ ไหว้ทั้งครูในปัจจุบันและครูที่ล่วงลับไปแล้วที่เราไปเอาลายเขามา อย่างวัดสระบัว วัดไผ่ล้อม เขาปั้นมาหลายสมัยแล้ว ก่อนเราจะไปดูลายนะเราก็ต้องไปปักธูปขอเขาก่อน บอกเขาว่าลูกขอลายไปปั้นนะ อย่าให้ขัดให้ข้องอะไร ลูกไม่ได้มาทำอะไร ของานไปปั้น เวลาเราไม่ไหว้เราก็ไม่สบายใจกลัวเขาจะโกรธ ทำแล้วก็สบายใจ ไปทำที่ไหนก็ไม่เคยขัดข้อง (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

การไหว้ครูเป็นสิ่งที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวที เป็นส่วนที่โน้มน้าวจิตใจคนเราให้รักษาความดี รักษาความรู้ให้สืบเนื่องไปด้วยดี อีกทั้งยังจูงใจให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง และยังเป็นการแสดงความเคารพต่อและสำนึกในบุญคุณครูบาอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้ทั้งผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่

เป็นค่านิยมที่ดีงามในสังคมซึ่งได้รับการสั่งสมและสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเป็นทั้งกระบวนการทางวัฒนธรรมและการอบรมสั่งสอนวิถีปฏิบัติที่คนในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับและถือปฏิบัติกันมาไปในขณะเดียวกัน

3.5.3 <u>การทำความดีละเว้นความชั่ว</u>

ในส่วนของช่างในฐานะผู้ส่งสาร (Sender) ที่เป็นผู้เข้ารหัสความหมายของสิ่งที่ต้องการสื่อ ปูนปั้นเป็นงานที่ให้ทั้งความรู้สึกทางสุนทรียภาพ ให้ทั้งความรู้สึกประเทืองปัญญาของผู้ดู ตลอดจนจูงใจให้ผู้ดูละกรรมชั่ว ประกอบกรรมดี ซึ่งช่างได้สื่อออกมาผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ "เราทำให้เป็น 360 องศา แล้วแต่ใครจะอ่านจะมองเห็นอย่างไร" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

เนื้อหาความคิดที่ช่างนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานนั้นล้วนแล้วแต่มาจากข้อคิด คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาพชาดก หรือภาพปริศนาธรรม ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อ และค่านิยมของสังคมไทยมาช้านาน เนื้อหาที่ช่างนำเสนอนั้นไม่ได้สื่อออกมาตรงๆ แต่จะแฝงเร้นอยู่ตามสัญลักษณ์ต่างๆ ดังเช่นที่ช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ บอกไว้ ซึ่งสรุปความได้ว่า สถูปเจดีย์ ซึ่งตรงฐานจะมีการประดับตกแต่งมาก และการประดับตกแต่งนี้จะค่อยๆ ลดลงเมื่อสูงขึ้นไป จนกระทั่งเหลือเพียงยอด ซึ่งรูปทรงและการประดับตกแต่งนี้มีความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่นั่นคือ การประดับตกแต่งหมายถึงกิเลส รูปทรงที่สูงขึ้นและการประดับตกแต่งที่น้อยลงก็หมายถึงการค่อยๆ ละกิเลส จนไปสู่จุดสูงสุดคือนิพพาน ความหมายที่สื่อผ่านสัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนเป้าหมายแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ ความหลุดพ้น ความสงบสูงส่ง ความลึกซึ้งงดงามของจิต ซึ่งเป็นการประสานอย่างลงตัวระหว่างความดีงามจากเรื่องราวเนื้อหาของพุทธะ และความดีงามจากความเป็นระเบียบของรูปทรงและการตกแต่ง ความดีงามเหล่านี้ได้ขัดเกลาผู้ดูให้ละเอียดอ่อน และชักจูงโน้มนำไปสู่ความดีงามที่สูงขึ้นกว่าเดิม หรือ ที่นิยม นิลผึ้ง กล่าวถึงการปั้นปูนประดับโบสถ์เมียน้อย เมียหลวงที่วัดเขาบันไดอิฐ ซึ่งสรุปความได้ว่าโบสถ์เมียน้อยมีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นอย่างเต็มที่ ในขณะที่โบสถ์เมียหลวงแทบไม่มีการะดับประดาอะไรเลย ซึ่งสื่อความหมายว่าเมียน้อยต้องแต่งตัวให้สวยงามเสมอ เป็นเสมือนกิเลสที่ทำให้ผู้ชายหลงใหล ในขณะที่เมียหลวงไม่จำเป็นต้องสวยก็สามารถมัดใจชายไว้ได้

ภาพที่ 35

โบสถ์เมียน้อย เมียหลวง

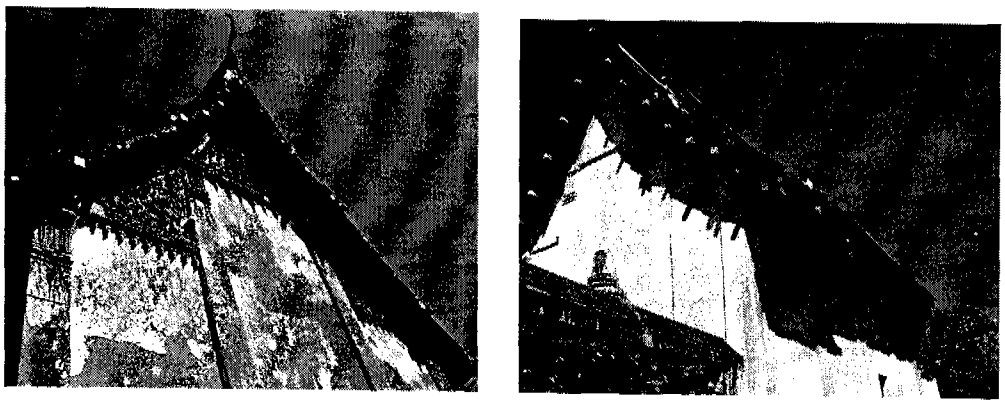

โบสถ์เมียน้อย (ซ้าย) และโบสถ์เมียหลวง (ขวา) วัดเขาบันไดอิฐ

ไม่เพียงแต่การนำเสนอเนื้อหาค่านิยมทางธรรมเท่านั้น สำหรับช่างทองร่วงแล้ว ช่างยังได้สอดแทรกเนื้อหาที่สะท้อนคุณธรรมของการเป็นนักการเมือง ข้าราชการที่ดีซึ่งเป็นเนื้อหาทางโลกในรูปแบบปูนปั้นล้อการเมืองด้วย ดังเช่น ปูนปั้นศึกฤทธิ์แบกฐานชุกชี บริเวณฐานพระหลวงพ่อโต วัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งสื่อถึงภาระหน้าที่ของการเป็นนายกรัฐมนตรีที่ต้องแบกแผ่นดินไว้ตลอดเวลาตามที่ช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ ในขณะที่ช่างบางคนอย่างช่างเฉลิม พึ่งแตง กลับคิดที่จะนำเสนอแต่ภาพที่เป็นแบบแผนเดิมซึ่งได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่อยุธยา เนื่องจากคิดว่าคนดูสามารถรับรู้เนื้อหาได้มากกว่า "ผมก็ไม่ค่อยชอบพวกล้อการเมือง มันเป็นยุคสมัย พอนานไปแล้วก็ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ถ้าเราทำตามประเพณี คนดูก็รู้อยู่แล้วว่าเป็นเรื่องอะไร วรรณคดีพวกรามเกียรติ์ กินนรก็ไม่ต้องอธิบาย แต่อยู่ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาแล้วสวยไหม มันอยู่ตรงนั้น" (เฉลิม พึ่งแตง, สัมภาษณ์)

สำหรับผู้ชมนั้น งานปูนปั้นที่สะท้อนการทำความดีผ่านเรื่องราวต่างๆ เช่น ภาพชาดก หรือภาพปริศนาธรรม ก็มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้ที่พบเห็นคิดอยู่ในกรอบของการทำความดีละเว้นความชั่วซึ่งเป็นระบบค่านิยมของสังคมได้ ดังคำพูด "ภาพที่สื่อออกมาช่วยให้เราสงบขึ้นได้ พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ทำให้เราอยากอยู่ในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ สามารถโน้มน้าวจิตใจเราให้หันไปทำความดีได้ เห็นแล้วเราก็อยากเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี" (รัตนา นิลผึ้ง, สัมภาษณ์) หรือ "เราเห็นแล้วก็เกิดความเคารพ เกิดศรัทธาที่จะทำดี" (เสกสรร ศรีจันทร์, สัมภาษณ์)

การถอดรหัสค่านิยม หรือแนวคิดคำสั่งสอนที่ซ่อนอยู่ในงานปูนปั้นในส่วนของผู้รับสารนั้น บางครั้งผู้รับสารงานปูนปั้นอาจต้องคิดพิจารณาไปด้วยในขณะที่ชม เพราะใน

ความสวยงามนั้นช่างได้ซ่อนแง่คิดที่น่าสนใจไว้ผ่านรูปแบบของสัญลักษณ์ต่างๆ และในบางครั้งลวดลายที่ช่างปั้นไว้ก็เพื่อให้เป็นปริศนาเพื่อให้ผู้คนขบคิดหรือสอบถามช่างอันเป็นหนทางของการเกิดปัญญา

> งานทุกอย่างที่ทำเราพยายามทำให้คนดูออกเช่นเดียวกัน ดูออกเรื่องความงาม ส่วนในเรื่องความคิดคนก็ดูออกบ้างไม่ออกบ้าง แล้วแต่คนจะดู แล้วแต่ภูมิของคนที่ดู ถ้าตาเขาแหลมคม เขาสองคนยลตามช่องคนหนึ่งมองเห็นโคลนตม อีกคนตาแหลมคมแลเห็นดาวอยู่พราวพราย ก็มีคนรู้ไม่ใช่ไม่มีคนรู้ แต่ถ้ามีคนไม่รู้มาก งานนี้คนก็ดูไม่ค่อยรู้เรื่อง ต้องมีการอธิบายจึงต้องมีการปั้นที่มันเป็นเรื่องให้เราต้องพากษ์ ถ้าหากว่าเราปั้นแล้วไม่มีสาเหตุให้คนถาม มันก็ขาดอะไรไปอย่างหนึ่ง คือถ้าไม่ปุจฉาแล้วก็ไม่วิสัชนา มันต้องมีปุจฉา มีถาม มันจึงต้องมีคำตอบ เพราะฉะนั้นเราปั้นแล้วมีคนปุจฉา เราก็วิสัชนา เช่น เรามาปั้นเป็นเทวดา แล้วคนมาถามว่าทำไมปั้นเทวดา เราก็อธิบายได้ว่า ที่ปั้นเป็นเทวดาเพื่อให้คนรู้จักเทวดา เพื่อให้คนไหว้เทวดา เพื่อให้คนรู้จักคุณของเทวดา เอ๊ะ เทวดาทำคุณอะไรให้กับเรา ไม่ใช่ เพื่อให้รู้จักว่าคุณธรรมของเทวดามีอะไร คุณธรรมของเทวดาคือ หิริและโอตตัปปะ ถ้าอยากจะเป็นเหมือนเทวดาให้ถือคุณธรรม 2 ข้อนี้ คือมีความละอายต่อบาปและความเกรงกลัวต่อบาป เป็นคุณธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

สำหรับการถอดความหมายงานปูนปั้น ช่างทองร่วงบอกว่า

> อยู่ที่ภูมิปัญญาของคนดู เขาไม่รู้เราก็ว่าเขาไม่ได้ คือให้เขารู้เรื่องไม่ได้สิ่งที่เขาเห็น เช่น เขาเห็นแล้วว่าสวย แต่เขาไม่รู้เรื่องความสวย เขาเห็นแต่ดีไม่ดีเนื้อหามันเป็นยังไง คุณธรรมของมันคุณสมบัติของมัน เขาไม่รู้ นี่เป็นเรื่องที่ต้องศึกษา เพราะฉะนั้นศิลปะทำประการแรกคือต้องสวย เพื่อที่จะดึงดูดให้คนมาดู แล้วดูแล้วจะได้คิด เราก็ต้องซ่อนคุณธรรมเอาไว้เห็นครึ่งหนึ่ง (ทองร่วงเอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

การที่ช่างเลือกที่จะสร้างปริศนาธรรมขึ้นมาให้ผู้รับสารตีความผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยไม่นำเสนอเนื้อหาสารตรงๆ นั้นเท่ากับเป็นการฝึกสับและบริหารปัญญาให้กับผู้รับสาร อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารสามารถตีความได้หลากหลายจากมุมมองของแต่ละคนด้วย

รหัสค่านิยมเป็นการวางแบบแผนชีวิตทางวัฒนธรรม และช่วยปลูกฝังค่านิยมในสังคมให้กับสมาชิก โดยทำให้ผู้ชมเรียนรู้บทบาทที่พึงกระทำของแต่ละคน ตลอดจนแบบแผนจริยธรรมทางสังคม ซึ่งการที่จะถอดความหมายต่างๆ ออกมานั้น ผู้ชมสามารถรับรู้ความหมายได้ในระดับหนึ่ง คือ การทำความดี เพราะสิ่งที่ช่างสื่อจะเกี่ยวข้องกับศาสนา หรือหลักจริยธรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาที่ช่างนำมาจากวรรณคดีที่ผู้คนรู้เรื่องราวเป็นอย่างดีก็มีส่วนช่วยให้ผู้ชมสามารถอ่านความหมายได้เข้าใจขึ้น แต่การรับรู้ความหมายในระดับที่ลึกซึ้งได้นั้น ผู้ชมอาจต้องศึกษาเพิ่มเติมหรือสอบถามจากช่างผู้เข้ารหัสความหมาย แต่อย่างไรก็ตามการตีความหมายต่างๆ นั้นไม่มีความหมายใดความหมายหนึ่งที่ถูกต้องเพียงความหมายเดียว เพราะช่างเปิดโอกาสให้มีการตีความได้หลากหลาย ตามแต่คนดูจะคิด

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าในมิติของหน้าที่ที่สืบเนื่องนั้นมีปัจจัยภายในและภายนอกที่เอื้ออำนวยให้งานปูนปั้นสืบต่อการทำหน้าที่ต่างๆ ได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน

1. ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นกุศโลบายของคนในอดีตที่ใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นกระบวนการรักษางานศิลปะพื้นบ้านไว้ ปูนปั้นที่เห็นจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่ปูนเท่านั้น หากแต่มีสัญญะของความศักดิ์สิทธิ์แฝงเร้นอยู่ในตัวด้วย

ปูนปั้นเป็นสื่อที่มีความเชื่อกำกับอยู่เบื้องหลัง เช่น การต้องครอบครูให้กับผู้ที่เข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์ และการจัดพิธีไหว้ครู ความเชื่อเหล่านี้เป็นรหัสทางวัฒนธรรม (Cultural code) ทำให้ผู้ปั้นไม่กล้ากระทำสิ่งที่อาจเป็นการลบหลู่ เช่น การปั้นในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมอย่างสถานเริงรมย์ เป็นต้น ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังซึ่งมีการส่งผ่านจากช่างรุ่นต่อรุ่นนี้ได้เป็นพลังควบคุม ดูแล และบังคับการสืบต่ออยู่ในตัวเอง และช่วยหล่อเลี้ยงการทำหน้าที่ต่างๆ ของงานปูนปั้น ทำให้ปูนปั้นดำรงอยู่ในขนบและกรอบประเพณีในการปั้น การทำหน้าที่ต่างๆจึงสืบทอดต่อมาได้อย่างต่อเนื่อง

2. การปั้นปูนที่ต้องผ่านการฝึกฝน

การฝึกฝนผู้ปั้นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยให้ปูนปั้นดำรงการทำหน้าที่อยู่ได้ ครูช่างผู้ฝึกฝนได้วางหลักการทำงานไว้โดยถือการ "เอาใจ" เป็นสำคัญ ตามมาด้วย "เอา (ชิ้น) งาน" และ "เอาเงิน" เป็นลำดับ การวางหลักความสำคัญไว้ที่ "ใจ" ผู้ปั้นเป็นอันดับแรก ทำให้ผู้ปั้นเกิดความ "รัก" ในงานที่ทำอย่างแท้จริง กระบวนการปั้นปูนเป็นขั้นตอนที่มีคุณค่าสำหรับผู้ปั้น ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานจากมือทั้งสองข้างของช่างปั้นจึงเป็นการสืบต่อการทำหน้าที่ในระดับปัจเจกของสื่อประเภทนี้เป็นสำคัญ

การปั้นปูนสดเป็นเอกลักษณ์ของปูนปั้นเพชรบุรี การสืบทอดการปั้นปูนด้วยมือโดยไม่ใช้แม่พิมพ์ ทำให้ผู้ปั้นสามารถเกิดการพัฒนาฝีมือ และความคิดอยู่ตลอดเวลา เพชรบุรีจึงเป็นเสมือน "สำนักตักศิลา" ที่ฝึกปรือช่างรุ่นแล้วรุ่นเล่าให้สามารถผลิตผลงานที่น่าชื่นชมจากฝีมือที่ชำชองของตนมากกว่าที่จะทำตามคำสั่งของผู้อื่น ช่างจึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าเป็นของตนเองได้ โดยแปรความหมายเหตุการณ์ สังคม ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ แล้วนำเสนอผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ ลงในงานจนกลายเป็นขุมความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ "อ่าน" และตีความเรื่องราวที่เกิดขึ้น ตลอดจนรับรู้โลกทัศน์ที่ช่างซ่อนไว้อย่างแนบเนียน การปั้นปูนที่สืบต่อกันมานี้จึงทำให้การทำหน้าที่ต่างๆ ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในการฝึกฝนการทำงาน ลูกศิษย์จำเป็นต้องน้อมรับคำสั่งสอนและคำติชมจากครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ โดยลูกศิษย์ต้องเขียนลาย หรือสร้างผลงานตามที่ครูช่างพอใจ เมื่อครูช่างบอกว่า "ใช้ได้" ก็แสดงว่างานของตนเป็นที่พอใจแก่ครูช่างแล้ว แต่หากครูช่างเอ่ยปากว่า "ยังใช้ไม่ได้" นั่นก็หมายความว่าต้องรื้อและเริ่มต้นทำใหม่ ผลงานของลูกศิษย์ที่ผ่านการเจียระไนและคัดสรรจากสายตาของครูช่างนี้ ทำให้ลวดลาย รูปแบบการสร้างผลงาน หรืออัตลักษณ์ของสำนักช่างแต่ละสำนักสามารถสืบทอดต่อไปได้ โดยดำรงอยู่ที่ตัวบุคคลนั่นเอง

3. <u>คุณลักษณะของสื่อที่เป็นสื่อวัตถุ</u> (Material form)

เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่เอื้อต่อการสืบทอดการทำหน้าที่ของสื่อปูนปั้น ความคงทนของเนื้อปูน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปูนปั้นเมืองเพชร ทำให้ปูนปั้นอยู่ได้นานนับ 100 ปี ปูนปั้นจึงสามารถทำหน้าที่สื่อ "สาร" ได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน และสามารถส่งผ่านความคิดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้ รหัสที่ซ่อนความคิด ความเชื่อ และเหตุการณ์ที่บันทึกไว้จึงสามารถข้ามผ่านกาลเวลา และขยายบทบาทหน้าที่ต่อไปได้ยังคนรุ่นต่างๆ ไม่ว่ากาลเวลาจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปเท่าใดก็ตาม

<u>ปัจจัยภายนอก</u>

1. <u>ช่องทางการสืบทอด</u> (Channel/Space of Communication)

ปูนปั้นได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับในด้านการประดับตกแต่งเพื่อการรับใช้พุทธศาสนาอย่างไม่ขาดช่วง โดยงานปูนปั้นจะเป็นส่วนประกอบร่วมในการตกแต่งศาสนสถานอย่างมีสาระ มีความหมาย และมีความเหมาะสม จึงอาจกล่าวได้ว่าปูนปั้นเป็นงานประติมากรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการรับใช้ความต้องการสร้างภาพลักษณ์ของศาสนสถานเป็นสำคัญ อีกทั้งยังมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ศาสนสถานนั้นมีความสำคัญยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้รูปแบบของงานปูนปั้นจึงถูกจำกัดด้วยกรอบที่เป็นขนบนิยมและประเพณี ซึ่งช่างต่างก็คุ้นเคยเป็นอย่างดี วัดจึงยังเป็นช่องทางสำคัญในการสืบทอดขนบนิยมของสื่อประเภทนี้อยู่ ทั้งนี้เนื่องด้วยวัดยังมีความต้องการ

งานประติมากรรมแบบประเพณีนิยมดังกล่าวฝ่ายหนึ่ง กับช่างปูนปั้นยังต้องการยึดการจ้างงานจากวัดเป็นอาชีพอีกฝ่ายหนึ่ง งานประติมากรรมปูนปั้นแบบประเพณีนิยมจึงยังได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ได้เป็นอย่างดี

2. การมีสถาบันใหม่ๆ มารองรับ

การสืบทอดงานปูนปั้นแต่ก่อนเป็นการสืบทอดผ่านช่องทางวัดเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากสำนักช่างที่เกิดขึ้นตามวัดต่างๆ เช่น สำนักวัดพลับ สำนักวัดพระทรง เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีสถาบันศึกษาเกิดขึ้น วัดจึงลดบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาไป และสถาบันการศึกษาได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทด้านการศึกษาแทน แต่ในขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นก็มีส่วนช่วยเอื้ออำนวยให้ปูนปั้นดำรงอยู่ได้ โดยเป็นช่องทางในการสืบทอดทั้งตัวบุคคลที่เป็นช่างและบุคคลที่เป็นผู้ชม แม้ว่าการสืบทอดผ่านสถาบันการศึกษาผ่านรูปแบบวิชาหรือหลักสูตรฝึกอบรมนี้จะไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างช่างปูนปั้นเท่าใดนัก แต่การสอนให้คนรู้จักการปั้นปูนผ่านการปฏิบัติ ก็มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักและรู้คุณค่าในศิลปะประเภทนี้ได้ ซึ่งนักเรียนที่มาหัดปั้นปูนกับช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ ในงานฝึกอบรมที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีจัดขึ้นได้บอกกับผู้วิจัยว่าการลองหัดปั้นปูนไม่เพียงแต่ทำให้เขามีความรู้เรื่องลวดลาย หรือขั้นตอนการปั้นมากขึ้นเท่านั้น การที่ได้สัมผัสงานเหล่านี้ด้วยตัวเองทำให้พวกเขารู้สึกว่างานเหล่านี้เป็นงานที่มีคุณค่า ต้องอาศัยเวลา ความละเอียดอ่อน และความตั้งใจจริงในการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้นขึ้นมา งานปูนปั้นจึงควรเป็นผลงานที่ได้รับการดูแลรักษาและเป็นผลงานที่เป็นน่ายกย่องของเพชรบุรี (ดวงดาว จันทร์แพง และ รัตนชัย แม้นน้อย, สัมภาษณ์) เมื่อคนในท้องถิ่นยังรู้คุณค่าของสื่อประเภทนี้อยู่ ปูนปั้นก็จะสามารถสืบทอดการทำหน้าที่ต่อไปในสังคมได้

หน้าที่ที่หายไป

หน้าที่ที่หายไปเป็นหน้าที่เก่าที่เคยมี ซึ่งในปัจจุบันไม่มีบทบาทในเรื่องนั้นๆ อีกแล้ว จากการสัมภาษณ์พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ในระดับสังคมที่หายไปคือ หน้าที่ในการดึงคนให้เข้าไปสู่พระพุทธศาสนา

เนื่องด้วยบริบททางสังคมของเพชรบุรีในอดีตนั้นมีผู้คนต่างศาสนาเป็นจำนวนมาก เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ศาสนาคริสต์ และศาสนาแต่ละศาสนาต่างก็พยายามทำให้ผู้คนหันมานับถือศาสนาของตน งานปูนปั้นซึ่งเป็นสื่อที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพุทธศาสนาจึงเป็นสื่อหนึ่งที่มีบทบาทในการดึงให้คนเข้ามานับถือพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ด้วยการปั้นลวดลายที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังคำพูดของช่างสมบัติ พูลเกิด ซึ่งสรุป

ความได้ว่า การปั้นเทพชั้นสูง อย่างพระพรหม พระอินทร์ในวัด หรือการปั้นภาพฝรั่งแบก แขกแบก ที่ฐานเสมาวัดสระบัว เพื่อสื่อว่าคนชาติต่างกันก็สามารถเข้ามานับถือศาสนาพุทธได้เช่นกัน ซึ่งในประเด็นนี้ช่างทองร่วงได้กล่าวว่า

> ศิลปะทั้งหลายเป็นสื่อที่จะสอนผู้คน แล้วทำไมถึงต้องสอนเรื่องบนสวรรค์ เพราะเป็นการแย่งชิงมวลชนต่างศาสนา ในยุคนั้นศาสนาพราหมณ์ ฮินดู นับถือเทพพระอินทร์ พระกฤษณะ พระพรหม เมื่อคนในพื้นที่โดยเฉพาะลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลพบุรีเป็นขอม แล้วทางสุโขทัยได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนามาก็แย่งชิงมวลชน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าต้องมีอิทธิฤทธิ์ มีอภินิหาร เอาพระอินทร์เข้ามาฟังเทศน์ เอาพระพรหมเข้ามาถือบาตร เอาพระราหูซึ่งเป็นเทพที่ดุร้ายหรือตัวใหญ่เอามาสยบให้เลื่อมใส เมื่อสื่อปูนปั้นสื่อเรื่องราวเหล่านี้ออกมา คนที่ได้ชมก็จะเห็นว่าขนาดเทพของเรายังไปไหว้ ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า มีความเลื่อมใสว่าขนาดเทพยังมาฟังพระพุทธเจ้าเลย จึงเป็นสงครามแย่งชิงศาสนากัน นอกจากนี้ยังมีการใส่คำสอนต่างๆ เข้าไปด้วย ปูนปั้นทำหน้าที่รับใช้บ้านเมืองโดยใช้ความสวยงามดึงดูดคนให้มาดู มาอ่านเรื่องราวที่นำเสนอในนั้น ถือเป็นงานศิลปะที่รับใช้ชาติ ไม่ได้มีแค่ความสวยงามเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อที่ทำให้ประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนาตามผู้นำของประเทศในยุคนั้นๆ ด้วย ก็เลยเกิดเรื่องราวอภินิหารต่างๆ ขึ้น (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

เมื่อเวลาล่วงเลยไปบทบาทหน้าที่ในการดึงคนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนานั้นก็ค่อยๆ หมดบทบาทลง เพราะช่างปัจจุบันก็รับเอาแต่รูปแบบซึ่งได้แก่ลวดลายมาเท่านั้น ไม่ได้รับเอาแนวคิดเบื้องหลังการปั้นมาด้วย ตามที่ช่างทองร่วง กล่าวไว้ว่า

> เมื่อเวลาเนิ่นนานผ่านมาหลายร้อยปี ช่างจำนวนมากก็ได้ลืมว่าช่างโบราณทำงานเพื่ออะไร ช่างปัจจุบันรับเอาแต่รูปแบบมา เมื่อเห็นเขาปั้นพระนารายณ์ทรงครุฑ ก็ปั้นตามบ้าง ทำไมถึงปั้นนารายณ์ทรงครุฑ บางคนก็รู้บางคนก็ไม่รู้ อย่างเช่น แท่นที่ในหลวงจะประทับ ข้างหน้าจั่วจังจะมีครุฑ รถที่ประทับก็จะมีธงครุฑ นั่นก็คือข้อตกลงของพระนารายณ์กับครุฑที่รบกันแล้วไม่แพ้ชนะกัน ก็เลยทำข้อตกลงสงบศึก ครุฑมีข้อเสนอว่าตามปกติแล้วครุฑต้องอยู่เหนือพระนารายณ์ แต่ถ้าพระนารายณ์จะไปไหนครุฑจะเป็นพาหนะให้ พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระราม พระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นพระรามที่อวตารมาจากพระนารายณ์เพื่อมาปราบยุคเข็ญ เพราะฉะนั้นเวลาพระมหากษัตริย์จะไปไหนก็จะต้องมีธงครุฑติดไว้ที่หน้ารถ แต่เมื่อเสด็จลงจากรถแล้ว คนขับรถก็ต้องรีบไปชักธงออกมา เมื่อท่าน

เสด็จเข้าไปในวังแล้ว ครุฑก็จะอยู่เหนือกว่าคืออยู่บนหน้าจั่วตามข้อตกลงตามคตินิยม เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำแท่นพิธีให้คนเปิดงานยืนพูดแล้วทำครุฑไว้ที่ด้านล่างก็แสดงถึงความไม่รู้เรื่องราวของคนทำ (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ลักษณะการสร้างผลงานที่มีความสวยงามวิจิตรนี้ ในอดีตเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการรับใช้ศาสนา การหยิบยกตำนานเรื่องราวต่างๆ มาปั้นแต่งนั้นก็เพื่อให้คนที่อ่านหนังสือไม่ออกได้เข้าใจและรับรู้เรื่องราว โดยการนำมาผูกติดกับศาสนา เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้น ลายปูนปั้นซึ่งได้รับการปั้นแต่งขึ้นมาด้วยความประณีต จนปรากฏคุณค่าด้านความงามนี้ ยังผลให้ผู้พบเห็นเกิดความประทับใจ เลื่อมใสในศาสนา ปลุกใจให้รู้สึกเป็นหนึ่งเดียว และทำให้รู้สึกเคารพยำเกรงพระมหากษัตริย์ของตน ปูนปั้นจึงเป็นศิลปะที่ใช้ตอบสนองความเชื่อ ศาสนา และผู้มีอำนาจในสังคม ต่อมาเมื่อโรงเรียน หนังสือ และสื่อต่างๆ ได้เข้ามารับหน้าที่นี้ต่อจากงานประติมากรรมในวัดแล้ว การสร้างสรรค์งานปูนปั้นจึงไม่ใช่เป็นการสร้างขึ้นเพื่อใช้ดึงคนให้เข้ามาสู่พระศาสนาอีกต่อไป แต่กลับเป็นเพียงเครื่องประดับศาสนสถานที่ช่างทำต่อๆ กันมา โดยไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขความคิดใดๆ ดังเช่นในอดีต ปูนปั้นจึงเป็นเพียงผลงานที่เป็นเครื่องประดับที่มีความสวยงาม ให้ความเพลิดเพลิน และบ่งบอกความเป็นมาในอดีตเท่านั้น ดังพิจารณาได้จากคำพูดของเด็กซึ่งมีอายุ 12 -14 ปี ที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์มาดังนี้ "ดีที่มีคนปั้นเก็บไว้ให้ลูกหลานดู เขาปั้นได้ดี อย่างรูปพระพุทธเจ้า เราเห็นแล้วก็เกิดความเคารพ เกิดศรัทธาที่จะทำดี เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าพระพุทธศาสนานี่มีมานานแล้ว" (เสกสรร ศรีจันทร์, สัมภาษณ์) หรือ "มีความรู้สึกว่าคนปั้นปูนประดับตามวัดนั้นเก่งมาก รู้สึกชื่นชมฝีมือของช่าง ดูแล้วได้รับความรู้เกี่ยวกับลวดลาย เรื่องราวความเป็นมาต่างๆ ความงดงาม และความเพลิดเพลิน" (พนาลี นิฤนาถ, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันปูนปั้นก็ยังคงดำรงหน้าที่ในการรับใช้ศาสนาอยู่ แม้การทำหน้าที่ในการดึงคนให้เข้ามาสู่พระพุทธศาสนาดังเช่นในอดีตจะหายไปก็ตาม กล่าวคือ ปูนปั้นยังคงทำหน้าที่รับใช้ศาสนาและความศรัทธาของผู้คนในสังคมอยู่ในฐานะเป็นเครื่องประดับตกแต่งตามหน้าบัน ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่าง เรื่องราวทางศาสนาต่างๆ ที่ช่างนำมาจับเป็นภาพ ก็ยังเป็นการสืบสานความคิดความเชื่อของไทยที่มีมาควบคู่กับศาสนา ดังที่พระครูสิริพัชรานุโยค เจ้าอาวาสวัดบันไดทองกล่าวว่า "เป็นการสืบสานประเพณี เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่งดงาม สืบสานประเพณีไทยเราที่มีมาตั้งแต่โบราณ โดยเฉพาะที่วัดต้องมีงานปูนปั้น หรือไม่ก็งานแกะสลักไม้ บ่งบอกว่าชาติกับศาสนานั้นคู่กันมา ปูนปั้นเป็นเหมือนเอกลักษณ์ของวัด เพราะจะมีทุกวัดเลย แล้วแต่ว่าวัดไหนจะมีมากมีน้อย" (พระครูสิริพัชรานุโยค, สัมภาษณ์) อีกทั้งยังเป็นสื่อที่แสดงถึงความศรัทธา ความเลื่อมใส และความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น การปั้นพระพุทธรูป

ดังคำพูด "พระพุทธรูปโบราณเราใช้ปูนปั้นเอา เป็นสิ่งแสดงความศรัทธา ความเลื่อมใส และความเชื่อ คนเข้ามาก็อยากกราบอยากไหว้" (พระครูสิริพัชรานุโยค, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ปูนปั้นยัง "เป็นการเตรียมคน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จิตใจของเขาเกิดศรัทธาเลื่อมใส อ่อนโยนลงก่อนที่จะเข้าไปไหว้พระ วัดจึงเป็นสื่อของการสอนให้คนอยู่ในศีลธรรม และเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา อย่างพระเจ้าสิบชาติ คนแต่ก่อนนี้ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ พอมาเห็นมาดูก็จดจำกันไป" (พระครูสิริพัชรานุโยค, สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่าเมื่อบริบททางสังคมแปรเปลี่ยนไป การทำหน้าที่บางอย่างของงานปูนปั้นก็เลื่อมสลายไปตามกาลเวลา สังคมในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นที่การแย่งชิงมวลชนทางศาสนาดังเช่นในอดีต ในเมื่องานปูนปั้นต้องอยู่ท่ามกลางสถาบันต่างๆ ทางสังคม กาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลต่อบริบทต่างๆ ทางสังคม หน้าที่บางอย่างของงานปูนปั้นจึงได้รับผลกระทบตามไปด้วย

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้ให้บทบาทหน้าที่บางอย่างของงานปูนปั้นหายไป คือ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปูนปั้นเป็นสื่อที่อยู่ท่ามกลางสถาบันต่างๆ เมื่อสถาบันต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป และปูนปั้นไม่สามารถทำหน้าที่บางอย่างเพื่อรับใช้หรือตอบสนองสถาบันนั้นในสังคมได้แล้ว หน้าที่นั้นจึงเสื่อมสลายไปในที่สุด

หน้าที่ที่คลี่คลาย

หน้าที่ที่คลี่คลายเป็นหน้าที่ที่คลายตัวหรือขยับไปจากเดิมไม่เหมือนเดิมทั้งหมด เป็นการปรับประยุกต์หน้าที่เก่าที่มีมาแต่เดิม แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังอิงอยู่กับของเดิม จากข้อมูลที่ได้พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ระดับชุมชนที่คลี่คลายสองประการไปดังนี้

1. หน้าที่ในการสร้างอาชีพขึ้นใหม่ซึ่งแตกออกจากอาชีพเดิม

หน้าที่ที่คลี่คลายเป็นหน้าที่ที่เกิดจากการปรับตัวของงานปูนปั้นให้สอดรับกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นความสามารถของสื่อประเภทนี้ที่ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยยังคงคุณลักษณะเดิมไว้ แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่ไปด้วยในขณะเดียวกัน

แต่ก่อนในการเข้าสู่อาชีพช่างปูนปั้นนั้น ช่างทุกคนต้องผ่านการตำปูนให้ได้ก่อน เพราะการตำปูนถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่ใช้ทดสอบความอดทน ความมีใจรักงานของผู้ปั้น และเป็นการสอนขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้รู้จักวัสดุที่ใช้ทำงานอย่างลึกซึ้ง ดังคำกล่าวที่ว่า

"การตำปูนเป็นด่านแรกที่ทดสอบความอดทนความตั้งใจ เพราะบางคนเข้ามาก็หวังได้เงินอย่างเดียว แต่ไม่ได้รักในอาชีพ เมื่อมาทำงานแล้วก็จะหวังแต่เงินเยอะๆ ไม่ได้คำนึงถึงงานว่าให้ดี มาทำเงินให้ได้เยอะ มาทำเงิน ไม่ได้มาทำงาน" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) หรือ

> การตำปูนจะให้ความอดทน ให้ทักษะว่าเราจะสามารถสร้างวัสดุตัวนี้ขึ้นมาได้หรือไม่ ถ้าเราสร้างวัสดุตัวนี้ขึ้นมาเองไม่ได้ แล้วถ้าเราไปทำงานในที่ต่างจังหวัดซึ่งไม่มีคนตำปูนให้ เราก็ทำงานไม่ได้ ทีนี้ถ้าเราตำปูนไม่เป็น ดูปูนไม่ออก ช่างปั้นจะสั่งให้คนตำปูนไม่ถูก เพราะฉะนั้นช่างทุกคนต้องตำปูนเป็น แม้ว่าจะไม่ตำใช้เอง ก็ต้องตำเป็น (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันการตำปูนมิได้เป็นขั้นตอนสำคัญในฐานะกระบวนการที่ทำให้ช่างได้ซึมซับและเข้าใจวัสดุที่ใช้ทำงานอย่างถ่องแท้เท่านั้น แต่การตำปูนได้กลายมาเป็นอาชีพอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้อีกด้วย ดังคำพูดนี้

ผู้วิจัย : จังหวัดอื่นก็มีช่างไซ้ไหมคะ

ช่างทองร่วง : มี นี่อยู่ได้เพราะจังหวัดอื่น

ผู้วิจัย : เขาตำปูนไม่เป็นหรือคะ

ช่างทองร่วง : เขาไม่ตำ มีขาย เขาไม่ตำ

ผู้วิจัย : แล้วอย่างนี้จะรู้หรือคะว่าเนื้อปูนแบบไหนดี

ช่างทองร่วง : ไม่ต้องรู้ ถ้ามีปัญหาบอกมา เดี๋ยวแก้ให้

(ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

ผู้ที่เข้ามาตำปูนนี้ไม่ได้มีความมุ่งหวังที่จะก้าวขึ้นไปเป็นช่างปูนปั้นดังแต่ก่อน แต่เข้ามาเพียงเพราะต้องการทำงานตำปูนเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากแล้ว ไม่สามารถขึ้นไปทำงานปั้นในที่สูงๆ ได้ การเกิดขึ้นของอาชีพตำปูนนี้เป็นเพราะปัจจุบันงานปูนปั้นมีมากขึ้นจนไม่สามารถตำปูนใช้เองได้ทัน ประกอบกับช่างในต่างจังหวัดไม่ตำปูนใช้เอง จึงมีการว่าจ้างการตำปูนขึ้น ปัจจุบันบ้านช่างทองร่วงเป็นแหล่งใหญ่ที่สำคัญในการตำปูนส่งขาย ซึ่งช่างทองร่วงไม่ได้ส่งปูนให้กับช่างที่เป็นลูกศิษย์เท่านั้น แต่ยังส่งให้ช่างจังหวัดอื่นที่รับเหมางานปูนปั้นด้วย และรายได้จากการตำปูนส่งขายนี้นับว่าไม่น้อยทีเดียว โดยช่างทองร่วงได้บอกกับผู้วิจัยว่าได้วันละประมาณ 3,000 – 4,000 บาท การตำปูนจึงเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้อีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งเป็นอาชีพที่แตกออกมาจากขั้นตอนสำคัญของการทำปูนปั้น เนื่องด้วยปูนเป็นวัสดุ

หลักที่สำคัญในการปั้นปูน ปูนปั้นจะออกมางดงามเพียงใดนั้นส่วนหนึ่งอยู่กับคุณภาพเนื้อปูนด้วย ปูนสดซึ่งเป็นปูนที่มีคุณสมบัติคงทนของช่างเมืองเพชรจึงเป็นที่ต้องการของบรรดาช่างทั่วไป

2. <u>หน้าที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่ที่นอกเหนือจากวัดและวัง</u>

ปัจจุบันปูนปั้นได้ขยายการทำหน้าที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งในสถานที่อื่นๆ ที่นอกเหนือจากวัดและวัง คือ ที่โรงพยาบาล เช่น โรงพยาบาลเพชรรัตน์ ซึ่งช่างทองร่วงได้ปั้นภาพอโรคยา ปรมา ลาภาไว้ สถานีรถรางไฟฟ้า พระนครคีรี ซึ่งเป็นบันทึกวิถีชีวิตของคนเพชรบุรีและภาพล้อการเมือง หรือร้านขายขนมเมืองเพชร เช่น ร้านแม่กิมไล้ สาขาบ้านลาด ซึ่งช่างสุวรรณาปั้นเป็นภาพพระมหาชนก นอกจากนี้ยังมีตามโรงแรมต่างๆ เช่น โรงแรมรีเจนท์ ชะอำ

การนำปูนปั้นไปประดับตกแต่งตามสถานที่ข้างต้นนี้เป็นการปรับเปลี่ยนตัวเองของงานปูนปั้น "พยายามที่จะเปลี่ยนจากในวัดในวังไง เพราะเดี๋ยวนี้มันไม่จำเป็นแล้วนี่ วัดกับวังก็ไม่ได้เป็นอุปถัมภกแล้ว" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์) เมื่อวัดและวังไม่ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมช่างปั้นดังเช่นในอดีต ช่างจึงต้องหาช่องทางการทำงานอื่น และเมื่อช่องทางการนำเสนอผลงานเปลี่ยนไป เนื้อหาของปูนปั้นก็เปลี่ยนไปด้วย เพราะต้องทำให้สอดคล้องกับสถานที่ที่ปั้น เช่น ปั้นที่โรงพยาบาล ก็จะปั้นเป็นภาพอโรคยา ปรมา ลาภา เป็นต้น

ในการปั้นภาพปูนปั้นประดับสถานที่อื่นๆ ที่นอกเหนือจากวัดและวังนั้น ช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ ได้ให้ความเห็นว่า

> เป็นการประยุกต์ของช่าง โดยเอาไปใช้กับสถานที่ที่เหมาะกับงานศิลปะที่เป็นสาธารณะ อาจจะเป็นร้านค้า โรงแรม หรือหอประชุม ศิลปะประเภทนี้อาจจะปรับเข้าไปได้ แต่มันก็ไม่มีจุดเด่น ไม่มีเรื่องราวที่เหมาะสมกับสถานที่ มันไม่มีความสำคัญของสถานที่อย่างแต่ก่อน อย่างศาสนาหรือสถาบันพระมหากษัตริย์นี่มีความสำคัญระดับชาติ แต่หอประชุมนี่บางทีเอางานที่มีความสำคัญระดับสูงๆ เข้าไปใช้มันก็เกินไป หรือโรงพยาบาลเราก็ทำได้แค่เอาเรื่องของความเจ็บไข้ได้ป่วยใส่ไปได้เท่านั้น ถ้าเอาวรรณคดีเอกใส่เข้าไปก็ไม่รู้จะใส่เข้าไปทำไม เพราะฉะนั้นเราต้องสร้างงานให้เหมาะสมกับสถานที่ ถ้าสถานที่ไม่มีความสำคัญงานเราจะมีความสำคัญเกินไปกว่าสถานที่ได้อย่างไร อย่างวังนี่ ที่จั่วก็มีครุฑได้ซิ เพราะพระมหากษัตริย์คือพระนารายณ์ เมื่อเข้าที่ประทับแล้ว ครุฑก็ต้องอยู่ข้างบน ถ้าเป็นวัดครุฑที่ปั้นก็จะเป็นครุฑในวรรณคดี ไม่ใช่ครุฑที่เป็นตรา

พระมหากษัตริย์ มันเป็นเป็นเรื่องของความเหมาะสมต้องจัดให้ดี (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

แม้บทบาทหน้าที่ดังกล่าวจะเป็นบทบาทหน้าที่ที่คลี่คลายซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่เดิม แต่ปูนปั้นก็ยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ตัวตนของความเป็นเพชรบุรี คือเป็นศิลปะที่เป็นมรดกของจังหวัดเพชรบุรีอยู่ โดยสังเกตได้ว่าปูนปั้นที่ประดับตามสถานที่ต่างๆ ข้างต้นล้วนเป็นสถานที่สำคัญที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรี เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องแวะเวียนเป็นประจำเมื่อมาเที่ยวจังหวัดเพชรบุรี การนำปูนปั้นไปประดับตกแต่งจึงเป็นการขยายช่องทางการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกสังคมมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ก่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ที่คลี่คลาย คือ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การทำงานปูนปั้นในปัจจุบันได้ขยายไปสู่มิติทางเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้นขั้นตอนการทำงานจึงมีการปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของช่างซึ่งเป็นไปตามบริบททางสังคม ช่างได้พัฒนาเครื่องมือตำปูนขึ้นมาเพื่อใช้ทดแทนแรงงานคน เครื่องตำปูนนี้ทำให้ช่างสามารถผลิตปูนได้ปริมาณมากขึ้นและเร็วขึ้น ซึ่งความสามารถในการตำปูนได้ปริมาณมากขึ้นและเร็วขึ้นนี้ ทำให้ช่างทองร่วงสามารถส่งปูนให้กับช่างปูนหลายเจ้า ช่างจึงสามารถทำงานได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น และทำให้มีเวลาไปทำงานอื่นๆ ได้มากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจทำให้ช่างต้องคิดหาเทคโนโลยีมาช่วยผ่อนแรงในการทำงาน เพื่อให้การทำงานสะดวกรวดเร็วขึ้น การทำหน้าที่เป็นเครื่องประดับสถานที่อื่นที่นอกเหนือจากวัดและวังก็เป็นการปรับเปลี่ยนหน้าที่ให้สอดคล้องกับสังคมซึ่งวัดไม่ได้มีสถานะเป็นที่ส่งเสริมช่างปั้นดังเช่นในอดีต ทำให้ช่างต้องหาช่องทางอื่น โดยมีการปรับเปลี่ยนภาพเรื่องราวที่ปั้นให้สอดคล้องกับสถานที่นั้นๆ

หน้าที่ที่เพิ่มใหม่

หน้าที่ที่เพิ่มใหม่ คือบทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาใหม่ๆ ของสังคมอาจพัฒนามาจากบทบาทแอบแฝง (Latent Function) ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ที่ไม่ได้เจตนาสื่อโดยตรงแล้วพลิกขึ้นมาเป็นหน้าที่หลักในปัจจุบันหรืออาจจะยังคงเป็นหน้าที่แฝงเร้นต่อไปก็ได้ จากข้อมูลที่ได้พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ในระดับชุมชนที่เพิ่มใหม่สามประการดังนี้

1. **<u>หน้าที่ด้านการท่องเที่ยว</u>**

เมื่อการท่องเที่ยวกลายมาเป็นนโยบายและอุตสาหกรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งกระแสดังกล่าวนี้ได้ขยายมาสู่ท้องถิ่น การแสวงหาวัฒนธรรมพื้นบ้านมาทำเป็นสินค้าจึงเกิดขึ้นตามมา ปูนปั้นเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งที่โดดเด่นของจังหวัดเพชรบุรี และตามวัดวาอารามต่างๆ ทั่วทั้งจังหวัดเพชรบุรีนั้นต่างก็ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นไว้อย่างวิจิตร จึงกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ปูนปั้นเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับวัดและวังมาแต่อดีตในฐานะเป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารที่มีความสวยงามอย่างลงตัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปวัดและวังไม่ได้มีบทบาทเป็นสถาบันศูนย์กลางทางสังคมเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมของชาติ ความงดงามของงานปูนปั้น ซึ่งสะท้อนเนื้อหาทางวัฒนธรรมไว้ด้วยนั้นได้กลายมาเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวในยุคที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว งานศิลปะท้องถิ่นจึงกลายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำออกมาเป็นจุดขายได้ ปูนปั้นเป็นงานที่ใช้ตกแต่งประดับอาคารเพื่อเพิ่มความสวยงาม คุณลักษณะนี้ทำให้โรงแรมบางแห่งนำไปปรับใช้กับสถานที่ของตน เพื่อเพิ่มบรรยากาศและความดื่มด่ำในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้กับบุคคลภายนอกจนกลายเป็นภาพลักษณ์ของท้องถิ่นไป

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวพบว่าบุคคลเหล่านี้เห็นว่าปูนปั้น "เป็นงานที่แสดงถึงวัฒนธรรมของจังหวัด แสดงออกถึงศิลปะในการทำอุปกรณ์ตกแต่งของวัดต่างๆ" (สุนันทา โพธิ์หน่อทอง, สัมภาษณ์) ความวิจิตรงดงามของงานปูนปั้นที่ได้รับการบรรจงสร้างจากช่างฝีมือผู้เชี่ยวชาญทำให้ผลงานเป็นที่เลื่องชื่อและมีความโดดเด่นไม่เหมือนที่ใด ซึ่งนักท่องเที่ยวคนหนึ่งได้บอกกับผู้วิจัยว่า "งานปูนปั้นของช่างเพชรบุรีคือความสวยงามเฉพาะตัว เฉพาะถิ่น งดงามกว่าที่อื่น เพราะว่าเวลาพูดถึงปูนบางคนจะนึกถึงความแข็งอย่างเดียว แต่สำหรับเพชรบุรีคือความอ่อนช้อยมากๆ" (พรฤทธิ์ สุขสุเดช, สัมภาษณ์)

กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่บอกกับผู้วิจัยว่าเคยเห็นงานปูนปั้นผ่านสื่ออื่นๆ เช่น โทรทัศน์ หรือนิตยสารมาก่อน และเกิดความประทับใจกับความงดงามอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนต้องเดินทางมาดูของจริงด้วยตาตนเอง ดังคำพูด "ผมเคยดูเกมโชว์อยู่รายการหนึ่งเขาเอาช่างปูนปั้นทั่วประเทศมา แล้วก็มีช่างเมืองเพชรไป ผมประทับใจ พอมาดูก็ไม่ผิดหวัง สวยจริงๆ" (พรฤทธิ์ สุขสุเดช, สัมภาษณ์) หรือ "รู้จักงานปูนปั้นจากหนังสือท่องเที่ยวของเพชรบุรี เลยสนใจ แล้วอยากมาดูของจริง" (สุนันทา โพธิ์หน่อทอง, สัมภาษณ์)

สำหรับนักท่องเที่ยวแล้วการมาไหว้พระที่วัดและชมงานปูนปั้นเป็นการชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม คือ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต และผลงานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง

ที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย โดยผู้ที่มาเที่ยวชมจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ ดังคำพูด

> งานปูนปั้นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม วรรณกรรม และความเชื่อและศาสนาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย คือ ด้านวัฒนธรรม ลวดลายที่อ่อนช้อย ประณีตและละเอียดอ่อน แสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของผู้ผลิตงานและของคนไทยซึ่งมีความใจเย็นและช่างประดิษฐ์ประดอย รักสวยรักงาม การยึดถือวิถีทางที่ไม่เร่งรีบและใส่ใจในรายละเอียด มากกว่าความฉาบฉวย ด้านวรรณกรรม ลายปูนปั้นจากวรรณกรรมรามเกียรติ์ สะท้อนถึงอิทธิพลของวรรณคดีเรื่องดังกล่าวที่มีคนไทย แสดงถึงความเป็นที่นิยมและการรับอิทธิพลของวัฒธรรมศิลปะอินเดียอย่างเหนียวแน่นจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังคมไทย และความเชื่อหรือศาสนา การจำลองภาพพุทธประวัติมาเป็นลวดลายแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธอย่างแรงกล้าในสังคมไทยซึ่งใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความเชื่อและคติในศาสนา (สุพีชา บุญรอด, สัมภาษณ์)

จากมุมมองของนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นบุคคลภายนอก (Outsider) ที่เห็นความสำคัญของงานปูนปั้นในฐานะเป็นสิ่งดึงดูดคนต่างวัฒนธรรมให้มาเที่ยวชม เมื่อสอบถามจากฝ่ายช่างปูนปั้น พบว่าช่างไม่ได้คิดคำนึงถึงหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวเท่าใดนัก หากแต่ต้องการฝากฝีมือไว้กับพระศาสนาเท่านั้น ดังที่ช่างทองร่วงบอกกับผู้วิจัยว่า "การท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาทีหลัง แต่เราทำงานไว้เพื่อศาสนา เพื่อแผ่นดิน" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์) ทว่าความศรัทธาที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมได้อย่างวิจิตรบรรจงนี้ได้ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้พบเห็นจนหลายคนต่างแวะเวียนมาเที่ยวชมเป็นประจำ

อาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ที่เพิ่มใหม่นี้เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันของบุคคลภายนอก (Outsider) ซึ่งได้แก่ นักท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กล่าวคือ ปูนปั้นในอดีตเป็นงานที่สร้างขึ้นมาโดยมีพื้นฐานจากความเชื่อความศรัทธา คตินิยม ผสมผสานกับความรู้อันเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เมื่อกระแสอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถั่งโถมเข้ามาในท้องถิ่น ปูนปั้นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรีที่มีการนำเสนอแก่บุคคลภายนอกจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่เด่นชัดนี้ก็ถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ปูนปั้นจึงกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Commodity) ที่มีค่าเพียงความงดงามที่สร้างความอิ่มตาอิ่มใจ และเป็นจุดขายที่สร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็นทั่วไป

แม้บทบาทหน้าที่นี้จะแสดงถึงการปรับตัวของงานปูนปั้นให้สอดรับกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน แต่การปรับเปลี่ยนหน้าที่ดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงจากคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมและเป็นผู้ที่เข้าใจการจัดการปรับเปลี่ยนต่างๆ เพื่อให้สื่อนั้นตอบสนองความต้องการของตนในชุมชนได้ดีที่สุด หากแต่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันจากบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนอันเกิดจากบุคคลภายนอกที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างถ่องแท้นี้อาจขัดกับความรู้สึกของเจ้าของวัฒนธรรม โดยเฉพาะช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งมีจิตใจผูกพันกับปูนปั้นโดยตรง ดังที่ช่างทองร่วง เอมโอษฐ์กล่าวว่า

> การท่องเที่ยวมันไม่จีรังยังยืนหรอก งานพวกนี่ต่อไปจะเป็นกากทางวัฒนธรรมที่เหลืออยู่ให้คนข้างหลังรู้จักรูปแบบและขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษ ส่วนใครจะมาเที่ยวหรือไม่นั้นมันไม่ยั่งยืน ทำให้เป็นการเที่ยวอย่างยั่งยืนไม่ได้ แต่เราต้องอยู่อย่างยั่งยืน จะไปคิดถึงคนเที่ยวไม่ได้ คบคนจรนอนหมอนหมิ่นไม่ค่อยสำคัญเท่าไร อย่าไปสนใจกับคนเที่ยวเลย เดี๋ยวนี้เราขายกินหมดแล้ว (หัวเราะ) เขาเรียกว่านายทุนสามานย์ ขายหมด (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

2. **<u>หน้าที่เป็นของที่ระลึก</u>**

ปูนปั้นที่เป็นของที่ระลึกนี้เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม แล้วเกิดความประทับใจ ปูนปั้นเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับวัดและวังมาแต่อดีตในฐานะเป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารที่มีความสวยงามอย่างลงตัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป วัดและวังไม่ได้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางสังคมเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมของชาติด้วย ความงดงามของงานปูนปั้นมักทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความประทับใจ และมักจะซื้อหาผลงานเก็บไว้เป็นของที่ระลึก

แต่เดิมปูนปั้นเป็นงานศิลปะที่รับใช้ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เราจึงพบเห็นงานปูนปั้นเฉพาะในวัดและวังเท่านั้น แต่ปัจจุบันเราสามารถพบเห็นผลงานปูนปั้นในรูปแบบสินค้าที่วางจำหน่ายเป็นของที่ระลึกตามร้านขายของที่ระลึกทั้งในแบบแขวนผนัง หรือตั้งแสดงเป็นประติมากรรมลอยตัว เพื่อนำไปใช้ประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน หรือตามโรงแรมต่างๆ อันเป็นการเปลี่ยนสถานภาพของปูนปั้นจากงานศิลปะที่มีสุนทรียะให้กลายเป็น "สินค้าทางวัฒนธรรม" (Cultural Commodity) สำหรับประเด็นนี้สุนันท์ นีลพงษ์ ได้อธิบายให้ฟังว่า

> เมื่อก่อนนี้ครูเป็นผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สมัย ผศ. บัวไทย แจ่มจันทร์ อยู่ก็จะคลุกคลีกับช่าง แล้วเราก็เกิด

ความคิดกันว่าถ้าช่างไม่มีงานตามวัดช่างก็จะไม่มีงาน เราก็เอาช่างนี่มาเหมือนกับยืดลมหายใจ ก็พยายามเชิดชูช่างโดยเราไปร่วมจัดงานที่พระนครคีรี เราก็นำช่างขึ้นไปทั้งหมดเลย ทุกแขนงทุกสาขา ให้คนที่มาเที่ยวรู้สึกว่าเมืองเพชรมีอะไรที่ดีๆ แล้วผู้คนก็จะมาสั่งไปวัดโน้นไปวัดนี้ใหม่ๆ ที่นี้การที่จะยกข้าวของไปแสดงไปปั้นมันเป็นสิ่งของที่ใหญ่ แล้วเราก็เกิดความคิดว่าน่าจะทำเป็นชิ้นส่วนที่ย่อลงมา เพื่อให้ผู้คนสามารถนำเอาไป ไม่ใช่แค่ประดับโบสถ์ วิหารอย่างเดียว แต่ก็ดัดแปลงไป เช่น ลายดอกไม้ก็เอามาทำเป็นลายนาฬิกา ใหม่ๆ ก็ทำเป็นนาฬิกาแขวน ใหม่ๆ ช่างก็จะทำเทอะทะมาก ต่อมาทุกอย่างก็ค่อยๆ พัฒนา ค่อยๆ ย่อลงมา แล้วเราก็พยายามออกความคิดว่าไม่จำเป็นต้องเป็นนาฬิกาก็ได้ บางคนก็อยากได้งานปูนปั้นเฉยๆ ไม่ใช่งานปูนปั้นประดับนาฬิกา แต่เป็นงานปูนปั้นประดับผนัง อาจจะเป็นลายประจำยาม ลายบัว ลายกระหนก แล้วแต่ ทุกอย่างที่ทำมาก็ย่อส่วนเอามา ช่างก็ค่อยๆ พัฒนาของตัวเองขึ้นมา เดี๋ยวนี้ทำเป็นประดับโคมไฟ อะไรเยอะแยะมากมายเลย สามารถเคลื่อนย้ายได้ มีคนสั่งได้ คนสั่งเขาก็ภาคภูมิใจ เพราะว่างานปูนปั้นเมืองเพชรนั้นไม่ได้ใช้เครื่องมือ ไม่ได้ใช้การปั๊มออกมาให้เหมือนกัน ทุกชิ้นจะเป็นหนึ่งเดียวในโลก เพราะปั้นด้วยเกรียงด้วยมือ ป้ายปาดให้พลิ้วไหว ไม่ว่าจะเป็นกระหนกเปลว กระหนกเพลิง แล้วแต่จะพลิ้วไหว อันนี้เป็นสิ่งที่เราทำให้ช่างเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งเหล่านี้ ในความคิดคือ ของที่ดีๆ งามๆ ที่ก็ไม่ใช่ว่าจะอยู่แค่วัดวาอาราม เราสามารถปรับประยุกต์คนดูก็จะมองว่านี่คือปูนปั้นเมืองเพชร ก็จะเผยแพร่ออกไป ถ้าอยากเห็นของจริงที่อลังการก็ต้องมาดูที่เพชรบุรี แต่นี่คือชิ้นส่วนหนึ่ง เสี้ยวหนึ่งเท่านั้น (สุนันท์ นีลพงษ์, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันช่างสมบัติได้ปั้นปูนไปวางจำหน่ายที่ศูนย์การค้าดิโอลด์สยาม ซึ่งช่างได้บอกกับผู้วิจัยว่าผลงานของเขานั้นแต่ละชิ้นมีเพียงชิ้นเดียวในโลกเท่านั้น และตัวผลงานเองที่ทำหน้าที่เป็นตัวโฆษณาฝีมือของช่าง โดยที่ช่างไม่ต้องติดป้ายประกาศขายอะไรมาก นอกจากนี้ ช่างสมบัติยังได้ทำงานร่วมกับนายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เพื่อสร้างงานปูนปั้นไปจำหน่ายต่างประเทศเป็นสินค้าประจำประเทศไทยด้วย (สมบัติ พูลเกิด, สัมภาษณ์)

"การทำเป็นของที่ระลึกนี้เป็นการพัฒนาทางด้านรูปแบบ ทางด้านฟังก์ชันของมันแทนที่จะเป็นส่วนประดับก็ไม่ต้องประดับ แต่เอามาเป็นชิ้นงานไปเลย การเปลี่ยนฟังก์ชันปูนปั้น" (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนสถานะจากของคู่วัดและวังให้กลายมาเป็นสินค้าที่ระลึกนี้ด้านหนึ่งเป็นการขยายช่องทางทำมาหากินให้กับช่าง แต่อีกด้านหนึ่งนั้นก็เป็นการขยายช่องทางการสื่อสารของงานปูนปั้นให้กว้างไกลขึ้นด้วย เพราะแต่ก่อนเราสามารถพบเห็นศิลปะปูนปั้นได้จากวัดและวัง แต่เมื่อมีการจำหน่ายเป็นของที่ระลึก เราจึงพบเห็นงานปูนปั้นประดับตามที่ต่างๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน หรือตามโรงแรม งานปูนปั้นซึ่งเป็นสื่อวัตถุที่บรรจุคุณค่าและความภูมิใจของความเป็นคนเมืองเพชรไว้จึงกลายเป็นสิ่งของที่พกพาเอาอัตลักษณ์ของคนเมืองเพชรออกไปสื่อสารให้กว้างขวางขึ้น ดังที่นักท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า "ปูนปั้นเป็นงานศิลปะที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาและความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น เพราะเรามักแสดงความภาคภูมิใจ ความเชื่อ และสิ่งที่เราเห็นคุณค่าออกมาในรูปแบบของศิลปะประจำถิ่นของเรา เพื่อให้ผู้อื่นได้ตระหนักถึงของดีที่เรามี" (สุพีชา บุญรอด, สัมภาษณ์)

ปูนปั้นที่เป็นสินค้าที่ระลึกนี้ไม่เพียงแต่พกพาเอาอัตลักษณ์แห่งคนเมืองเพชรออกไปสู่สายตาคนภายนอกที่อยู่ในประเทศเท่านั้น หากแต่รวมถึงชาวต่างชาติอีกด้วย เพราะใครๆ ต่างก็สามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้เพียงการซื้อหาโดยใช้เงิน การเปลี่ยนบทบาทจากงานพุทธศิลป์มาเป็นงานพาณิชย์ศิลป์ ทำให้ปูนปั้นกลายเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อจำหน่าย ไม่ใช่ผลงานที่สร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานจากความศรัทธาดังเช่นในอดีต ซึ่งเป็นกระบวนการแปลงความศักดิ์สิทธิ์ (Sacredness) ของงานปูนปั้น ให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการพาณิชย์ (Secularisation) โดยการถอดเอาความเชื่อหรือมิติความศักดิ์สิทธิ์ออกไป ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจากศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นเศรษฐกิจ ดังคำพูดของช่างทองร่วง เอมโอษฐ์ ที่ว่า "เดี๋ยวนี้เราขายกินหมดแล้ว (หัวเราะ) เขาเรียกว่านายทุนสามานย์ ขายหมด" (ทองร่วง เอมโอษฐ์, สัมภาษณ์)

3. <u>หน้าที่เป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา</u>

งานปูนปั้นมีการสืบทอดมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจังหวัดเพชรบุรีเป็นสถานที่ที่มีงานปูนปั้นให้เห็นอยู่ทั่วไป ทั้งที่เป็นผลงานในอดีตและผลงานในปัจจุบัน ช่างเมืองเพชรจึงมีผลงานให้ศึกษาและสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังคำพูด

> เพชรบุรีมีรูปแบบเก่าที่เราทำต่อเนื่องมาตั้งแต่อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์แล้ว โดยไม่ขาดตอน รูปแบบก็ต่อเนื่องด้วย ศิลปะเพชรบุรี ช่างเขียน ช่างปั้น เท่ากับส่วนกลาง หมายความว่าของกรุงเทพเป็นอย่างไรของเพชรบุรีก็เป็นแบบนั้น ต่างจังหวัดบางทีเขาไม่ได้ศึกษามาเขาก็เลยไม่ได้มาตรฐานจริง ความลงตัว

> ความสวยงามของเพชรบุรีมันลงตัว เลยได้เปรียบ เพราะความต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นจนทุกวันนี้ (เฉลิม พึ่งแตง, สัมภาษณ์)

การสืบทอดวิชาความรู้ของช่างในสมัยก่อนมักเป็นการสืบทอดผ่านสายตระกูล โดยสืบทอดผ่านลูกหลานในวงเครือญาติ หรือในลักษณะการฝากตัวเป็นศิษย์โดยมาอาศัยอยู่กินที่บ้านครูช่าง ซึ่งการสืบทอดวิชาความรู้ในลักษณะนี้เป็นการสืบทอดโดยใช้การสื่อสารแบบมุขปาฐะ (Oral Communication) การสอนของครูช่างนั้นจะเป็นการสอนผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยวิธีการเรียนจะไม่มีการอธิบาย แต่อาศัยการสาธิตทำให้ดู หรือให้ลูกศิษย์ไปจดจำหาแบบอย่างที่ดีๆ มาทำตามซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบที่เรียกว่า "ครูพักลักจำ" ดังที่ช่างบาหยันเล่าให้ฟังว่า

> ช่างทองร่วงเขาจะสอนแบบตรงนี้ทำแบบนี้ ตรงนี้จะใส่อะไรก็ได้ คิดเอาเอง เวลาขึ้นไปปั้นหน้าบันนะ เราก็ถามว่าตรงนี้ใส่ลายอะไร เขาก็จะตอบว่าทำมาตั้งนานแล้วทำไมไม่เข้าใจ แล้วมันจะต้องใส่อะไรละ หรือเฮ้ยไม่ใช่ เซอะซะ เขาจะสอนผิดกับครูสอน บางทีเราก็นั่งร้องไห้เพราะไม่เข้าใจ ถ้าทำผิดก็ต้องทุบ ต้องเสียค่าแรง ค่าปูน ก่อนจะออกจากบ้านเราก็ต้องดูและศึกษาไปว่าวันนี้เขาจะให้ปั้นอะไร แต่บางทีเราก็ไม่รู้ว่าจะใส่ลายอะไร ช่วงร่วงเขาก็จะบอกว่าอะไรก็ได้ที่คิดว่าใส่ไปแล้วดี หรือบอกให้ไปดูวัดโน้นว่าเขาใส่ลายอะไร เขาจะไม่มาร่างให้เราทำ (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์)

หรือ ที่ช่างศิริเล่าว่า

> ส่วนมากพี่ร่วงจะให้แนวคิด อะไรสวยๆ ก็ให้สรรหามาดู อย่างปั้นที่วัดมหาธาตุก็ให้ไปดูภาพเก่าๆ เอาแบบภาพเก่าๆ เราต้องมาเรียนรู้เพิ่มเติม อย่างเช่นว่าลายนกคาบต้องอยู่ตรงไหนอย่างไร สมัยก่อนผมก็ไปนั่งสเก็ตภาพตามวัดต่างๆ ตอนหลังนี่เรามีกล้องถ่ายรูปก็ไปถ่ายมา เราเรียนรู้งานจากผลงานที่มีอยู่แล้วเอามาสืบสาน เอามาดัดแปลงให้เข้ากับสถานที่ คือช่างทองร่วงจะแนะให้ไปดูของเก่า เช่น ของในสมัยอยุธยา รัตนโกสินทร์ เราก็ดูมาเรื่อยๆ บางครั้งการออกลายถ้าไม่มีที่มาที่ไปเราก็จะตัน เช่นเรามีพื้นที่เท่านี้ เราจะเอาอะไรมาใส่เอาลายอะไรมาประกอบ ของเก่าเป็นครูเรา อย่างที่เขาเรียกว่าครูพักลักจำ ลักจำของเก่าของโบราณ แล้วเราก็เอามา แต่ไม่ได้เอามาทั้งแท่ง เราเอามาบางส่วนแล้วก็เอาส่วนประกอบอื่นๆ ใส่ลงไป (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์)

กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาโดยเน้นที่ตัวศิลปินเป็นสำคัญ ครูช่างสอนให้ผู้เรียนเรียนรู้รูปแบบ วิธีการ วัสดุ และแนวคิดที่อยู่ในแบบแผนด้วยตนเองประกอบกับการชี้แนะของครูช่าง กระบวนการเรียนรู้นี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และ

ความศรัทธาในงานที่ทำอยู่ การเรียนรู้ในลักษณะครูพักลักจำเป็นการเรียนรู้จากงานที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยที่งานนั้นจะทำหน้าที่เป็นครูให้กับคนรุ่นหลังมาศึกษาเพื่อสืบทอดต่อ วิธีดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนจะค่อยๆ สะสมและซึมซับแนวคิดและทัศนคติที่ดีจนสามารถสร้างผลงานที่ประกอบด้วยสุนทรียะขึ้นได้

เมื่อมีการเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษา เด็กส่วนใหญ่ต่างก็เข้าไปเรียนตามสถาบันการศึกษา ปูนปั้นจึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในฐานะหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรอบรม ดังเช่นที่โรงเรียนวัดจันทราวาสได้มีการบรรจุงานปูนปั้นไว้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5-6 ได้เลือกเรียนโดยกำหนดเวลาเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (ข้อมูลจากโรงเรียนวัดจันทราวาส) ซึ่งการเรียนในลักษณะนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการสืบทอดแบบเดิมซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญามาสู่บริบทใหม่ โดยที่ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหลานอีกต่อไป การสืบทอดผ่านช่องทางสถาบันการศึกษานี้ ตัวช่างที่ได้รับเชิญไปสอนบอกกับผู้วิจัยว่า "เป็นครูสอนก็สอนให้แค่เด็กเป็น เด็กก็ไม่ได้เอาไปทำ แต่เรามาอยู่กับช่างทองร่วงเราต้องเรียนแล้วมาประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเราต่อไป แต่พอเป็นครูสอนเด็กนี่คือว่าสอนให้เขารู้ว่าอะไรเป็นอะไร ทำอย่างไรเท่านั้น" (บาหยัน บุญประเสริฐ, สัมภาษณ์) การสืบทอดวิชาความรู้ผ่านสถาบันศึกษานั้นจึงอาจไม่ใช่ช่องทางที่จะปั้นช่างปูนปั้นที่มีคุณภาพจนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก แต่หากพิจารณาไปแล้วการขยายความรู้นี้ออกไปสู่ชุมชนก็ถือเป็นการสืบทอดผู้ชมผลงานให้รู้จักคุณค่าของศิลปะประเภทนี้อย่างลึกซึ้งได้อย่างหนึ่ง ดังคำพูด "จริงๆ ผมคิดว่าไม่ใช่ทุกคนที่เรียนรู้แล้วจะต้องเอาไปทำเสมอไปรู้แล้วก็เอาไปสอนต่อให้คนรู้สึกหวงแหนแล้วอนุรักษ์ต่อไปได้ บางคนทำหักหรือขึ้นไปเหยียบเพราะเขาไม่รู้คุณค่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเป็นช่างเสมอไป แค่ให้เขารู้จักว่างานแต่ละชิ้นนั้นทำยาก" (ศิริ พรพระ, สัมภาษณ์) การสร้างผู้ชมที่มีความรู้ความเข้าใจ และรู้คุณค่าของศิลปะปูนปั้นนี้เท่ากับเป็นการขยายสิ่งที่เป็น "แก่น" ของงานปูนปั้นไปสู่การรับรู้ของผู้ชมผ่านการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นวิธีที่สร้างความซาบซึ้งในผลงานได้ดีที่หนทางหนึ่ง

ล้อม เพ็งแก้วได้กล่าวถึงการสอนปูนปั้นในสถาบันการศึกษาไว้ว่า

> ฉาบฉวยมาก เอาอย่างนี้โรงเรียนช่างถึงจะเด่นที่สุดเนี้ยเขาต้องยกให้เพาะช่าง ต้องเพาะช่าง เพาะช่างนี่เคยสอนปูนปั้น สอนมา อ.ประไพ นาคพงษ์ บอกว่าหลักสูตรนี้เปิดมา 20 กว่าปี แต่ว่าผลิตคนออกไปเป็นช่างปูนปั้นไม่ถึง 10 คน นี่คือการฝึกอบรมโดยรัฐเป็นคนดำเนินการ แต่ถ้าหากว่าคนไปฝึกกับช่างเมืองเพชรฯ ไปกินนอนอยู่กับช่าง อย่างที่ทำนี้ 99.99 % นี้ สำเร็จแล้วออกไปทำงานปูนปั้น เห็นแล้วยังว่า คุณภาพ ระหว่างครูรัฐกับครูชาวบ้านต่างกันยังไง

ครูชาวบ้านนี้ 100 % ต้องพูดได้เอา 90 ดีกว่าเดี๋ยวมันเกิดไม่ทำไปอื่นซะเอาว่า 90 % สำเร็จแล้วต้องไปประกอบอาชีพปูนปั้น แต่ถ้าครูของราชการละก็ แม้แต่เพาะช่างที่ว่าสุดยอดแล้วก็ได้ช่างปูนปั้นไม่ถึง 10 คน (ล้อม เพ็งแก้ว, สัมภาษณ์)

เมื่อปูนปั้นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในสถาบันการศึกษาจึงต้องมีการจัดทำเอกสารประกอบการสอนขึ้น ซึ่งเอกสารส่วนใหญ่จะเป็นบันทึกเรื่องราวประวัติปูนปั้น วัสดุที่ใช้ทำ เพื่อใช้แจกผู้ที่มานั่งเรียน การจัดทำเอกสารนี้ทำให้สามารถสะสมความรู้ไว้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังดังเช่นในอดีต

สรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ คือ

1. การปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของวัด ซึ่งส่งผลต่อการทำหน้าที่ของปูนปั้นซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่งที่สำคัญในวัดด้วย กล่าวคือ เมื่อวัดไม่ได้มีฐานะเป็นศูนย์กลางการศึกษาดังเช่นในอดีต หากแต่เป็นแหล่งที่รวบรวมความรู้ ภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความเจริญในอดีต ร่องรอยความเจริญ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมในอดีตนี้จึงกลายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดให้คนต่างวัฒนธรรมเข้ามาศึกษา เรียนรู้ และชื่นชม

2. มุมมองของคนภายนอกวัฒนธรรมที่เห็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสินค้า เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดให้คนต่างวัฒนธรรมมาเที่ยวชม ถ่ายรูป หรือซื้อเป็นของที่ระลึกกลับไป

3. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ช่างต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว จึงมีการปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่ให้สามารถรองรับชีวิตจริงของช่างได้ ซึ่งบทบาทหน้าที่ด้านการเป็นของที่ระลึกก็เป็นการช่วยขยายช่องทางหาเลี้ยงชีพให้กับช่างปูนปั้นอีกทางหนึ่งได้